

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 106. KÖZGYŰLÉSE

1994. június 1.

I.

Jegyzőkönyv

A Magyar Néprajzi Társaság 1994. június 1-jén a Néprajzi Múzeum Dísztermében tartotta meg 106. közgyűlését.

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök köszöntötte a megjelenteket és megnyitotta a közgyűlést

ANDRÁSFALVY BERTALAN felkérte BARNÁ GÁBORT, hogy ismertesse a Választmány határozatát a társasági kitüntetések odaítéléséről, 1994-ben a *Győrffy István-émlékérmét* KISBÁN ESZTERnek ítélte oda a Választmány *Sebestyén Gyula-émlékérmét* hét önkéntes gyűjtő kapott: CSÓKÁS FERENC (Szlovákia), HARMATH LAJOSNÉ, KISARI SÁNDORNÉ, E. KOVÁCS LÁSZLÓ, MOLNÁR ISTVÁN, PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ MÁRIA (Kárpátalja) és WASS GYÖRGY (Románia). Belföldi tiszteleti taggá DANKÓ IMRÉT, DOMONKOS OTTÓt, KODOLÁNYI JÁNOST, MANHERZ KÁROLYt és SZIGETI JENŐt, külföldi tiszteleti taggá LISZKA JÓZSEFet (Szlovákia), levelező taggá pedig ANDREAS C. BIMMERT (Németország) és WOLFGANG GÜRTLERT (Ausztria) választotta meg a Választmány. Emléklapot kapott BALASSA IVÁN, aki 50 évvel ezelőtt lépett be a Társaságba. ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök a jelenlévő kitüntetetteknek átadta az érmeket és az oklevelet *

BARNÁ GÁBOR főtitkár áttekintette az elmúlt időszakban végzett társasági munkát. A főtitkári beszámolót a közgyűlés elfogadta.

A pénztárosi jelentést KECSKÉS PÉTER, a Számvizsgáló Bizottság jelentését pedig BELLON TIBOR terjesztette a közgyűlés elé. A jelentéseket a közgyűlés elfogadta.

Mivel a Társaság 1991-ben megválasztott tisztikarának mandátuma lejárt, ezért a jelentések elhangzása után tisztújításra került sor.

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök felkérte K. KOVÁCS LÁSZLÓt, hogy korelnökként lássa el a közgyűlés elnöki teendőit. K. KOVÁCS LÁSZLÓ ismertette a Választmány előterjesztését, amely szerint az elnöki tisztség betöltésére a következő ciklusra is ANDRÁSFALVY BERTALANT javasolja. Az előterjesztést a közgyűlés elfogadta és elnök-

* Mivel a *Jankó János-díjra* csak a közgyűlés után érkeztek javaslatok, ezért azt az 1994. szeptember 28-i ülésén ítélte oda a Választmány FÜLEMILE ÁGNESnek. A díjat a kitüntetettnek az 1994. november 30-i választmányi ülésen adták át.

Andrásfalvy Bertalan átnyújtja Dankó Imrének a belföldi tiszteleti tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Andrásfalvy Bertalan átnyújtja Liszka Józsefnek a külföldi tiszteleti tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök megköszönte KISBÁN ESZTERNEK az előadást, a megjelenteknek a részvételt és bezárta a közgyűlést.

K. m. f.

KRISTON VÍZI JÓZSEF
jkv. hitelesítő

SZÜCSNÉ ZOMBORKA MÁRTA
jkv. hitelesítő

ANDRÁSFALVY BERTALAN
elnök

KÁDÁR NATÁLIA
jkv. vezető

II.

A társaság kitüntetettjei

KISBÁN ESZTER

KISBÁN ESZTER az MTA Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa a Történeti Néprajzi Osztály vezetője, igazgatóhelyettes, valamint az ELTE Bölcsészettudományi Kara Néprajzi Tanszékének egyetemi docense, a táplálkozáskultúra itthon és külföldön elismert kutatója.

1967-ben védte meg a kenyér magyarországi szerepével foglalkozó kandidátusi disszertációját.

1973-tól 1976-ig a Magyar Néprajzi Társaság titkára, majd az Anyagi Kultúra Szakosztály titkára, jelenleg választmányi tag. Hosszú éveken keresztül a *Demos* szerkesztője. Önálló művei, tanulmányai folyamatosan jelennek meg hazai és külföldi folyóiratokban, tanulmánykötetekben. A néprajztudomány utóbbi évekbeli nagy vállalkozásaiban, mint a Néprajzi Atlasz, Néprajzi Lexikon, Magyar Néprajz igen jelentős szerepet töltött és tölt be. 1990-ben elkészítette és megvédte *Ételek és étkezés, Az újkori táplálkozáskultúra kialakulása* című nagydoktori értekezését. Jelentős szerepet vállal a nemzetközi néprajzi tudományszervezésben.

FÜLEMILE ÁGNES

FÜLEMILE ÁGNES az ELTE néprajz–művészettörténet szakán 1985-ben diplomázott, majd három évig ösztöndíjasként az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában tevékenykedett. Eközben történelem szakon is befejezte tanulmányait.

A gömörszőlősi tájház létrehozója és a képzőművészeti–néprajzi táborok aktív szervezője.

MOLNÁR ISTVÁN

MOLNÁR ISTVÁN nyugalmazott iskolaigazgató fiatal tanítóként kapcsolódott be az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomba.

Népdalgyűjtést folytatott, gyermekjáték-kiállításokat készített, csoportjára egy budapesti szereplés során KODÁLY ZOLTÁN is felfigyelt. A Jászságban lejegyzett népmeséi igen nagy forrásértéket képviselnek. Számos megyei és országos díjat nyert a Jászság folklóráját feldolgozó pályázataival, majd megjelent *A Jászság folklórja* című munkája. 1993-ban jelent meg *Szólások, közmondások Jászszentandrászon és környékén* című könyve, a *Folklórkutatások Jász-Nagykun-Szolnok megyében* című sorozat első köteteként. Ma is aktív néprajzi gyűjtést folytat.

PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ MÁRIA

PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ MÁRIA a Kárpátaljai Magyar Néprajzi Társaság titkára, pedagógus, a kárpátaljai magyar néprajz egyik fő szervezője. Gyűjtőmunkájának eredményeit eddig két mesekötetben összegezte. A Kárpáti Kiadó gyermekek számára jelentette meg kisebb mesegyűjteményét, 1993-ban pedig a könyvhétre jelent meg Ungváron *Tűzoltó nagymadár (Beregújfalusi népmesék és mondák)* című kötete, NAGY ILONA szerkesztésében és jegyzeteivel. Több kisebb közlése jelent meg, például a temetőkről, sírfeliratokról.

Szervező tevékenysége a hagyományörzésben, valamint a pedagógusok néprajzi felkészítésében is megnyilvánul. Lakásuk a beregszászi szellemi élet egyik központja és sok segítséget adnak a magyarországi kutatók kinti munkájához.

WASS GYÖRGY

WASS GYÖRGY nyugalmazott tanító, aki évtizedekig a Beszterce-Naszód megyei Zselyk községben élt és dolgozott.

Néprajzi gyűjtéseit, megfigyeléseit is e község lakói körében végzi úgy, hogy egyúttal a szórványban élő református magyar falu kulturális életének szervező–irányító személyisége. Munkái alapján a település monografikus néprajzi és történeti feldolgozása válik lehetővé.

DANKÓ IMRE

DANKÓ IMRE sok évtizedes munkássága, aktív és eredményes múzeumszervező, kiadványszervező és -szerkesztő tevékenysége nagymértékben hozzájárult, hogy országunk több múzeuma ma jelentős bázisa a néprajztudománynak, gazdag tárgyi gyűjteménnyel és szakmailag elismert kiadványokkal rendelkezik (Túrkeve, Pécs, Debrecen).

LISZKA JÓZSEF

LISZKA JÓZSEF a szlovákiai magyar néprajzi kutatás egyik vezető egyénisége. Tudományos kutató, feldolgozó, valamint szervezőtevékenységével aránylag rövid idő alatt a szlovákiai magyar néprajz jelentős személyiségévé vált.

Kutatásaival maradandót alkotott, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság elnökeként vezető szerepet tölt be a szlovákiai magyar néprajzi kutatás irányításában és szervezésében.

ANDREAS C. BIMMER

ANDREAS C. BIMMER tudományos tanácsos, a marburgi egyetem Európai Etnológiai Intézetének munkatársa, a *Hessische Blätter* szerkesztője. WEBER-KELLERMANN professzor tanítványaként ismerkedett meg az erdélyi, bánáti népélettel, több etnikum, közte a magyar interetnikus vizsgálata révén. Több évtizede megszakítatlanok és sokoldalúak kapcsolatai a hazai néprajztudomány egészével.

Számos konferenciánkon vett részt, vendégelőadó volt a budapesti, legutóbb pedig a debreceni egyetemen. Mindent megtett azért, hogy magyar kutatók németországi ösztöndíjasként dolgozzanak. A szokások és a családi élet kutatója, a legismertebb német néprajztudományi áttekintés társszerzőjeként nemzetközi hírnevet szerzett. Még hosszú ideig számíthatunk együttműködésre vele.

WOLFGANG GÜRTLER

WOLFGANG GÜRTLER a kismartoni (Eisenstadt) Burgenlandi Tartományi Múzeum néprajzos muzeológusa. Nem csak a burgenlandi magyarság és más ott élő népek kultúrájának hivatalból kutatója, hanem jó kapcsolatokat ápol magyarországi múzeumokkal. Mindez kiállítások cseréjében, fogadásában is megnyilvánul.

Önzetlenül támogatja a Kismartonba érkező, Burgenlandban dolgozni kívánó magyar kollegákat.

III.

Barna Gábor: Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Szokásos és rendszeres évi közgyűléseink sorából jelenlegi azért is kiemelkedik, mert tisztújításra készülünk. Főtitkári jelentésemben ezért nem csak az elmúlt egy év tevékenységéről adok számot, hanem röviden az elmúlt három év néhány eseményére és főleg tanulságára is szeretnék rámutatni.

Mielőtt az eltelt egy évről beszélnék, meg kell emlékeznünk elhunyt tagtársainkról. Sajnos, minden évben több jeles kollegánktól kell búcsút vennünk, olyanoktól, akiknek távozása nagy űrt hagy maga után nem csak Társaságunkban, hanem szaktudományunkban, tudományos közéletünkben is. Az elmúlt évben veszítettünk el MORVAY PÉTERt, az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály és mozgalom jeles vezetőjét, BENDA KÁLMÁN akadémikust, ÚJSZÁSZY KÁLMÁN professzort, SÁNDOR ISTVÁN, BÉRES ANDRÁS, DOBOS ILONA, POGÁNY PÉTER, GYÖRGYI GÉZÁNÉ, DEDINSZKY GYULA és NÉMETH ZOLTÁN tagtársunkat, valamint GÖSTA BERG és INGBORG WEBER-KELLERMANN külföldi tiszteleti tagjainkat. Ha az előző évekből felidézzük HEGYI IMRE, DOMOKOS PÁL PÉTER, VOLLY ISTVÁN és mások távozását, szinte egy nemzedékváltásnak voltunk/vagyunk tanúi ezekben az években. Külön is meg kell emlékeznünk Társaságunk fiatalon elhunyt ügyintézőjéről, MOLNÁR ÁGNESről. Közgyűlésünkön mindannyiukra kegyelettel emlékezünk.

Rendszeresen igyekszünk figyelemmel kísérni tagtársaink kitüntetését, szakmai elismerését, hiszen úgy gondoljuk, hogy azok az egyéni tudományos teljesítmény mellett szaktudományunk elismerését is jelentik. Ezért gratulálunk elnökünknek, ANDRÁSFALVY BERTALANNak, aki szakmai és közéleti munkásságáért a *Magyar Köztársaságért Érdemrend Középkeresztjét* kapta meg ez év elején. ZÓLYOMI JÓZSEFnek 1993. évi *Móra Ferenc-emlékérméért*. KUNKOVÁCS LÁSZLÓ fotóművész 1994-ben díjat nyert a World Press fotópályázatán.

A továbbiakban röviden szeretnék számot adni titkárságunk működéséről, valamint a Társaságunkban az elmúlt évben végzett tartalmi munkáról. Ennek kapcsán röviden érintem anyagi helyzetünket, az ezzel is összefüggő kiadványozási tevékenységünket, fontosabb programjainkat, külügyi kapcsolatainkat.

MOLNÁR ÁGNES februári halála után titkárságunk adminisztrációs és pénzügyeit a gyermekgondozási szabadságon lévő BUDAI ERIKA vette át, majd hamarosan KÁDÁR NATÁLIA. Adminisztrációnk az elmúlt években jelentősen megnövekedett részben programjaink kiterjedésének, kiadványaink és az ezeket finanszírozó pénzügyeink sokrétűvé válása, valamint az *Ethnographia* teljes ügyintézésének titkárságunkra kerülése miatt. KÁDÁR NATÁLIA rátermettsége, s magasfokú számítógépes tudása megkönnyítheti az ügyek vitelét, román és francia nyelvismeretét pedig külügyi kapcsolatainkban hasznosíthatnánk. Alkalmazása tehát nagy nyereség volna Társaságunk számára.

Társaságunk életének legfontosabb eseményeit a szakmai programok: a szakosztályi és plenáris ülések, a kiemelt társasági rendezvények, illetőleg más tudományos társaságokkal, intézményekkel együtt szervezett szakmai összejövetelek jelentik. Ezeknek keretét elsősorban — de nem kizárólag — Társaságunk szakosztályai adnak. Az elmúlt esztendő gazdag eseménynaptárára visszatekintve mégis azt tudom mondani, hogy kilenc szakosztályunk közül nem mindegyik működött egyforma intenzitással. Legaktívabb a Nemzetiségi Szakosztály volt tíz rendezvénnyel, majd az Anyagi Kultúra Szakosztály hat felolvasóülés-

szerkesztése. A kiemelkedő rendezvények sorát ez év április 29–30-án a *Magyar Néprajzkutatók IV.* (csongrádi) *Találkozója* zárta be, amelynek szervezéséért SZÜCS JUDIT múzeumigazgatónak (Tari László Múzeum) tartozunk köszönettel. Véleményem szerint ilyen fórumokon formálódhatnak gondolataink szakmánk jövő feladatairól, s a konkrét tennivalókról, most pl. az 1996-os rendezvényekről, egy tervezett nemzetközi néprajzi kongresszusról.

Az elmúlt év, évek tapasztalatai azonban Társaságunk vezetéségét a határon túli és hazai néprajzi intézményvezetők találkozója, valamint a néprajzi szemináriumok szervezése ügyében újragondolásra ösztönzik. Az érdeklődés e rendezvények iránt ugyanis csökkenő. Nem valószínű, hogy a nehéz pénzügyi feltételek mellett e rendezvényeket Társaságunk változatlan keretek között fent tudja és akarja tartani. Érdemes és szükséges tehát új formákról, tartalmakról az érintettekkel együtt gondolkodni.

Elsősorban nem a végzett munkához, hanem az előttünk álló feladatokhoz tartozik néhány kiemelt fontosságú rendezvényünk, amelyeknek szervezése azonban már hónapokkal ezelőtt megkezdődött. Ilyen a *Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium*, amely június 13–18-án lesz Raumban. Június 17–19-én — öt évi szünet után — Jászberényben megrendezzük az *Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők XIV. Országos Találkozóját*, majd pedig július 3–10. között Nagykállóban a *VI. Néprajzi Szemináriumot*. S még tavalyi meghívásunk van jövő évre Kecskemétre, a néprajzi vándorgyűlésre. A vándorgyűlések és az önkéntes gyűjtőtálalkozók felújítását ez a vezetéség nagyon fontosnak tartotta, tényleges megszervezésük azonban már az újonnan felálló tisztikarra marad. Az elkövetkező évek munkája lesz az 1996. évi jubileumok konkrét előkészítése és a rendezvények lebonyolítása is. Teljesítésükről azonban majd az új vezetéség tud már csak beszámolni.

Kiadványainkról néhány szót. A Magyar Néprajzi Társaság az elmúlt évtől maga adja ki *Ethnographia* című folyóiratát, amelynek elmaradása remélhetőleg hamarosan megszűnik. Sajnos, nagy késésben van hírfolyóiratunk, a *Néprajzi Hírek*, jöllehet két száma közgyűlésünkre megjelent, de két éves elmaradással. A népköltési gyűjtemény sorozatunk 20. köteteként tavaly jelent meg bővített kiadásban MAKKAI ENDRE és NAGY ÖDÖN *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez* című könyve. A 19. kötet, amely az FF Magyar Osztályának néphitgyűjtéseit tartalmazza, azonban még nem került nyomdába. Emiatt anyagi hátrány is éri a Társaságot. Sajnos, a Lupis Brókesház csődje veszélyezteti KÓS KÁROLY *Néprajzi képeskönyv Erdélyből* című könyvének kiadását. A békéscsabai konferencia kötete mellett készülnek a nemzetiségi néprajzi sorozatok következő kötetei is.

Társaságunk támogatásával vagy nagyobb arányú részvállalásával megjelent az előző finn–magyar konferencia kötete SZARVAS ZSUZSA szerkesztésében, *Interacting Communities* címen és a FÉL EDIT-kötet. Támogattunk több kiadványt: BALASSA IVÁN *Sárospatak történeti topográfiáját*, bár a BAZ Megyei Levéltár a támogatás tényét a szoká-

létszámunkat megállapítani. Mindez az új vezetőség egyik fontos feladatát jelentheti. Nincs módunk és lehetőségünk elhunytt tagtársaink pontos számontartására sem, hiszen halálhírük ritkán jut el titkárságunkra. Az elmúlt három évben a belépő új tagjaink száma évente 20–30 között ingadozott. Öröndetes, hogy közöttük egyre több a fiatal és a vidéki értelmiségi. Nő a pedagógusok száma, akik napi munkájukban a néprajztudomány eredményeit egyre jobban szeretnék alkalmazni. Ez iránt nagy az igény. Itt jegyzem meg, hogy tagtársaink közül többen szerepet vállaltak a Nemzeti Alaptanterv előkészítésében és a néprajz oktatását bevezető projektumban.

Titkárságunk a napi ügyek intézésében, a Társaság működtetésében nagyon lekötött és túlterhelt. Ezen csak részben könnyít elfogadható szintű műszerezettségünk. A három éve egy írógéppel átvett titkárságunkon ma számítógépünk, xeroxgépünk, telefaxkészülékünk van. Az ügyek tartalmi intézésében a titkárság és a főtítkár legnagyobb segítsége a Választmány és a szűkebb vezetőség volt. Üléseikre négy, ill. két alkalommal került sor: 1993. szeptember 8-án, december 12-én, 1994. február 9-én és május 11-én. Sajnos, sok tagtársunk egyszer-egyszer, vagy egyszer sem jelent meg választmányi ülésünkön, kimentését sem kérve, holott vezetőségi tagságát annak idején elfogadta. Így sok tenni akaró tagtársunktól vette el a lehetőséget, hogy beleszóljon Társaságunk belső életébe.

Végezetül szólnom kell Társaságunk más intézményekhez fűződő bel- és külföldi kapcsolatairól. A Néprajzi Múzeummal fennálló hagyományosan jó együttműködésünket mielőbb szeretnénk kölcsönös egyetértéssel írásban is rögzíteni. A Néprajzi Múzeumtól kapjuk a teljes infrastrukturális ellátásunkat. Örölnénk, ha Társaságunk ennek fejében még nagyobb mértékben támogathatná a múzeum munkáját. A jó együttműködésről közös programjaink tanúskodnak. Közös konferenciák, kiadványok közös megjelentetése terén jó a kapcsolatunk az MTA Néprajzi Kutatóintézetével, több társtudományi társasággal (Történelmi Társulat, Nyelvtudományi Társaság stb.), több néprajzi tanszékkal és önkormányzattal. E kapcsolatok is közös munkára építve tovább bővíthetők. Ilyen téma most a történeti mondakutató pályázatunk.

A testvértársaságok közül különösen a Kriza János Néprajzi Társaság, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, a JMMT Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya tagjaival van intézményes és egyéni együttműködésünk. Ennek kereteit és formáit azonban jó volna kölcsönös egyetértéssel, az igényeknek megfelelően kialakítani, s ha szükséges, időről-időre módosítani. Feltétlenül szeretnénk közös feladatokat kitűzni, olyanokat, amelyek a szaktudományunk egészét átfogják, a magyarságtudomány egyik legjelentősebb ágának tekintve a néprajzot. Ilyen lehet a már említett, Szegeden meghirdetett történeti mondakutató pályázat, amelyet reményeink szerint minden környező országban is meghirdetnek testvértársaságaink.

Mielőbb el kell érnünk, hogy Társaságunk segítségével a horvátországi és a szlovéniai magyar néprajz intézményi keretei kialakuljanak, s terveik megvalósuljanak.

IV.

Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 106. tisztújító közgyűlésének az 1993. június 1. és 1994. május 31. közötti gazdálkodásáról

Induló tőke:	Kp.	751.162 Ft
	Értékjegy	2 540.000 Ft
	Pénztár	20.000 Ft
	ÖSSZESEN:	3.311.162 Ft

Bevételek

Komárom-Esztergom megyei Önkormányzat (Néprajzi Szeminárium)	300.000 Ft
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány (tanulmánykötetkez)	820.000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztérium (nemzetiségi kötetekre)	3.500.000 Ft
MKM (kölségvetési támogatás)	300.000 Ft
Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat	50 000 Ft
MKM (Néprajzi Szeminárium)	350.000 Ft
Illyés és Lakitelek Alapítvány (Néprajzi Szeminárium)	150 000 Ft
Néprajzi Múzeum (támogatás)	20.000 Ft
Homoródi kutatási alap	90 000 Ft
MTA (működési költségekre)	539.000 Ft
MKM (Ethnographia részére)	500.000 Ft
MTA (Ethnographia részére)	1.208.000 Ft
Parlamenti jóváhagyású költségvetési támogatás	1.200.000 Ft
MKM (működési költségekhez)	100 000 Ft
Tagdíjak	23 000 Ft
Kamatok	249 638 Ft
Kiadványok árusításából	141.290 Ft
ÖSSZESEN:	9.540.928 Ft

Kiadások

Útiköltségek, tiszteletdíjak, szállásköltségek, meghívók	555.183 Ft
Békéscsabai konferencia	720.000 Ft
Működési költségek (posta, virág, meghívók stb.)	241 892 Ft
Nemzetiségi kötetek:	
Német kötet	234.000 Ft
Szlovák kötet	408 200 Ft
Délszláv kötet	362.000 Ft

Román kötet	208.400 Ft
Cigány kötet	704.500 Ft
Mikszáth Kiadónak nyomdaköltség	1.501.500 Ft
Fazekas Kiadónak finn–magyar kötetre	82.000 Ft
Országos Közoktatási Intézetnek a Kós Károly kötetre	300.000 Ft
Ethnographiára	842.895 Ft
Néprajzi Hírek szerkesztési, tördelési, gépelési költségei	81.200 Ft
ÖSSZESEN:	6.241.770 Ft
A Magyar Néprajzi Társaság tőkéje 1994. június 1-jén:	
Célrészjegyben	
(ebből az Ethnographiáé: 1.900.000 Ft, a Néprajzi Híreké: 350.000 Ft)	4.500.000 Ft
Kézpénzben	1 403.578 Ft

Budapest, 1994. május 31.

KECSKÉS PÉTER
pénztáros

V.

A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 106. közgyűlésének

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság 106. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután ezt rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 1994. június 1.

BELLON TIBOR
ellenőr

FORRAI IBOLYA
számvizsgáló

GYÖRGYI ERZSÉBET
számvizsgáló

sítva, s a természethez és ősi kultúrájához vezető gyökerei erősen meg vannak sérülve, a kontrollálatlan kapcsolatok az osztjásokban lelki sérülést, saját környezetükhöz való alkalmazkodásukban zavart okoznak. Kívánatos, hogy a kapcsolatok vezetését csak Szibériát és az obi-ugorokat jól ismerő személyek végezzék.

2. Az osztják nemzeti mozgalom és tudomány

Az obi-ugor autonómia kezdete 1990-re tehető, ekkor az újonnan kiépülő adminisztratív vezetés és a Jugria Megmentése társadalmi szervezet együttesen kereste az újjászülését útját. Az általános gazdasági és politikai válság miatt e két vonal elszakadt egymástól. 1993-ban mindkettőben az úgondolkozású, de gyakorlatlanabb fiatalokkal szemben a régi apparátusi vezetők nyertek teret. A belsőleg is megosztott adminisztráció nehezen tudja képviselni a nép érdekeit a milliányi bevándorló ellenében, így pl. a kishépek, ill. finnugorság ügyét szolgáló pénzáttalásoknak csak töredéke használandó célirányosan. A Hanti-Manszi a.k.-ban a Jugria Megmentése, a Jamal-Nyenyec a.k.-ban pedig Jamal az Utódoknak Társulása 1993-ban válságba jutott, alig alkalmas érdekképviseletre.

Az eltűnés szélére került tajgai kishépek felemeléséhez emberfeletti energia, határozottság, a kultúra és működési mechanizmusainak kiváló ismerete szükséges. Nemzedékeket venne igénybe annak a hajszálvékony szellemi vonalnak a megtalálása, mely a hagyományos létfenntartó mechanizmusokat és az orosz, újabban pedig nyugati civilizációhoz való alkalmazkodási készséget egyidejűleg aktivizálni tudná. Az északi osztjákoknál 1990 óta egyetlen vonal látszik megfelelni e követelményeknek: TATJANA A. MOLDANOVA és TYIMOFEJ A. MOLDANOV vonala. Eleinte ez kifelé kategorikusan civilizációellenes, befelé durván a felső-kazimi réntartó osztjákok hegemoniáját képviselő volt, vezetői azonban igen hajlékonyak, gyorsan kijavítják hibáikat. A kultúra és belső fejlődési lehetőségei ismeretében, vállalkozó- és szervezőkészségben senki nem veheti fel velük a versenyt. Bár a MOLDANOVok egyéni messianizmusa nem kevés feszültséget kelt, idővel kiforrottabb formában valóban távlatot nyithatnak a jövőbe. A Jamal-Nyenyec a.k.-ban, ahol az osztjákok kisebbségben vannak nem csak a betelepültekkel, hanem a domináns nyenyec réntartókkal szemben is, nyíltabb és kevésbé hegemonikus vonal van kibontakozóban.

Az osztják társadalomtudományok (nyelvészet, néprajz, pedagógia, pszichológia, az eloroszosodottak részéről a történelemtudomány) hihetetlen lendülettel fejlődik, miután Hanti-Manszijszk és Szalahárd központtal intézményei kezdtek kiépülni. Évről évre több a kandidátus, aspiráns. A nyelvészeti képzés központja Novoszibirszk, a néprajzé N. V. LUKINA „iskolája” Tomszkban. A hagyományos központ, a pétervári Herzen Pedagógiai Főiskola, bár sokakat fogad továbbképzésre, inkább csak az értelmiségi középmezőny oktatására alkalmas. Az aspiránsvezetők általában oroszok, osztjákul nem beszélnek. A tudományban szintén TATJANA A. MOLDANOVA vonala törekszik hatalomra világszínvonalú kutatásokkal. Mivel korántsem világos, hogy az európai tudományos mentalitás és a

4. A Folklor Archívum működésstruktúrája és intézményi kapcsolatai

Az archívum a helyi sajátosságoknak megfelelően komplex profilú intézmény, mely a következő rendszerben működik.

4.1.1. A hanti-manszijszki Obi-Ugor Népek Újjászületése Kutatóintézet

Ezen intézménynek mint tudományos felügyeleti szervnek, a belojarszkiji archívum éves beszámolóval tartozik, részt vesz rendezvényein, felkérésre anyagát, munkatársait rendelkezésre bocsátja. Tervbe van véve egy reprezentatív akadémiai szintű északi-osztják folklórkötet közös előkészítése.

4.1.2. A szalehárdi Etnolingvisztikai és Néprajzi Kutatóműhely

1994-től mellékszerződéses együttműködésben PÁPAY JÓZSEF 1898–99. évi alsó-obi hősénekeit cirill betűs osztják írásra írom át és a kutatóműhely munkatársaival kiadás-hoz feldolgozom (l. alább).

4.2. Más folklór archívumok

Az 1991-ben alapított belojarszkiji archívum a történelem első osztják szakintézménye, melyben minden munkatárs nemzetiségi, s beszélt nyelv az osztják. A hagyományos társadalmakra jellemzően kezdetben passzívan fogadták, az évek múltával azonban példárterte egyre növekszik. Mintájára megalakult a berjozovi (vogul-osztják) és varjogani (erdei nyenyec) archívum, kezdeményezés van a felső-kazimi erdei nyenyecéknél és Ljantor városban a keleti-osztjákoknál is. A folklór archívumok a tényleges nemzetiségi lakóközrterekben az etnikus kultúra egyedüli autentikus irányítói. Sorsdöntő jelentőségű az, hogy sikerül-e idejében minden folyóvidék központi falvában 2–3 fős archívumot létrehozni és e hálózat működését megfelelően koordinálni.

A belojarszkiji archívum a kezdeményezés pillanatától fogva minden fórumon támogatja az új archívumok megalakítását, munkájukat folyamatos szaktanácsadással segíti, vállalja északi-osztják munkatársaik képzését, könyvtárát, anyagát rendelkezésükre bocsátja. Különösen szoros az együttműködés a területileg–tematikailag legközelebb álló berjozovi archívummal

1994-ben kezdődtek a hanti–manszijszki központi koordináló archívum szervezési munkálatai, az intézmény azonban pénzügyi és káderproblémák miatt még nem alakult meg.

4.3. Nemzetiségi iskolák

Az osztják oktatási rendszer kísérleti stádiumban van, normái évről-évre változnak. Anyanyelven előadott tantárgyak az előkészítő és alsó osztályokban vannak, kidolgozás

változatát. Mivel a kisebb falvakban csak a kultúrházban van video, a lakosságnak juttatott egyéni videoanyag is itt válik megtekinthetővé. Leginkább az obi falvakkal alakult ki együttműködés.

4.7. *Osztják rádióadás*

A folklórfelvételek leggyorsabb felhasználási módja egyéni-, ill. falurepertoárok bemutatása a rádióban. Az ilyen műsorokat a lakosság nagy érdeklődéssel fogadja. A napi 10 perces központi hanti-manszijszki adásban gyakran hangzanak el az archívum felvételei. A heti 2x10 perces belojarszkiji adás vezetője, az archívum kiképzettje, eszköztámogatásban is részesül az archívumtól.

4.8. *Osztják TV-adás*

Az együttműködés szórványos, mivel az archívum 8 mm-es videokameráinak anyaga nem alkalmas adásra. A munkatársak közül TYIMOFEJ A. MOLDANOV dolgozik super-VHS kamerájával a TV-nek, az ő nevéhez fűződnek olyan történelmi jelentőségű művek, mint pl. az 1992. évi polnováti medveünnep TV-sorozat formájában való bemutatása.

4.9. *Osztják újság*

Az *Osztják Szó* c. 4 oldalas központi hetilappal szoros partnerkapcsolat áll fenn. A rádióban sikert aratott felvételek többnyire megjelennek az újságban is, és az archívum munkatársai közül többen ideiglenes szerződéssel az újságnak dolgoznak. Az újságban megjelenő egyéb folklóranyagot az archívum gyűjti.

4.10. *Amatőr gyűjtőhálózat*

Az utóbbi évtizedekben nem ritkaság az osztjákoknál, hogy valaki magnetofonjával közeli rokonai énekét, beszédét örökíti meg. E kezdeményezést fejleszti tovább az archívum kísérleti amatőr gyűjtőhálózata, mely főként a falusi értelmiség képviselőiből áll. Tagjai magnetofont, kazettákat kapnak, útmutatásban részesülnek a helyes gyűjtő- és felvételttechnikáról, de semmilyen tematikus kötöttség nem befolyásolja őket. A felvételeket nem kell leírniuk, az eredeti felvétel náluk marad, az archívum másolatot készít az anyagról. Többnyire rokonaik egyéni énekeit tartják dokumentálásra érdemesnek. Képzésük, valódi hálózattá szervezésük a jövő feladata.

4.11. *Lakossági szolgáltatás*

A belojarszkiji Folklor Archívum valószínűleg az egyetlen intézmény, mely hivatalos feladatának ismeri el anyagának visszajuttatását az adatközlőkhöz és rokonságukhoz, s egyáltalán az osztják embert egyedileg az információ kezelésének egyenrangú tényezőjeként fogja fel. Az információ-szolgáltatásnak két típusa van. Egyrészt az ügyfél érdeklődhet

szimiláló törekvésekkel szemben. Az obi népesség kultúrája az ösfoglalkozások jelentősége miatt sok tekintetben archaikusabb, a háziállattartás és a korábbi orosz kapcsolatok hatása érdekes keveréktípust hoz létre. A községekbe telepített lakosság fiatal generációja az Ob egész hosszában eloroszosodóban van. Az obiak közösségibb mentalitásúak, visszafogottabbak, a civilizációhoz kiegyensúlyozottabban alkalmazkodóak, passzívabbak és fatalistábbak, rendszerint a rövidebbet húzzák mind a jövevénylakossággal, mind a réntartókkal szemben.

Az obi és kazimi kultúrváltozat hordozói hagyományosan rivalizáló viszonyban vannak, az archívum kollektívájában sem hangolódnak össze egykönnyen. Részemre kezdettől fogva az obi terület kutatása van engedélyezve, ahová korábbi kapcsolataim kötnek.

Az archívum dokumentálja a folklór összes megnyilatkozását, mivel a többséget kitevő letelepített falusi lakoságnál a szellemi kultúra és folklór állapota katasztrofális. A kultikus életből az 1940-es évek óta kivesztek a védőszellemek epikus hagyományt és maszkos színjátszást tartalmazó ünnepei. A területen a gazdag sámánhagyománynak halvány visszfénye is alig maradt. A medveünnepek az 1950-es évektől be voltak tiltva, az idős énekeseknek nincs utódlása. Néhány évtizede megszakadt a régen oly általános esti mesélés szokása mind a felnőttek, mind a gyerekek számára, az öregek előadási alkalom hiányában elfelejtik repertoárjukat. Az egyéni éneklés, mely hajdan létfontosságú volt, mára az itales vendégeskedések eseményévé korcsosult. A 2–3 nemzedék óta internátusban nevelkedett falusi lakosság ifjúsága alig ismer komolyabb prózai folklórt, nem tud hagyományos stílusban énekelni, s többnyire anyanyelvét is elhagyja. Az osztjások nincsenek tudatában, hogy az idős generáció halála után, 10–15 év múlva az etnikus kultúra elsajátításának egyik fő módja az archiv felvételekről való visszatanulás lesz majd.

A néprajz területén kiemelten dokumentálandó a századelőre rekonstruált települési, frátriális és nemzetségi rendszer, családfák, hagyományos életmód, védőszellemek kultúrája, medvekultusz, lélek- és reinkarnációs képzetek, női kultúra.

6. A Folklór Archívum tudományos képzési rendszere

A káderképzés terv szerint az orosz oktatási rendszerből hiányzó szövegfilológia és folklorisztika területére irányul azzal a céllal, hogy a nemzetiségi tudományt az európai obi-ugrisztikával összeegyeztethetővé tegye. Az oktatásnak teljes mértékben az osztják mentalitáshoz kell alkalmazkodnia. Kezdetől világos volt, hogy a szerződés első három éve alatt aligha akad a tajgai kisvárosban olyan káder, aki hivatásos folkloristává képezhető lenne, mivel az osztjások saját kultúrájuk kezelésére a folklorisztikai obi-ugrisztika ismereteinek csak töredékét igénylik. 1991–93 közt tulajdonképpen csak egy képezhető munkatársa volt az archívumnak. Idővel két oktatási szint alakult ki: a belső munkatársaké és a külső káderké. Az archívum bármilyen közép-, ill. felsőfokú végzettségű érdeklődő képzését vállalja.

TYIMOFEJ A. MOLDANOV. Felső-kazimi születésű, állatorvosi felcser képzésű, 1991-től kiképezve. Feleségével, TATJANA A. MOLDANOVÁval az osztjakság szellemi vezetője. Rendkívüli intellektuális képességű, a hagyományos kultúráról, nyelvről enciklopédikus tudású, energikus, kiváló szervező. Igen népszerű az idős korosztály köreiben is. Ő az egyetlen gyűjtő, aki bármilyen információt meg tud szerezni, s távolabbi nyelvjárás-területeken is tud dolgozni. Résztvevője minden osztársadalmi jelentőségű kezdeményezésnek, az ő nevéhez fűződik a szellemi újjászületést jelző medveünnepek teljes videodokumentációja. Egyetemi tanulmányokat folytat. T. A. MOLDANOV hanti-manszijszki illetőségű, s mivel az összes létező intézeti együttműködési programban, sőt nemzetközi munkákban is részt vesz, viszonylag ritkán tartózkodik az archívumban, anyagának is csak töredéke kerül ide. Archívumi tervmunkája az 1991. évi juilszki medveünnepek szövegeinek lejegyzése és fordítása. 1994-ben feleségével megalkotta az első osztják dokumentumvideot a sámánok sorsáról, a berjzovi archívummal együttműködve rendezte az első vogul néprajzi gyerektábort, terepgyűjtést folytatott a berjzovi osztjákoknál, megszervezte és lejegyezte a készülő akadémiai színvonalú folklórkötet kazimi énekvételeit. 1994 decemberében kilépett a belojarszkiji archívumból, hogy Hanti-Manszijszkban új archívumot szervezzen.

SZOFIA SZ. LOZJAMOVA (USZPENSZKAJA). Közép-kazimi születésű, kultúra- és ismeretterjesztés szakot végzett, 1994-től áll kiképzés alatt. Kiváló nyelvész és zenei adottságai vannak, ha teljes oktatásban részesülne, olyan szakember válhatna belőle, aki az obi-ugrisztika számos eldöntetlen kérdésére választ adhatna. Ő az egyetlen munkatárs, aki nemzetközi standard szerinti fonematikus írású szövegkiadványok elkészítésére képes lehet. A Közép-Kazim folklóráját gyűjti, híres mesélőként ismert apjának a repertoárját készíti elő cirill írású kiadványnak.

LJUDMILA R. LELJHOVA (HOMLJAK). Obi születésű, könyvelői képzésű, 1994-től áll kiképzés alatt. Az idősebb korosztályba tartozik, igen lelkes, jó szervezőképességű, így titkárnői teendőket is ellát. Három obi falu folklóráját és néprajzát gyűjti, egyéni- és falurepertoárként készül kiadni anyagát.

SZEMJON L. VOLGYIN. Közép-kazimi születésű, 10 oszt. isk. végzettségű, félállású, kiképzetlen. Ő a leghagyományosabb mentalitású, legnehezebb sorsú munkatárs. Filológiai munkára kevésbé alkalmas, viszont extrémén nehéz terepen is képes gyűjteni. Lakáshiány miatt az erdőben él magán-rénnyáját őrző öregekkel, innen hozza be sokszor szenzációs magnetofonfelvételeit. A Közép-Kazim toponimiai térképén dolgozik, s mivel jó művészeti adottságai vannak, rajzolással is foglalkozik.

LJUDMILA F. DOLGUSINA (KOTOVA). Obi születésű, óvónői képzésű, aktív osztják nyelvtudással nem rendelkezik, 1992-től archivistának van kiképezve. Értelmes, rendkívül megbízható, jó filológiai képességű. Ő végzi az orosz szövegek computerbe írását és az adminisztratív teendőket. 1993-tól gyermeknevelési szabadságon van.

ben tovább folyik majd. A terepmunka eredménye a néprajzi vázlaton, helyszínen összeállított részletes térképen kívül a két legjobb énekes, G. I. TOLBA és Sz. T. TOJAROV repertoár-részletei (medveünnepi énekek, 2 hősének), M. A. MURATOVA gazdag meserepertoárja — kb. 6 óra videofelvétel, nyelvtani vázlat.

2. *Szinja folyó*, 1994. júl., 2 hét. A folyó alsó folyásán tett rövid utazás mellett a kutatás főleg az obi Azovo községbe betelepedett színjai osztjákoknál folyt. Itt még 1993-ban kezdtem dokumentálni az ideális beszélt nyelvet a 75 éves A. SZ. LONGORTOVÁTól, aki ez alkalommal mintegy 4 órányi videoanyaggal gazdagította a gyűjtést.

3. *Pitljár*, 1994. júl., 1 hét. PÁPAY JÓZSEF hősénekeinek cirill átírása szükségessé tette az alsó-obi nyelvjárások közelebbi megismerését. Pitljár községben az egyik korábban nem kutatott tájszólás teljes nyelvtanát, több órányi példaszövegét vettem videora a közeli Katravosból ideköltözött uráli rénpásztor osztjákoktól. Mivel egy finn és egy orosz nyelvész is elkezdett foglalkozni ezzel a területtel, az anyag közös feldolgozása igen értékes nyelvészeti művet ígér.

4. *Igrim*, 1994. aug., 3 nap. A közép-szoszvai városkában él a délies serkáli osztjakság néhány jeles képviselője. Mivel a nyelv és kultúra az eltűnés határán van, pár napos kitérőt tettem dokumentálására. Kaltiszjából, a vogulok-osztjások főistennőjének szent falujából származik A. N. LISZKOVA, tőle vettem videora az istennő és a helyi szellemek kultuszára, a hajdani társadalomszervezetre vonatkozó alapinformációt. A kis-szoszvai osztjások utolsó képviselője, M. J. SZMOLINA saját maga és csoportja sorsát mondta el. A terepmunka során nem kis nehézséget jelentett a különböző nyelvjárásokra való áthangolódás. Ennek ellenére kb. 40 órányi, magyar egyetemi oktatásra alkalmas videoanyagot hoztam haza.

8.3. A XIX. sz.-ban lejegyzett kultikus szövegek átdolgozása

A programot két ok tette szükségessé. Egyrészt, az osztjakság sorsának alakulásában döntő szerepe van most a felső-középső rétegek öntudatának. Képviselőik, éppen iskolázottságuk miatt, a hagyományos kultúrától eléggé el vannak szakadva, annak értékeit a valóságban nem tudják megélni már csak azért sem, mert az azt hordozó falusi lakosság állapota szívszorogató. A ráébredésnek két rendkívül hatásos eszköze van: a teljes medveünnep videofelvételei és a hősepika. Utóbbi a fiatalabb korosztály körében szinte teljesen ismeretlen, holott máig funkcionáló védőszellemek, szent helyek kora középkori történeteit regéli el — az íratlan osztják történelmet. E több ezer soros eposzok konkrét vonatkozásai, díszes ősi stílusa megdöbbentő hatást kelt. Másrészt, mindenképpen gondoskodni kell arról, hogy az európai szövegkiadványok a bennük foglalt történeti információval egyetemben elérhetővé váljanak az osztjákoknak távozásom után is. E célból a szövegeket át kell írni cirill írásra, s részletesen jegyzetelni kell. Mivel a Kazim-vidékről nincsenek régi lejegyzések, legközelebbi munkatársaim nem érdekeltek e témában. Olyan nyelvjárás-

Eredmények és feladatok Kalotaszeg néprajzi kutatásában

Eredményekről és feladatokról beszélni Kalotaszeg néprajzi kutatásával kapcsolatban egyszerre könnyű és nehéz feladat. Ami az eredményeket illeti, könnyű dolga van a számbavételezőnek, hiszen nincs még egy olyan kistáji közössége a romániai magyarságnak, mely ennyire gazdag, sok szempontú kutatótságnak örvendene, mint Kalotaszeg. Az erőteljes érdeklődés azonban meg is nehezíti az értékelő dolgát, már csak azért is, mert korszerű helyismereti és néprajzi könyvészet hiányában bajosan lehet áttekinteni a szakirodalmat. Következésképpen a halmozottan kutatótt Kalotaszeg néprajzi irodalmában nehéz kitapintani a vizsgálódások hézagait, esetleges gyengeségeit. Hiszen a másfél évszázaddá kerekedő évek, évtizedek során a fürge újságírói benyomásoktól a szaktudomány kiváló művelőinek avatott tanulmányaiig a Kalotaszegről szóló írások hosszú lajstroma állt össze, mely arról tanúskodik, hogy ez a tájegység téma volt, méghozzá izgalmas téma átutazó idegennek és bennszülött kalotaszeginek, történésznek és nyelvésznek, geológusnak és építésznek, szociográfusnak és tánckutatónak, botanikusnak és gazdasági szakembernek, jogásznak és művészettörténésznek, szépirórnak és képzőművésznek és végül, de nem utolsósorban, az itt elősoroltak eredményeiből egyaránt hasznosítani tudó etnográfusnak és folkloristának (VÁCZY 1973).

A felfokozott érdeklődés természetszerűen adódik Kalotaszegnek mint történelmi-néprajzi tájegységnek a specifikumából. Abból, hogy amint KÓS KÁROLY, az író vallja választott szülőföldjéről, „Kalotaszeg zárt vidék; néprajzilag teljesen, geográfiailag jórészenben” [...], és „bár mindig nagyforgalmú országutak szeltek egész hosszában, meg keresztben, és Erdély első vasútja Kalotaszeg földjén ment keresztül [...], mégis jobban megtartotta és önállóbban fejlesztette, építette ki talán minden más népcsoportnál gazdagabb, de mindenestre eredetibb, egyénibb, magyarabb művészetét.” (KÓS 1932, 172).

A történelmi, földrajzi és néprajzi szempontból egyaránt jól körülhatárolható, karakteres tájegység a maga kikristályosodott belső tagozódásával, viszonylag kis területen elhelyezkedő mintegy félszáz településével kiváló kutatási lehetőséget kínált bármely szaktudomány művelőjének, hiszen zártsága, nagy vonásokban egységes jellege eleve a vizsgálódások eredményességét ígérte, szemben például a Mezőséggel vagy akár a Székelyfölddel is, melyek nagy kiterjedésüknél fogva átfoghatatlanok, belső tagolódásuk pedig számtalan további kistáji elkülönüléssel állítja szembe az érdeklődőt.

A tájegység sajátos, jól körülhatárolható karaktere mellett Kalotaszeg kutatását nagymértékben befolyásolta földrajzi helyzete: az, hogy az erdélyi magyar tudományosság központjának, Kolozsvárnak a tözsomszédságában terül el. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a tudományegyetem egykori és mai szakemberei, a folklorintézet, az erdélyi néprajzi múzeum munkatársai, a zene- és képzőművészeti főiskola tanszemélyzete és diákjai, vagyis hatalmas szellemi potenciál élt és él karnyújtásnyira Kalotaszegtől, attól a vidéktől, mely a nézelődőtől a módszeres kutatóig minden érdeklődőnek nyújtott valamit, üres kézzel, üres szívvel senkit nem bocsátott útjára.

felkutassa a néphagyomány művészi értékeit. A *magyar nép művészete* című ötkötetes nagy monográfiájának 1907-ben megjelent első kötetét teljes egészében Kalotaszegnek szentelte, írásban és képben mutatva be e vidék templomát, temetőjét, házát, otthonát, kertjét, magát a kalotaszegi embert, viseletét, házi- és munkaeszközeit, „megkeresve mindezeket azt — vallja MALONYAY —, amivel ösztönszerűleg és tudva szépérezékét elégíti ki” (MALONYAY 1907, 12). MALONYAY kiemelten foglalkozott — ahogy ő fogalmaz — „a művészkedő népi ipar magyar termékeivel”, a szövés-varrással, agyag-, fa- és bőr-művességgel, mindazzal tehát, ami a szépérezékéről híres kalotaszegi ember világáról vall. MALONYAY munkája máig a kalotaszegi díszítőművészet tanulmányozásának nélkülözhetetlen forrása.

A nagy monografikus művek megszületése mellett az első korszak jellemzője a gyűjtés megindulása, adatközlő és résztanulmányok publikálása. Az érdeklődés felkeltése, a vállalkozó kedv fenntartása terén igen jelentős szerepet vállalt HERRMANN ANTAL, aki 1890-ben bérbe véve a kalotaszegi Jegenyefürdőt, üdülésre idecsalogatta a magyar szellemi élet kiválóságait, néprajzi könyvtárat bocsátott rendelkezésükre, hetilapot indított *Kalotaszeg* címen, mely számos néprajzi-népköltészeti, nyelvjárási adatot tett közzé 1890–91-ben (BALASSA 1891; KÓS 1989; HÁLA 1993). Jegenyefürdő ilymódon egyfajta kis néprajzi-néptudományi műhellyé alakult, itt tartózkodott huzamosabb ideig a cigány néprajz-kiváló kutatója, WLISLOCKI HENRIK, megfordult itt MUNKÁCSI BERNÁT, BALASSA JÓZSEF, KATONA LAJOS, KÚNOS IGNÁC, PÁPAY KÁROLY, és aki témánk szempontjából különösen jelentős: JANKÓ JÁNOS is a jegenyei fürdőzés révén került kapcsolatba Kalotaszeggel. A „jegenyei műhely” eredményes munkálkodásáról a hamar kilobbanó *Kalotaszeg* mellett az 1890-ben meginduló *Ethnographia* első évfolyamai árulkodnak, melyekben — JANKÓ JÁNOS monográfiájának mutató-részletét követően (JANKÓ 1891) — egymás után látnak napvilágot WLISLOCKINÉ DÖRFLER FANNI közleményei a kalotaszegi néphit köréből, illetve az erdélyi magyar néphit különböző megnyilvánulásairól. Ez utóbbiak esetében is tekintélyes mennyiségű kalotaszegi adatot vonultat fel a gyermekkel, illetve a nyál- és köpéssel kapcsolatos hiedelmek bemutatása során (WLISLOCKINÉ 1892; 1893; 1894; 1896).

Századunk első évtizedeiben bővült a vizsgálódások köre. BÁTKY ZSIGMOND kutatásaival megindult az anyagi kultúra esztétikai szempontokat meghaladó, tudományos igényű vizsgálata (BÁTKY 1905, 1907), TÉGLÁS GÁBOR pedig — HERRMANN ANTAL, WLISLOCKI HENRIK példáját követve — az interetnikus kapcsolatok kalotaszegi jelenségeire figyelt fel (TÉGLÁS 1912).

A század elején sor került az éneklő Kalotaszeg felfedezésére is. Először VIKÁR BÉLA fonográfja rögzítette a bánffyhungyadi nótafa, TAMÁS KATA és társai dalait (VIKÁR 1943; BÁTKY 1900), majd BARTÓK BÉLA gyarapította a gyűjteményt közel száz körösfői, bánffyhungyadi és magyargyerőmonostori dallammal. BARTÓK kalotaszegi gyűjtései azon-

Ugyancsak a két világháború közötti időszak eredményei között kell számontartanunk azt a kollektív gyűjteményt, melyet *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez* címen MAKKAI ENDRE és NAGY ÖDÖN teológiai hallgatók rendeztek sajtó alá, s amely tíz kalotaszegi faluból is tartalmaz gyűjtést. Az 1939-ben megjelent kötet az egyetlen olyan néprajzi kiadvány, mely friss gyűjtést tartalmaz, s méghozzá olyan szakterületről, melyről addig nem sok szó esett.

Kalotaszeg néprajzi kutatásának következő, harmadik korszaka a legrövidebb valamennyi között: egyetlen évtizedre terjed, a bécsi döntéstől a negyvenes évek végéig. Bármennyire is meglepő, a korszakhatárt itt nem az 1944. augusztusi fordulat húzta meg, hanem az Erdélyi Múzeum-Egyesület és folyóiratának a felszámolása (1948) és az egyetemi néprajztanítás megszüntetése (1949).

Amilyen rövid volt ez az időszak, éppen olyan gazdag kutatási eredményekben. Mint-ha minden néprajz- és népköltészetkutató pótolni kívánta volna a több évtizedes mulasztást: valósággal megszállták Kalotaszeget, s az időközben néprajzi szakképesítést szerzett legfiatalabb nemzedék teljes lendülettel, s a szakosodás nyilvánvaló igyekezetével látott munkához.

Volt, aki egyetlen faluban vizsgálta a népi műveltség jelenségeit, mint például NAGY JENŐ Magyarvalkón, ahonnan felgyűjtötte, s egymást követő tanulmányokban mutatta be a vállfőmintákat, az orsófaragást, juhsajtkészítést, zsindefaragást, szénacsinálást, az ács- és kerekemesterség szakszókincsét, a lakodalmat, temetést, temetőt és halotti tort, a család- és ragadványneveket (NAGY J. 1939; 1940; 1942; 1943a; 1943b; 1944a; 1944b; 1945; 1947). Volt, aki ugyancsak egyetlen faluban tanulmányozta a népelet egy bizonyos jelenségét. KRESZ MÁRIA így gyűjtötte Nyárszón doktori disszertációja anyagát a kalotaszegi gyermek életéről, s közölt egy sor tanulmányt doktori értekezése mellett (KRESZ 1943; 1944; 1949; 1957; 1959; 1960a; 1960b). Nyárszó volt a főhadiszállása CSETE BALÁZSNak is, aki elsősorban a fafaragások tanulmányozására érkezett Kalotaszegre, de adatgyűjtése kiterjedt a népszokások, népi vallásosság, a temetés témakörére is. Kalotaszegi gyűjtéséből a negyvenes években azonban csupán a nyárszói temetés leírása jelent meg (CSETE 1942), a fafaragásokat bemutató kötete félszázados késéssel, 1990-ben jutott nyilvánossághoz SELMECZI KOVÁCS ATTILA közreműködése folytán (CSETE 1990). Az egy falut vallatóra fogó kutatók között említhetjük FARAGÓ JÓZSEFet is, aki a kalotaszegi Kiskapus ifjúságának szokásairól gyűjtött és publikált gazdag és érdekes anyagot (FARAGÓ 1946; 1947; 1978; 1981). Egyetlen falu teljes meseanyagának felgyűjtésére vállalkozott KOVÁCS ÁGNES, kinek eredményes munkájáról tanúskodik a *Ketesdi népmesék* két hatalmas kötete. Egy-két szórványos szövegközléstől, illetve BENE LAJOS ifjúsági mesekiadványától eltekintve (BENE 1931), ez az első hiteles híradás Kalotaszeg prózai epikus hagyományairól; de úttörő munkát végzett KOVÁCS ÁGNES olyan szempontból is, hogy elsőként térképezte fel egyetlen falu teljes mesetudását (KOVÁCS 1943, 1944).

Külön fel kell figyelni arra, hogy ebben az időszakban egy sor teljesen új kutatási témával gazdagodott Kalotaszeg néprajzi feltérképezése. A tájegység növényzetét, népi növényismeretét a SZABÓ ATTILA és PÉNTEK JÁNOS szerzőpáros vizsgálta meg példamutató alapossággal, monográfikus igényrel (1976; 1980; PÉNTEK–SZABÓ 1985), a népi gyógyítás kalotaszegi ismeretkörének vizsgálatát VASAS SAMU végezte el (1985), megindult Kalotaszeg társadalomnéprajzi–szociológiai feltárása (KESZI HARMATH 1977; 1978; VASAS 1971; 1978; SALAMON 1979), a népi írásbeliség bevonása a vizsgálódások körébe (HORVÁTH 1987), és végre, hosszú hallgatás után megszólalhatott KÓS KÁROLY is, a munka, árucseré, földművelés, állattartás néprajzának kiváló művelője, aki a népviselet-kutatásban is példamutató munkát végzett egyetlen ruhadarab, a kalotaszegi muszuj vizsgálatával (KÓS 1964).

KÓS KÁROLY Kalotaszeggel foglalkozó írásai nem jelentek meg ugyan külön kötetben, de a hetvenes években gyors egymásutánban közzétett három tanulmánygyűjteményében helyet kaptak ezek is. Különösen sok kalotaszegi anyagot publikált az *Eszköz, munka, néphagyomány* című 1979-ben megjelent kötetében, melyben folytatja a több mint három évtizeddel korábban elkezdett vizsgálódást a kalotaszegi állattartás sajátosságairól. 1947-ben a tájegység kosarazó juhászatát vizsgálta meg (KÓS 1947), az 1979-es kötetben pedig a bivalynak a kalotaszegi parasztgazdaságban betöltött helyét és szerepét tárja fel a tőle megszokott körültekintéssel és alapossággal (KÓS 1979c). Ugyanez a kötet hozta nyilvánosságra a népi eszközvilágunk ősrétégéről (KÓS 1979a), a földműves és határbarázdáló erdélyi faekéről (KÓS 1979b), a régi munkaszervezési formákról írt (KÓS 1979e), sok kalotaszegi adatot is tartalmazó tanulmányait, valamint a román ácsfaluról, Bedecsről írt munkájának magyar szövegét (KÓS 1979d). A *Tájak, falvak, hagyományok* című, 1976-os kötetében pedig helyet kapott a hunyadi vásárról írt, korábban az *Igazság* hasábjain közölt írása (KÓS 1976, 1968).

A fellendülés rövid periódusában a szellemi néprajz kutatása is nagyot lépett előre, ámbar a népköltészet tekintetében továbbra is érezhető egyfajta lemaradás. Mindössze három olyan kötet jelent meg, mely teljes egészében kalotaszegi népköltészeti anyagot tartalmaz az 1969-ben közreadott *Magyargyerőmonostori népköltészet*, ALMÁSI ISTVÁN és a magam közös munkája (OLOSZ–ALMÁSI 1969), NAGY OLGA mérai cigány népmeséket bemutató gyűjteménye, *A szegény ember táltos tehene* (NAGY O. 1976), és a kolozsvári zeneművészeti főiskola munkaközösségének kétnyelvű zenei kiadványa, a *Folclor muzical din zona Huedin — Huedin környéki népzene*, mely gazdag román anyaga mellett kilenc Bánffyhunad környéki kalotaszegi faluból tartalmaz magyar népdalokat a SZENIK ILONA irányította magyar diákcsoport gyűjtéséből (MÍRZA–SZENIK–PETRESCU–DEJEU–BEJINARIU 1978).

Ezek mellett elősorolhatunk még néhány kötetet, melyek mindenikében találunk több-kevesebb kalotaszegi anyagot. A SZEGŐ JÚLIA és SEBESTYÉN DOBÓ KLÁRA közös

nyok ápolásának fóruma kíván lenni, már csak azért is, mert VASAS SAMU a szerkesztője. Az ő nevéhez fűződik egyébként az első 1990 után megjelent kismonográfia is, melyben *A kalotaszegi gyermek* címen vizsgálja a személyiségfejlődés népi hagyományait e vidéken (VASAS 1993). VASAS SAMU a szerzője az újonnan megjelent másik Kalotaszeggel foglalkozó kiadványnak úgyszintén, melybe — úgy értesültünk — a tájegység díszítőművészetének jelfunkcióit és szimbólumait vizsgáló tanulmányait gyűjtötte össze.

Az 1990-es változások után nyílt lehetősége KALLÓS ZOLTÁNNak is évtizedeken át gyűjtött, elfekvő, s ma már pótolhatatlan archaikus népzenei-népköltészeti anyagának közzétételére. A Kallós Alapítvány gondozásában megjelenő hanglemezek, illetve kazetták egyikén — más tájegységek népzenejének bemutatását követve — megszólalnak a Nadas mentén, Mérán rögzített népdalok és népzenei felvételek, melyek „ékesszólóan” bizonyítják, hogy Kalotaszegnek még a városhoz legközelebb eső részén is szinte napjainkig megőrződtek a magyar népzene legarchaikusabb hangsorai és stílári elemei.

A kilencvenes évek eredményeként könyvelhetjük el a Kriza János Néprajzi Társaság 1994. május 28–29-én Jegenyefürdön tartott vándorgyűlését, melynek témája — a hely szellemének megfelelően — *Kalotaszeg néprajzi és tudománytörténeti helye a magyar-ságtudományi kutatásokban* volt. A vándorgyűlés csakúgy, mint szervezője, az említett néprajzi társaság az erdélyi tudományos tevékenységnek évtizedek óta szünetelő — mert tiltott — formáját elevenítette fel, keretet biztosítva egy jó hangulatú, kétnapos interdiszciplináris tanácskozásnak. Néprajzosok, nyelvészek, folkloristák több generációja, szociológusok, népzene- és táncutatók sereglettek össze határon innen és túlról, valamennyien egy közös cél érdekében: számot vetni a Kalotaszeg-kutatás újabb eredményeivel, megismerni egymás munkáját.

A régebbi és újabb kutatásokat összegző előadások — az eredmények felmutatása mellett — arra is figyelmeltették, hogy még egy olyan összetetten ismert kistáj esetében is, mint Kalotaszeg, vannak feladatok, vannak tennivalók. Mert a néprajzban nincs nyugvópont: a változó valóság állandó kihívást jelent e szaktudománynak, hiszen éppen az a feladata, hogy ember és társadalom, eszköz és kultúra koordinátáin mérje a szárnyas idő suhanását. S az idő máris újabb feladatok elé állítja a néprajzosokat. Még az olyan szakterület esetében is, mint a kalotaszegi varrottasé, ami pedig, mint láttuk, kezdettől fogva és folyamatosan az érdeklődés homlokterében állt. De feltáratlan, például, a kalotaszegi varrottas jelenkori alakulása, funkciójának változása és kettős élete: egyfelől a piac-orientált kalotaszegi varrottas teljes elsekélyesedése, másfelől pedig a hagyományos motívumokat, mintákat, anyagokat, színeket őrző és továbbbővíítő, templomi művészetként reneszánszát élő kalotaszegi varrottas. Ez utóbbi változata külön is vizsgálódás tárgya lehetne, hiszen túllépett szülőföldje határain, Erdély templomaiban mindenfelé honos. Ebben a formájában a kalotaszegi nagyírásos — úgy tűnik — egyfajta azonosságtudat kifejezője, az együvé tartozás szimbóluma lett, a közösségi eszme megfogalmazója és éltetője. Ezt az önazo-

szükséges és a helyi igényeknek megfelelő eszközökkel. Termékeiket lehet, hogy vásárolkon árusítják, de az is lehet, hogy megrendelésre készítik, vagy lakhelyükön adják el, mivel a kistáj közössége tudja, számon tartja, hogy mit, hol, kinél keressen.

Ennek a kistáji munkamegosztásnak, a népi tudás hatósugarának, működési mechanizmusának a vizsgálata mind ez ideig nem történt meg, noha Kalotaszeg ilyen jellegű kutatásokra kiválóan alkalmas terepnek ígérkezik.

A népi tudás kistáji megosztásának vizsgálata mellett adós a társadalomnéprajzi kutatás Kalotaszeg történeti és jelenkori demográfiai mozgásának oknyomozó feltérképezésével. És itt nem az „egykezés” jelenségére gondolok elsősorban, hanem arra a szokatlan jelenségre, hogy noha Kalotaszeget telibe találta, átzúgott rajta a történelem sok vihara, tatár, török dúlta, háborúk pusztításait szenvedte végig, Kalotaszeg nem néptelenedett el, nem pusztult ki a lakossága. És nem fogott Kalotaszeg népén a századvég–századelő nagy amerikázó kivándolási láza sem, ugyanakkor viszont a kalotaszegi az erdélyi magyarság egyik legmozgékonyabb népcsoportja. Aratni, ács munkára országot–világot bejártak, az asszony nép kézimunkáival jár-kel a nagyvilágban, s mindezek mellett Kalotaszeg megmaradt hagyományörző közösségnek. Mindezeknek a jelenségeknek a tanulmányozása kutatóra vár! A jegenei vándorgyűlés azonban arról győzött meg, hogy a néprajzosok, szociológusok újabb nemzedéke máris felismerte e kérdéskör vizsgálatának szükségességét. Így hát reménykedhetünk, hogy hamarosan újabb fehér folt tűnik el Kalotaszeg néprajzi térképéről

OLOSZ KATALIN

Irodalom

Az itt felsorolt irodalom korántsem azonos Kalotaszeg teljes néprajzi bibliográfiájával, csupán azokat a legfontosabb műveket tartalmazza, melyeket kutatástörténeti vázlatunkban érintettünk. Ezek a munkák azonban további könyvészeti adatokat tartalmaznak. A jegyzékben felsorolt művekre dolgozatunkban a szerző családnevével és idézett művének évszámával hivatkozunk, melyet esetenként az idézett mű lapszám követ.

BALASSA JÓZSEF

1891 „Kalotaszeg”. — Magyar Nyelvőr, XX. 464–469.

BALOGH ILONA

1935 *Magyar fatornyok*. — Budapest

S. BARTHA ÉVA

1973 *Kalotaszeg nagyasszonya*. — Korunk, XXXII. 1735–1737.

GÁLFFY MÓZES

- 1944 *Szalmakalapkészítés a kalotaszegi Jákótelkén.* — Erdélyi Múzeum, XLIX. 184–191.

GAZDA JÓZSEF

- 1993 *Mindennek mestere. A falusi tudás könyve.* — Budapest

GYARMATHY ZSIGÁNÉ

- 1896 *Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából.* — Budapest
1901 *Kalotaszeg népe.* — In *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen.* XX/VII. 178–180. Budapest

GYÖRFFY ISTVÁN

- 1934 *Juhtartás és tejgazdaság Kalotaszegen.* — Néprajzi Értesítő, XXVI. 48–50.

HÁLA JÓZSEF

- 1993 *Jankó János kalotaszegi kutatásai.* — In JANKÓ JÁNOS: *Kalotaszeg magyar népe.* Reprint. 299–328. Budapest

HORVÁTH JÁNOS CIFRA

- 1987 *Az Idő szekere.* — In PILLICH LÁSZLÓ–VETÉSI LÁSZLÓ (szerk.): *Leírtam életem...* 337–352. Bukarest

JAGAMAS JÁNOS–FARAGÓ JÓZSEF

- 1974 *Romániai magyar népdalok.* — Bukarest

JAKÓ ZSIGMOND

- 1944 *A gyalui vártartomány urbáriumai.* — Kolozsvár

JANKÓ JÁNOS

- 1891 *Kalotaszegi babonák.* — Ethnographia, II. 273–286.
1892 *Kalotaszeg magyar népe.* — Budapest

JURECKÓ LÁSZLÓ

- 1989 *A Malonyay-vállalkozás kalotaszegi kőtetének létrejötte.* — Ethnographia, C. 243–277.

KALLÓS ZOLTÁN–SZABÓ T. ATTILA

- 1970 *Belladák könyve. Élő hazai népballadák.* — KALLÓS ZOLTÁN gyűjtése, SZABÓ T. ATTILA gondozásában. Bukarest

KELEMEN LAJOS

- 1944 *Kalotaszeg történelmi- és műemlékei.* — Kolozsvári Szemle, III. 97–112.

KESZI HARMATH SÁNDOR

- 1977 *Ingázás, vándorlás, szaporulat Kalotaszegen.* — Korunk, XXXVI. 968–974.
1978 *Népesedési kérdések Kalotaszegen.* In *Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok.* 19–59. Bukarest

- 1949 *A hagyományokba való belenevelődés egy parasztfaluban.* — In ORTUTAY GYULA (szerk.): *Néprajzi tanulmányok.* 53–93. Budapest
- 1957 *A gyermekek és fiatalok viselete a kalotaszegi Nyárszón.* — Néprajzi Értesítő, XXXIX. 103–121.
- 1959 *Játék a kalotaszegi Nyárszón.* — Néprajzi Közlemények, IV. 4. sz.
- 1960a *A fiatalok társas élete a kalotaszegi Nyárszón.* — Néprajzi Közlemények, V. 1. sz. 111–112.
- 1960b *A kisbuba és anyja Nyárszón.* — Néprajzi Közlemények, V. 3–4. sz. 220–258.

MALONYAY DEZSŐ

- 1907 *A magyar nép művészete. I. A kalotaszegi magyar nép művészete.* — Budapest

MAKKAI ENDRE–NAGY ÖDÖN

- 1939 *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez.* — Erdélyi Tudományos Füzetek, 103. Kolozsvár
- 1993 *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez.* — 2., bővített kiadás. Magyar Népköltési Gyűjtemény, XX. Budapest

MARTIN GYÖRGY

- 1966 *Egy erdélyi férfitánc szerkezeti sajátosságai.* — Az MTA I. Osztályának Közleményei, XXIII. 201–219
- 1967 *Kalotaszegi legényes.* — Táncművészeti Értesítő, 3. sz. 126–129.
- 1969 *Egy erdélyi férfitánc szerkezeti sajátosságai Kalotaszegi legényes.* — Művelődés, XXII. 5. sz. 43–49.
- 1974 *A magyar nép táncai.* — Budapest
- 1977 *A táncos és a zene. (Tánczenei terminológia Kalotaszegen).* — Népi Kultúra–Népi Társadalom, IX. 357–389. Budapest

MÁRTON GYULA

- 1944 *Népi köszöntések Kalotaszegről és vidékéről.* — Erdélyi Múzeum, XLIX. 135.
- 1945 *Gúny- és melléknevek Magyarlónáról és Jegenyéről.* — Erdélyi Múzeum, L. 88–93.

MEREI GRACZA GYÖRGY

- 1842 *Kalotaszeg.* — Hon és Külföld, II. 57–61. sz. 225–227., 229–232., 233–236., 237–240., 241–244.

M. GY.

- 1856 *Kalotaszeg vidéke és magyar népe.* — Vasárnapi Újság, III. 17. sz. 143.

PÉNTEK JÁNOS–SZABÓ ATTILA

- 1985 *Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete.* — Bukarest

PERSIÁN KÁLMÁN

- 1911 *Kalotaszeg nagyasszonyáról, Gyarmathy Zsigánéről.* — Kolozsvár

SALAMON ANIKÓ

- 1979 *Egy büntető rítus jelentései.* — TETT, 3. sz. 23–25.

SEBESTYÉN KÁLMÁN

- 1979 *A kalotaszegi faragás története.* — Korunk Évkönyv, 227–235.

SINKÓ KALLÓ KATALIN

- 1980 *Kalotaszegi nagyírásos.* — Bukarest

SOÓS ANTAL

- 1867 *Rövid ismertetés a kalotaszegi népéletből.* — Székely Néplap, II. 46–50., 52. sz. 287–288., 290–291., 293–295., 299–300., 303–304., 312.

SZABADFALVI JÓZSEF

- 1991 *A néprajzi kutatás szervezetei és fórumai Magyarországon.* — In BALÁZS GÉZA (szerk.): *Magyar néphagyomány — európai néphagyomány.* 22–31. Budapest–Debrecen

SZABÓ ATTILA–PÉNTEK JÁNOS

- 1976 *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató.* — Bukarest
1980 *Kerti virágok és dísznövények Kalotaszegen.* — Népiismereti Dolgozatok, 100–114. Bukarest

SZABÓ T. ATTILA

- 1939 *Bábony története és települése* — Erdélyi Múzeum, XLIV. 35–62, 146–178. és Erdélyi Tudományos Füzetek, 104. Kolozsvár
1940a *A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640–1690).* — Erdélyi Múzeum, XLV. 1–34.
1940b *A kalotaszegi házépítés történetéhez.* — Ethnographia, LI. 94–95.
1940c *Kalotaszegi mester- és foglalkozásnevek a XVII–XIX. századból.* — Ethnographia, LI. 188–195.
1941 *A kalotaszegi női öltözködés leírása 1864-ből.* — Néprajzi Értesítő, XXXIII. 272–273.
1942 *Kalotaszeg helynevei. I. Adatok.* — Kolozsvár
1947 *Erdélyi népi mesterek és tisztségviselők a XVI–XIX. századból.* — Erdélyi Tudományos Füzetek, 208. Kolozsvár

- 1980 *A vásárosok hagyományos beszállóhelyei Bánffyhunyadon.* — Népismereti Dolgozatok, 176–190. Bukarest
- 1985 *Népi gyógyászat. Kalotaszegi gyűjtés.* — Bukarest
- 1993 *A kalotaszegi gyermek. A személyiségfejlődés néphagyományai Kalotaszegen.* — H. n.

VASAS SAMU–SALAMON ANIKÓ

- 1986 *Kalotaszegi ünnepek.* — Budapest

VÉGH OLIVÉR

- 1976 *A kalotaszegi Nagypetri fazekasságáról.* — Népismereti Dolgozatok, 108–111. Bukarest
- 1977 *A kalotaszegi fazekasság.* — Bukarest

VENCZEL JÓZSEF

- 1932 *Kós Károly: Kalotaszeg.* — Erdélyi Múzeum, III. 244.

VIKÁR BÉLA

- 1943 *Erdélyi út a fonográffal.* — In GUNDA BÉLA (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára.* 88–96. Budapest

VÖÖ GABRIELLA

- 1981 *Tréfás népi elbeszélések.* — Bukarest

WLISLOCKI HENRIKNÉ

- 1892 *Jósló állatok a kalotaszegi néphitben.* — Ethnographia, III. 47–55.
- 1896 *Nyál és köpés a magyar néphitben.* — Ethnographia, VII. 460–465.

WLISLOCKINÉ DÖRFLER F. ANNA

- 1892 *A kalotaszegi néphit köréből.* — Ethnographia, III. 362–367.

WLISLOCKINÉ DÖRFLER FANNI

- 1893 *A gyermek a magyar néphitben.* — Ethnographia, IV. 107–116., 208–224.
- 1894 *Adalékok a gyermekekről való magyar néphithez.* — Ethnographia, V. 117–119.

Beszámoló egy fehér folt eltüntetéséről

A Kis-Küküllő vidékét mint néprajzi tájegységet fehér foltnak nevezik. Ennek eltüntetésére a távoli és közelmúltban történtek lépések. Ilyen volt SÁMUEL ALADÁRnak *Kis-Küküllővármegye református népének temetkezési szokásai* c. tanulmánya 1918-ban. Mindannyuk előtt ismeretes a KÓS–SZENTIMREI–NAGY-féle kötet. Ez tartalmazza a vidékre vonatkozó, 1976-ig terjedő bibliográfiát is. A további évekből MARTIN GYÖRGY

kezők szerint: 1. Karácsonyi és újévi ünnepkör, 2. Vízkeresztől húshagyókeddig, 3. Hamvazószerdától virágvasárnapig, 4. Virágvasárnap és húsvét, 5. Húsvétól áldozócsütörtökig, 6. Áldozócsütörtök-úrnappja, 7. Aratás (szellemi és tárgyi vonatkozásai). A kérdőívben lehetnek felesleges kérdések is, de inkább tíz ilyen legyen, mint egy lényeges ki-maradjon.

Az eredmény: az első kérdőívre 14 helyről érkezett válasz. 1. Bonyháról: BALOGHNÉ BÁTHORI ERZSÉBETtől; 2. Küküllőszéplakról: jómagam 1970-es gyűjtéséből; 3. Héderfájáról: HÉJJA ETELKA tanárnőtől; 4. Szászdányából: ottani születésű, de Vámosgálfalván lakó KÁNTOR ISTVÁN állategészségügyi technikustól; 5. Szászcsávásról: FERENCZ MAGDA tanárnőtől és DÉZSI ZOLTÁN technikustól; 6. Désfalváról: MOLNÁR MÁRIA tanárnőtől; 7. Haranglábról: SZÖCSNÉ LŐRINCZY ÉVA óvónőtől; 8. Vámosgálfalváról: KÁNTOR KATALIN tanárnőtől; 9. Szőkefalváról: jómagam 1970-es évekbeli gyűjtéséből, majd NAGY LÁSZLÓ 1992–94. évi gyűjtéséből; 10. Magyarsárosról: TÓTH IRMA óvónőtől; 11. Dicsőszentmártonból: jómagam 1970-es évekbeli gyűjtéséből, valamint a NAGY LÁSZLÓ által az 1992–94-beléből; 12. Küküllődombórol: MIKLÓS MÁRIA tanárnő gyűjtéséből, BENCZÉDI FERENC unitárius lelkész gyűjtéséből, PÁL TAMÁS 1940-es évekbeli feljegyzéséből; 13. Ádámosról: SCHEIZNÉ FÜLEKI JÚLIA gyűjtéséből; 14. Bethlenszentmiklósról: néhai HALMÁGYI PÁL unitárius lelkész gyűjtéséből. A 2–6. kérdőívre már csak négy helyről érkezett válasz: Szőkefalváról, Vámosgálfalváról, Szászdányából, Ádámosról. Bonyháról a karácsonyi mellett csak a húsvétira válaszoltak. Mind a hét kérdőívre csak FÜLEKI JÚLIA válaszolt rendszeresen Ádámosról. A buzgóság csökkenése a szokásos kezdeti szalmaláng mellett annak is tulajdonítható, hogy a legtöbb élő szokás a karácsonyi ünnepkörhöz tartozik. A többi csak az emlékezetben maradt meg, ahonnan nehezebb felszínre hozni.

A beérkezett válaszokból a következőket próbáltam leszűrni. A kántálás minden faluban élő szokás. Küküllődombó kivételével mindenütt ünnep szombatján gyakorolják. Itt ezen a napon az ifjak hajnaloznak és első napján kántálnak. Valamikor külön szerveződött a kis gyermekek csoportja, külön az ifjaké, s néhány helyen külön a házasembereké. Ma már egyes falvakban csak az utóbbiak gyakorolják, mint pl. Küküllőszéplakon, Désfalván, Ádámoson, az egyházak részére. A kántálási énekek közül a küküllőszéplaki cigányok, a vámosudvarhelyi magyarok 1972-ben hasonló szöveggel és dallammal, 1993-ban az ádámosi cigányok hasonló dallammal, de más szövegváltozattal, a középkori, félnépi eredetű (KRÍZA ILDIKÓ megállapítása) *Szállást kereső* énekkel tisztelgetek.

Az énekek közül Szőkefalván 1992-ig a katolikus csoport olyan régi stílusúval kántált, mely a liturgiában nem volt meg. 1993 karácsonyára az énekeskönyvből újat tanultak. A köszöntőknél a felekezeti határok elmosódnak. A küküllőszéplaki reformátusok, a szőkefalvi katolikus csoportbeliek hasonló szövegűt mondanak. Mind a kettőben termésvarázslásra is van utalás. A szőkefalvi névnap-i köszöntésnél úgy az 1970-es évekbeli, mint az 1993-as

már szintén említett vámosgálfalvi temetkezéséről tartott előadást. Mindhárom dolgozatot a *Vallási Néprajz* szerkesztői megjelentetésre elkérték. Délután MOLNÁR AMBRUS és KÜLLÖS IMOLA a „Hegymegetti” falvakról készített videofelvételeiket mutatták be.

Körünk legutóbbi tevékenysége a falueredet-mondák és falucsúfolók összegyűjtése volt. Erre tájegységünk V–VII. osztályos tanulóit kértük fel. Felhivtuk őket, hogy a szüleiktől, nagyszüleiktől hallott mondákat, történeteket írják le. Gogánváraljáról, Bonyháról, Héderfájáról, Szászcsovásról, Dészfalváról, Magyar királyfalváról kaptunk válaszokat. Ezekből megtudtuk, hogy Gogánváralján Mária Terézia épített várat. A törökök elől a várhoz vezető úton menekült el. A várat a templommal alagút kötötte össze. Azt is megtudtuk, hogy a bonyhai Bethlen grófok udvarában levő kútból a falusiak féltek vizet meríteni, mert tartottak az abban tanyázó kígyótól. A grófok egyik öse a kígyót lelőtte, a falubeliek a félelemtől megszabadultak. A kígyó bekerült a Bethlenek címerébe. Dészfalván van egy *Faluhely* nevű határrész. Valamikor itt volt a falu. A tatárok rátörtek. A templomba menekült nép nem akarta a szegény, néma leánykát beengedni. Csoda történt. A leányka megszólalt. Átkot mondott, s arra a templom népestől együtt elsüllyedt. Helyébe egy feneketlen tó keletkezett. Begyepesedett partján, évtizedek múlva a román pásztor egy malacozó vaddisznóra lett figyelmes, mely egy mélyedésbe fészkelte be magát. Mikor közelebb ment, akkor látta, hogy a disznó az elsüllyedt templom harangjába malacozott. A harangot bevitte a faluba. A románok haranglábja nem bírta meg, az unitáriusok tornyába került. Ezért az unitáriusok a román pásztor családjából származó minden halottnak ingyen harangoztak. Ehhez a mondához kapcsolódik a szászcsovási adatközlés is, mely szerint a leányka hattyúvá változott. Az elsüllyedt templom motívumát Szőkefalváról is ismerjük. E mondákra jellemző, hogy több adatközlő más-más változatban mondja el.

Beismerjük, hogy munkánk a fehér folt eltüntetésében csak halvány ecsetvonás volt. Ezzel még nem váltunk méltóvá HORVÁTH ISTVÁN nevéhez. Munkánk nehéz, de gyönyörűsége. Tudálékoskodás, feltűnni vágyás, szenzációkeresés helyett szorgos, alapos adatgyűjtéssel szeretnénk hozzájárulni a fehér folt eltüntetéséhez, s igazolni, hogy a Vízmellék magyarsága is benne él a magyar néprajz vérkeringésében.

ADORJÁNI RUDOLF KÁROLY
ny. unitárius lelkész

a szociálintropológia professzora (New Zealand), L. A. VARGAS professzor (Mexico City), K. C. MALHOTRA professzor (Calcutta, India), RUAN XIHU professzor (Peking, Kína). Az IUAES elnöksége szeretné, ha a 2003-ban esedékes XV. antropológiai és etnológiai kongresszus rendezését Peking, illetve a kínai etnológusok, antropológusok vállalnák magukra. Ennek lehetőségét 1998-ig kell kipuhatolni és Williamsburgban kell majd dönteni a következő kongresszus színhelyéről, rendezői jogának odaítéléséről. Kínai kollégánk szerint a pekingi rendezés elsősorban a politikai helyzet alakulásától függ, különös tekintettel Tajvanra.

Közelebbi terveket is megvitattott az elnökség. Elfogadta az 1995. évi Inter-Congress tervezetét és az előkészületekről meghallgatott beszámolót. A. B. CHIARELLI professzor szervezi meg Firenzében (Olaszország) az 1995. április 19–26. közötti héten az esedékes „köztes” kongresszust *Biodemográfia és az emberi evolúció* címen. A nagyobb, főbb szekciók az embertan, a fizikai antropológia (újabbán mind gyakrabban használt nevén: *humánbiológia*) témáival foglalkozik, de lesz egy-két néprajzi szimpózium is, s várják a jelentkezőket. Az egyik néprajzi szimpózium — kínai kollégánk javaslatára — az etnikai kisebbségek és a multikulturális társadalom kérdéskörét választotta tárgyául. A következő „köztes” kongresszust 1996-ban fogják megrendezni Linköpingben (Svédország) az emberi környezet, a természetvédelem társadalmi, humánökológiai kérdéseiről. Ennek részletesebb tervezeteit a svéd rendezők majd a firenzei „inter-congress” szüneteiben tartandó elnökségi üléseken fogják bemutatni 1995 áprilisában.

Az IUAES elnökségi ülését a főtíká, ERIC SUNDERLAND professzor — aki jelenleg a Walesi Egyetem rektori posztját is betölti — szervezte meg. (1993 áprilisában az MTA Néprajzi Intézet vendégeként Magyarországon is járt, s előadást tartott az intézetben.) A rektori tanácssteremben tartott megbeszélések után megismertetett néhányunkat a vidék váraival, természeti és építészeti nevezetességeivel is. A Snowdonia és Anglesey közötti „hidváros” környékén híres erődök találhatók (Conwy, Caernarfon, Beaumaris), a tengerszorost két hatalmas híd íveli át. Megtalálhatók a korai kereszténység V–VI. századi épületei is, de engem leginkább egy kőből épített hatalmas galambház (falanszter) a XVI. század elejéről ejtett bámulatba

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

előadását, mely módszerében is különbözött a többitől, ugyanis egyetlen kőfaragó, a XIX. század elején élt Georg Böhm szobrait, stílusjegyeit elemezte. A magyar kutatók közül IMRE MÁRIA és LANTOS MIKLÓS a Baranya megyei kis kápolnákról, LIMBACHER GÁBOR egy Nógrád megyei út menti Mária-kápolnáról, öltöztetős Mária-szoborról és a hozzá kapcsolódó gazdag hiedelemnyagról, SZILÁGYI ISTVÁN a közép-európai Loreto-kápolnákról beszélt. LISZKA JÓZSEF a kisalföldi Vendel-szobrokat (kb. 50 szobor) vizsgálta meg, s rámutatott arra, hogy a kultusz a német telepések révén terjedt el, ezt igazolja a német típusú juhászbót (juhászlapát) a szoboralak kezében. GULYÁS ÉVA a járszági szakrális emlékekről tartott előadást.

A konferencia résztvevői kitűnően szervezett kirándulásokon vehettek részt, amelyek közelebbről megismerkedtek a baden-württembergi tartomány két kisebb térségével, a Majna- és a Tauber-vidék, valamint a Madonnaország szakrális emlékeivel, egyéb nevezetességeivel. A konferencia alatt könyvbörzét is rendeztek, így arra is lehetőség nyílt, hogy megnézzük a témával kapcsolatos szebbnél szebb kiadványokat, kicserélhessük tapasztalatainkat. A konferencia egyik nagy tanulsága számunkra az, hogy a különböző jellegű kisműemlékek (történelmi, szakrális stb.) védelmét valamilyen formában nálunk is szükséges volna minél előbb megszervezni, s úgy tűnik, hogy a vidéki múzeumokra, muzeológusokra és társadalmi gyűjtőkre ebben a vonatkozásban komoly feladatok hárulnak a jövőben.

GULYÁS ÉVA

Az 5. Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium

Rauma, 1994. június 13–18.

Ötödik alkalommal került megrendezésre — ezúttal ismét Finnországban — a Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium, amelynek témája az etnicitás kérdésköre volt. A szervezést és rendezést a Finn Néprajzi Társaság (Etnosz) és Rauma városának múzeuma vállalta magára. A konferenciának 12 magyar és 23 finn résztvevője volt.

Az előadások részben plenáris üléseken, részben pedig két szekció ülésein hangzottak el. A négy plenáris előadás — két-két finn, illetve magyar előadóval — az etnicitás problémájának átfogó kérdéseit tárgyalta. MATTI RÄSÄNEN előadása a második világháború utáni európai migráció problémájának terminológiai, elméleti kérdéseivel, valamint a multikulturális társadalmak kapcsolatrendszerével és az élettörténet mint kutatási módszer lehetőségeivel foglalkozott. HOFER TAMÁS azt a kérdést vizsgálta, hogy a Kelet és Nyugat

olyan kutatókat, akik munkásságuk során bolgár néprajzi kérdésekkel is foglalkoztak, a magyarországi bulgarisztika megbecsült alakjai.

Az ülészak a házigazda, HOFER TAMÁS, a Néprajzi Múzeum főigazgatója üdvözlésével kezdődött. A délelőtti előadásokat GUNDA BÉLA, míg a délutániakat DANKÓ IMRE elnökletével tartották meg. A tudományos ülészak megnyitó beszédét GUNDA BÉLA, a záróbeszédet pedig DANKÓ IMRE tartotta.

GUNDA BÉLA megnyitója után a tudományos ülészakot VESZELIN FILEP, a Bolgár Köztársaság magyarországi nagykövete köszöntötte. VESZELIN FILEP nagykövet különben az egész ülészakot kitüntette jelenlétével és érdeklődésével. Az első előadást ALEXANDER GJUROV, a budapesti Bolgár Kulturális Központ munkatársa tartotta *Erődi Béla-tól Ecsedi Istvánig* címmel, végigtekintve hat magyar kutató bolgár érdekeltségű kutatásain. A kutatók, akikről több önálló előadás is szólt, a következők voltak: KANITZ FÜLÖP FÉLIX (1829–1904), ERÖDI BÉLA (1846–1936), CZIRBUSZ GÉZA (1853–1920), STRAUSZ ADOLF (1853–1944), ECSEDI ISTVÁN (1885–1936), FEHÉR GÉZA (1890–1955). A második előadást VÉGH-ALPÁR SÁNDOR tartotta *A Balkán magyar fia, Kanitz Fülöp Félix* címmel. VÉGH-ALPÁR SÁNDOR összefoglaló módon beszélt KANITZ FÜLÖP FÉLIX-ről, a bolgár etnográfia megteremtőjéről. KISS MÁRIA előadása sem volt kevésbé érdektelen. *Strausz Adolf és a bolgár néphit* címen nem csak a bolgár hiedelemvilágot néphitet, hanem STRAUSZ ADOLF oly kevésbé ismert életét és munkásságát is ismertette. ZATYKÓ VIVIENÉ volt a negyedik előadás, *Czirbusz Géza és a bánáti bolgárok* címmel. Mondandójának fontos része volt CZIRBUSZ GÉZA életének és munkásságának ismertetése. CZIRBUSZ GÉZÁval foglalkozott a következő, az ötödik előadás is (TÁTRAI ZSUZSA: *A dél-magyarországi bolgárok népszokásai Czirbusz Géza munkáiban*). Az utolsó délelőtti előadás — a hatodik — is a bolgár hiedelemvilággal, néphittel foglalkozott (JUHÁSZ KATALIN: *Vízzel végzett kathartikus rítusok a bolgárok körében*).

A délutáni programot CSÍKHELYI LENKE előadása vezette be *A borica-tánc interetnikus kapcsolatai* címmel. A következő előadást ISTVÁN ERZSÉBET tartotta (*Az iszlám szellemiség hatása a közép-kelet-európai kerámiaművészetre*). Az ülészak nyolcadik előadását DANKÓ IMRE tartotta *Ecsedi István a bolgár néprajztudományban* címmel. Ebben kitért FEHÉR GÉZA régész ECSEDI-t támogató, segítő, néprajzilag is értékelhető munkásságára. Majd BOROSS MARIETTA *A magyarországi bolgár kertészek hatása a piacra termelő magyar és német kertészekre* című előadása következett. Ez összegző jellegű volt és szépen vezette be az ülészak utolsó — tizedik — előadását, amelyet CZIBULYA FERENC tartott meg *A bolgár kertészek megérkezése Szentés környékére* címmel. Az előadás — amit végül is időhiány miatt írásban nyújtott be a szerző — nagy részletességgel, aprólékosan illusztrálta a Szentésre települt bolgár kertészek hatását a szentesi kertészekre.

pásztorok ugyanis gyakran nem nézték jó szemmel a vándor bibliaárusok működését, mivel azok sokszor — akár nem is tudatosan — szabadegyházi missziók előkészítői voltak.

ERDÉLYI ZSUZSANNA elmondta, hogy a magyar és más nyelvű apokrif népi imádásokat, amelyeket kutatásaival a XIII. századig tudott visszavezetni, körültekintően, áhítattörténeti háttérükkel együtt kell vizsgálni. Beszélte poétikai jellemzőikről, szerkezeti felépítésükről, műfaji kapcsolataikról, funkciójukról. Arról, milyen fontos lehetett — többek között — az imák alakulásában a templomi festmények befolyása; a magyar népi képzelet képfarmáló ereje, a képekben gondolkodás; a közvetlen természeti környezet hatása. Gyönyörű példákkal illusztrálva elmondotta, hogy a magyar nyelvterület apokrif imáinak látomás-formuláit az egyes szám első személyű forma különíti el az európai anyagban. Ez a látomásszöveget még átélhetőbbé, személyes élménnyé teszi.

A nap végén még megtekinthettük a KÜLLÖS IMOLA, MOLNÁR AMBRUS és KÜLLÖS IMRE által készített videofilmet (*Egy kárpátaljai parasztproféta nyomában*), amely már a másnapi tematika bevezetője volt. Utána és hozzákapcsolódva igen tartalmas beszélgetés alakult ki, amelyből talán még az előadásoknál is többet tanulhattak a jelenlévő teológus és néprajz szakos diákok (pl. az írott szó a jelen népi kultúrájában, a keresztény felekezetek kölcsönhatásai, a protestánsok Mária-tisztelete).

Március 12-én, szombaton a kárpátaljai és Küküllő menti gyűjtésről hangzottak el előadások.

Elsőként KÜLLÖS IMOLA ismertette *A látomások szerepe és jelentősége a kárpátaljai református gyülekezetekben* címmel a tisztaágteleki profétaasszony, Badó Ferencné Borku Mariska tevékenységét, a hatására kialakult asszonyközösségek életét. Elmondotta, hogy a profétaasszony hívei hogyan őrizték meg, magyarázzák és használják ma is „szent” irásként tanításait, igéit. Figyelemre méltó az a „népi teológia”, amellyel a profétaasszony saját elhivatását magyarázta: az Atya nyilvánult meg az Ószövetség könyvében, a Fiú az Újszövetségben és a Szentlélek az, aki őt, Borku Mariskát kijelölte a „Lettszövetség” lejegyzésére és hirdetésére.

SÁNDOR ILDIKÓ *„Mindig mentem, mikor a lélek indított”* című előadásában a nagydobronyi profétaasszonyról beszélt. Szanyi Mikó Borbála Borku Mariskával nagyjából egyidőben kapta első látomásait, és 1938-tól 1950-ig — haláláig — segítette a környékbeli embereket szellemi-lelki gondozással és tényleges orvoslással. Ahogyan az előadás címéből is kitűnik, SÁNDOR ILDIKÓ főként a profétaasszony, illetve a hozzá hasonló szentemberek lelki alkatával, személyiségjegyeivel és a közösségbeli szerepükkel foglalkozott.

KÜLLÖS IMRE a Borku Mariska profétaasszony autográf ígés füzetait dolgozza föl számítógéppel. E munka első tanulságait és technikai problémáit ismertette *A tisztaágteleki profétaasszony „Lettszövetségének” számítógépes elemzése* címmel.

MOLNÁR AMBRUS egyik előadásának címe *250 év négy „Hegymegetti” református falu életéből a vizitációs jegyzőkönyvek tükrében (1648–1898)* volt. Előadása a Küküllői

A Magyar Néprajzkutatók IV. Tanácskozása

Csongrád 1994. április 29–30.

Emlékeztető

1994. április 29–30-án Csongrádon a romániai, jugoszláviai, horvátországi, szlovéniai, szlovákiai, kárpátaljai, burgenlandi és magyarországi magyar néprajzkutatók tanácskozást tartottak és a következő emlékeztetőt készítették.

1. A tanácskozás szorgalmazza az együttműködés elmélyítését, új kapcsolatok kiépítését a magyarországi és a határon túli intézmények között az egyetemi oktatás, a tudományos továbbképzés (minősítés) és a múzeumi munka minden területén. Egyetért az oktatók és a hallgatók cseréjével, közös terepgyakorlatok rendezésével. Jónak látná, ha a szomszédos országok egyetemeseinek mindenik magyar tanszékén a magyar néprajzi oktatás is helyet kapna.

2. A tanácskozás szükségesnek látja az együttműködést a képviselt társaságok és intézmények között a kutatás módszertani kérdéseinek megvitatásában, témajavaslatok, sürgős feladatok kijelölésében, különösen a veszélyeztetett értékek védelme érdekében.

3. A tanácskozás támogatja a résztvevő társaságok és a néprajz más intézményeinek bevonásával a közös adatfeltáró munkát és kutatásokat. Vállalja az együttműködést ezek pályázati úton történő inspirálásában és előkészítésében.

4. A tanácskozás továbbra is fontosnak tartja a néprajzi szemináriumok évenkénti megrendezését mint a kárpát-medencei magyar néprajzkutatás egyik fontos továbbképző fórumát.

5. A tanácskozás fontosnak tartja, hogy a magyar néprajztudomány megfelelő szintű rendezvények szervezésével készüljön az 1996. évi jubileumokra. Ezúttal a tanácskozás során közvetlenül szóba került a Kárpát-medence magyar történeti népmondáinak összegyűjtésére vonatkozó pályázat küszöbön álló meghirdetése, amelynek sikerét a jelenlévő intézmények és kutatók segítő közreműködése döntő módon elősegítheti.

6. A tanácskozás javasolja a Magyar Néprajzi Társaságnak egy terjedelmileg tömör, a szaktudományokat érintő híreket minél gyakrabban és rendszeresebben közlő Néprajzi Hírlevél megindítását.

7. A tanácskozás határon kívüli tagjai meglelégedéssel szereztek tudomást azokról a törekvésekről, amelyeknek célja Magyarországon a népismereti oktatás megfelelő szintű és formájú bevezetése az óvodáktól az érettségiig, és úgy vélik, hogy ezt a célt a környező országok magyar oktatása számára is népszerűsíteni, illetőleg kezdeményezni kellene.

8. A tanácskozás javasolja, hogy a Kárpát-medence magyar néprajzi társaságai törekedjenek intézményes kapcsolatok kiépítésére és fenntartására a néprajztudomány szom-

András, Mészáros János és Teleply György esküdteket, valamint Herpai Mihály hadnagyot a „sarkadi vár és város egyéb lovas és gyalog őrségét”). Sarkad esetében szó sem esett telepítésről, hiszen a kiváltságot a helyben lakó sarkadiak kapták. Sarkad nem tartozott a Bocskai-féle hajdútelepülések-kiváltságolások közé. Az erdélyi törvénykönyv, az *Approbaták* sem említik. Magában a kiváltságlevélben sem esik szó a hajdúságról, a hajdúmivoltról, hajdúvárosról: az gyakorlatilag Sarkad lakossága összességének, a Váradot őrző sarkadi várkatonák — lényegileg az egész lakosság, lévén a sarkadi vár végvár — egyetemének szólt. Csak később kezdték hajdúvárosként, illetve a szabadalomlevelet hajdú kiváltság-levélnek emlegetni. Sarkad kiváltságolása mintegy előképe volt a legkésőbbi, II. Rákóczi Ferenc által adományozott gönci, tarpai, ikervári, simontornyai „hajdúvárosi” kiváltságolásoknak. Jellemző, hogy MÁRKI SÁNDOR a sarkadiakat „félhajdú”-ként emlegette. A török kiűzése után, Sarkadot is a többi bihari hajdúteleppel egy kalap alá véve, megfosztották kiváltságaitól. A sarkadiak is II. Rákóczi Ferentől várták kiváltságaik visszaállítását, aktívan bekapcsolódtak a szabadságharcba. Öreg várukat kijavították és erre támaszkodva tartották távol a fosztogató, dúló-rabló Arad környéki rácokat az ország belsejétől. A szabadságharc leverése után a császáriaknak első dolguk volt, hogy a sarkadi várat lerombolják, Sarkad lakosait pedig jobbágyokká minősítve beolvasszák egy akkor adományozott nagybirtok kereteibe. Természetesen az egykori bihari hajdútelepek szabadalmaikat visszaperelő százados perében Sarkad is részt vett. A közel százéves per voltaképpen befejezetlen maradt, az 1848. évi jobbágyfelszabadítás vetett neki véget. A pernek mégis voltak bizonyos eredményei. A lakosok úgyis, mint *mezővárosi* szabadparaszt *polgárok*, de úgy is, mint *szabadmenetelű* és úgy is, mint *taxás jobbágyok* lényegesen kedvezőbb gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok közt élhettek, mint az úgynevezett örökös jobbágyok. Mindezt a kiállítás híven, tárgyilagosan, igen didaktikus módon tárta a múzeumlátogatók elé.

Az emlékünnepek másik része egy ugyancsak jól megszervezett, szokatlanul nagy érdeklődést kiváltott, 1994. június 24-én megtartott tudományos ülészak, hivatalosan emlékülés volt. Az emlékülésen a következő előadók, előadásaik tárgyát a hajdú kutatás-társadalomtudományok mai rendszere, követelményei, szempontjai és sokban bővült ismeretanyaga alapján dolgozva föl, adták elő. DANKÓ IMRE *A sarkadi hajdúk* című előadását SZABÓ FERENC megyei múzeumigazgató olvasta fel. NYAKAS MIKLÓS *Hajdútelepítések és hajdú kiváltságok Magyarországon* címmel tartott előadást. ERDEI ARANKA *I. Rákóczi György 1644–45-ös hadjárata* című előadása a sarkadiak kiváltságolását széles történeti-hadtörténeti távlatokba helyezte. NÉMETH CSABA pedig *A hajdúk szerepe II. Rákóczi György törökellenes harcaiban* című előadásában a hajdúság vesztét okozó politika egyes tényezőiről beszélt. ZUH IMRE *Nagyszalonta és hajdúi a XVII. században* című előadását is nagy figyelem kísérte. CSISZÁRNÉ DELI EDIT előadása a *Hajdúsági viseletekről* szólt. Mig SZENDREI ESZTER előadása *A sarkadi táj történeti hagyományait* mutatta be az emlékülést bezáró előadásában.

Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtők XV. Országos Találkozója

Jászberény, 1994. június 17–19.

Öt év szünet után ismét sikerült megteremteni az anyagi alapját az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtők Országos Találkozásának. 1994. június 17–19-én került rá sor Jászberényben. Az összejövetelen több mint százan vettek részt, csaknem a felük a határon túli magyarok közül érkezett, ami mutatja, hogy az elmúlt négy esztendőben örvendetesen megnőtt a szomszédos országokban a magyar önkéntes néprajzi gyűjtők aktivitása.

Alkalmas időpontban sikerült megrendezni ezt az összejövetelt, amely mindig fontos találkozója volt az önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtők mozgalmának, mind a rendezvények szakmai továbbképző jellegét, mind pedig emberi, baráti kapcsolatokat erősítő szerepét tekintve. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára keretében működő gyűjtésszervező csoport az ez évben meghirdetett gyűjtőpályázatban új szempontokat igyekezett érvényesíteni, s a hagyományos értelemben vett néprajzi gyűjtés témái és módszerei mellett hangsúlyozta a gazdasági és társadalmi átalakulás vizsgálatának jelentőségét is. Ennek az új szemléletnek a szakmai alátámasztását szolgálta az elhangzott előadások jó része.

A gyűjtőtálkozó résztvevőit a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, ANDRÁSFALVY BERTALAN, finnországi útja miatt, levélben köszöntötte. A város nevében MAGYAR LEVENTE üdvözölte a résztvevőket, majd BELLON TIBOR, a Magyar Néprajzi Társaság főtákará és SELMECZI KOVÁCS ATTILA, az önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtők munkáját koordináló Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese szólott hozzájuk. Ezt követően került sor a *Sebestyén Gyula-émlékérmek* átadására. A legkiválóbb önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtők elismerésére alapított emlékéremmel ez alkalommal a következőket tüntette ki a Magyar Néprajzi Társaság: E. KOVÁCS LÁSZLÓ (Gömörszöllős), HARMATH LAJOSNÉ (Hajós), KISARI SÁNDORNÉ (Székesfehérvár), MOLNÁR ISTVÁN (Jászszentandrás), CSÓKÁS FERENC (Bény), WASS GYÖRGY (Beszterce), PENC-KÓFERNÉ PUNYKÓ MÁRIA (Beregszász).

Ezután az önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtőmozgalom időszerű kérdéseivel és legfontosabb feladataival foglalkozó előadások következtek. KOLTAY ERIKA a néprajzi gyűjtőmozgalom szervezeti kérdéseiről beszélt. FEJÉR GÁBOR a paraszti és a kisipari termelés új gazdasági formáival, SZUHAY PÉTER a változó és állandó ünnepekkel és MOLNÁR MÁRIA a hagyományos közösségek átalakulásával foglalkozott. BARNÁ GÁBOR tájékoztatta a résztvevőket a Magyar Néprajzi Társaság és a szomszédos országok magyar néprajzi társaságai által meghirdetett történeti népmonda-gyűjtő pályázatról. Végül FARKAS FERENC beszélt a névtani gyűjtések jelentőségéről, kutatási területéről a Jászságról hozva példáit.

Konferencia a védőszentek kultuszáról

Bezdán, 1994. szeptember 3.

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya 1994. szeptember 3-án a bezdáni római katolikus plébánián tartotta III. konferenciáját *A védőszentek kultusza* címmel.

A házigazda, MACONKAI KECSKÉS FERENC plébános úr ötvenéves papi jubileuma kiváló alkalom volt a vendéglátásra és az építő jellegű ünneplésre. Mint kiderült, a plébánia állandó kiállítás is lehetne, mivel a lelkiatya műgyűjtő és mecénás egy személyben. Értékes régi pénzeket gyűjt a római korból, a falakon főként bácskai festők művei képeznek „tapétát”. Könyveket is gyűjt, amelyek száma több ezerre rúg. (Az elmúlt évben például az aradi tizenhármak bronzba öntött képmásainak a domborművét ajándékozta a zombori Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek.)

A konferenciát BOSNYÁK ISTVÁN, a JMMT elnöke nyitotta meg. A védőszentek teológiai és antropológiai megközelítéséről HEGEDŰS ANTAL tartott előadást. SILLING ISTVÁN a nyugat-bácskai kápolnákról, BALLA FERENC a bezdáni Nepomuki Szent Jánosról, CSORBA BÉLA a temerini Szent Illéstről, ANDRÁSFALVY BERTALAN Szent Borbála kultuszáról tartott előadást, a zárószó is az övé volt. BARNÁ GÁBOR Lorettói Boldogasszony kultuszának a kutatási eredményeit ismertette. BORDÁS ATTILA Nepomuki Szent János csehországi kutatásainak az eredményéről számolt be, KOVÁCS ENDRE a doroszlói védőszentekről, BESZÉDES VALÉRIA a szabadkai Szent Rókus tiszteletéről tartott előadást. RAJ ROZÁLIA és NAGY ISTVÁN videofilmen számoltak be a horgosi Nepomuki Szent János kultuszáról.

A konferencia munkáját népes hallgatóság kísérte. A soron következő IV. konferenciára *A temető néprajza* című témát határozták meg.

A bezdáni program befejező aktusaként istentisztelet volt a helyi templomban, majd az iskolában kiállított helytörténeti gyűjteményt tekintették meg, amelynek lelkes vezetője BILLMÁJER KÁROLY történelemtanár.

A konferencia második napján a Mosztonga menti kegyhelyeket (Monostorszeg, Bukovác, Csonoplya, Csicsovi) látogatták meg. Doroszlón, a szentkúti kegyhely látogatásával és közös ebéddel ért véget a sikeresnek nyilvánított néprajzi konferencia.

KOVÁCS ENDRE

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A jósvafői tájház

A tájház

A jósvafői tájházat 1994-ben alapította a SZINLŐ Barlangi-vendégforgalmi Kft. a község lakossága és az Aggteleki Nemzeti Park támogatásával. Megnyitására az 1994. évi falunapok keretében került sor július 29-én, több száz vendég részvételével.

A tájházat magába foglaló épületegyüttes — az ún. Szakál-porta — 1890-ben épült. A lakóház a vidékre jellemző egy szobasoros, nyeregtetős, oromfalas épület, udvara fölül faoszlopos tornáccal. Melléképületeti jellegzetesek: a porta bejárata melletti pincéház, alsó szintjén előtérrel és kőboltozatú pincetérrel, felső szintjén szénatárolóval, a nyári konyha, istálló, csűr és kocsiszín és különböző ólak.

A főépület 4 helyiségét a faoszlopos tornác felől közelíthetjük meg. A két keskeny, lőrészerű kis ablakkal közrefogott bejárati ajtón belépve a konyhába érünk, amit korábban *pitar*-nak neveztek. Építéskor valószínűleg szabad

kéményes tűzhely volt benne, melyet később elbontottak és helyére ún. *rakott sparherdet* építettek. Ennek helyreállított változata látható ma a konyha jobb sarkában, elhelyezve rajta a század első felében használatos zománcozott, öntöttvas lábasokat, a névadó lábast és vas háromlábát. Az utóbbiakat még a szabad kéményes tűzhelyek padkáin használták. A *sparherd* felett, a gerendába ütött szögön lóg a gazda csizmája, alatta a kenyérsütésre is használható kemence segédeszközei: a *szévonó vas* és a *bevető lapát*. Alattuk fugg a gyűrődieszka és a nyújtófa, előbbire egy diszkötényt (*surc*) kötöttek.

A tisztaszobába vezető ajtó mellett a disztörülköző-tartó, másik oldalon egy falba épített kis szekrény, a *kaszli*. A bejárati ajtó másik oldalán a *vizes pad*, az elengedhetetlen vödörrel és ivóvizes kannával. A konyha közepén asztal áll, mellette *karos lóca*. Ennek folytatásában a konyhai segédeszközöket rejtő polc (*stelácsi*). Polcait a szegény ember

pillantást vehetünk a komódon elhelyezett edényekre, poharakra és a bejárati ajtó mellett jobbra Jóna Erzsébet 1917-ben készült keresztaszemes kézimunka-mintalapjára, valamint az általa hímzett vőfélykendőkre, kötényekre.

A konyhából nyíló másik szobában a háziipar kimeríthetetlen eszköztárából állítottak ki néhányat. Legtekintélyesebb darabja a szövőszék (ún. *szátyva*), de megtalálhatók itt a len- és kenderfeldolgozás egyéb eszközei is, a *gerebenek*, *tilolók*, *csőrítők*, *rokkák*, *guzsalyok*, a különös alakú és nevű *halál*, a függőleges tengelyű *baklevel*. Láthatunk itt fából vágott teknőket, szakajtókat, liszt tároló kőpüt, hurkatöltőket, lekváros csuprot, vajkőpülőket, dézsákat, háti kosarakat, csapóvasat, téli ökörpatkókat. A tornácra néző ikerablakban egy favályúba épített kézi kőszőrüt tanulmányozhatunk. Hajdanában ez a szoba lakótérként szolgált, a bemutatott eszközöket a padláson tárolták.

Az épület utolsó, szintén a tornácra megközelíthető negyedik helyiségét eredetileg kamrának használták. Ma ebben található a környék nagy barlangjait, ezek megismerésének történetét bemutató kiállítás. Rövid leírásokat és néhány fotót láthatunk a Baradla-, Béke-, Kossuth-, Vass Imre-, Meteor-, az esztramosi Rákóczi- és Földvári Aladár-barlangokról, valamint a Rejtekszombolyról. Megismerhetjük a területen kutató tudós nemzedékek legjobbait és a Baradla-barlangot bemutató képeslap- és bélyegkollekciót is. Ebben a helyiségben állította ki karszt-kisplasztika gyűjteményének egy részét a tájházat alapító és berendező SZABLYÁR PÉTER.

A tájházi épületegyüttes többi része még felújításra vár, de már gyűlnek az azokban kiállítandó tárgyak, a régi jósvafői élet emlékei. Kiemelkedik ezek közül a község tűzoltó-fecskeendője

Előrehaladott állapotban van a pinceház rekonstrukciója, ennek pincéjében a szőlő- és bortermelés tárgyi emlékeivel ismerekedhetnek meg a látogatók ez év nyaratól. Ez évben megújul az istálló és a csűr tetőszerkezete és épülete is.

Előbbiben a nagyobb méretű mező- és erdőgazdálkodással kapcsolatos eszközöket állítják majd ki, az utóbbit úgy alakítják ki, hogy a *csűrfiók* hangulatos belső terében egy kis kamaraszínpad jöjjön létre, bensőséges hangulatú közösségi rendezvények lebonyolítására

A tájházi épületegyüttes teljes felújításának és berendezésének befejezését a millicentenáriumi évre, 1996-ra tervezik. A tájház alig féléves létezése óta több mint ezer hazai és külföldi látogató kereste fel, akiknek a vendégkönyv bejegyzései alapján maradandó élményt sikerült nyújtani.

A tájház berendezéséhez jelentős segítséget adtak a község hagyományörző lakói, a bútorokat és a használati eszközök jelentős részét rendelkezésre bocsátó Aggteleki Nemzeti Park, valamint az épületek helyreállítását, ill. a kiállítások berendezését támogató Országos Műemlékvédelmi Hivatal, ill. Természetvédelmi hivatal.

KIÁLLÍTÁSOK

Népviseletek

Válogatás a Galántai Honismereti Múzeum gyűjteményéből

A Galántai Honismereti Múzeum Délnyugat-Szlovákia legfiatalabb múzeuma, 1994-ben ünnepelte megalakulásának 25. évfordulóját. Ez alkalomból került megrendezésre a múzeum népviseleti gyűjteményét bemutató reprezentatív kiállítás. A gazdag viseleti gyűjtemény eredete és összetétele híven tükrözi a régió összetettségét. Az intézmény gyűjtőterületét a Galántai járás képezi, amely magába foglalja a Mátyusföld nyugati részét. A nagy néprajzi gyűjtemény rendben számot ad az itt élő népesség kultúrájának sokrétűségéről.

A Galántai járás lakossága elsősorban nemzetiségi hovatartozását tekintve különböző. Az 1960-as években adminisztratív rendelkezésekkel létrehozott területegységet keletnyugat irányban kettészeli a szlovák–magyar nyelvhatár. Az elmúlt évszázadok folyamán ezt a vidéket sem kerülték el a különböző migrációs hullámok és a földreform hatására megindult betelepítések. A lakosság szerkezeti felépítésében további érzékeny változást hozott az 1947-ben Csehszlovákia és Magyarország között megvalósult lakosságcsere, melynek hatására Galántán és a közelében található falvakban nagy számban telepedtek le a Tótkomlósról és környékéről bevándorolt családok, akik magukkal hoztak egy jellegzetes szlovák gyökerekre épült népi kultúrát.

A népviseleti kiállítás vezérfonalát az a gondolat határozta meg, amely segít kifejezni e különböző kultúrák egymás mellett élését és fejlődését. A gondosan előkészített válogatás bemutatta az egyes kisebb régiók hagyományos ünneplő, félünneplő és alkalmi viseletét a XX. század első felében. A teljes viseletet bemutató bábuk mellett a kiegészítő anyag segítségével bemutatásra kerültek az egyes viseletdarabok fejlődési változásai is a vizsgált időszakban.

A Galántai járás északi felében található szlovák falvak népviseletüket tekintve két nagy néprajzi tájegység szerves részei voltak. Az egyik csoportot a járás északnyugati részén fekvő falvak (Ábrahám, Geszt, Gány, Salgócska, Nemeskürt, Pusztakürt, Németgurab) alkotják, amelyekben a római katolikus lakosság hagyományos viselete egyforma volt. Viseletével ez a terület a történeti Pozsony vármegye déli részén, a Kis-Kárpátok délkeleti lejtőin elterülő nagy kiterjedésű nagyszombati területegységhez tartozott. A XX. század első felében az ún. *nagyszombati népviselet* volt az egyik legdekoratívabb szlovák viselet. A környező, jól működő manufaktúrák és gyárak termékei korán és nagy számban jelentek meg az egyes viseleti darabokon. Hatásukra megváltozott az ünnepi viselet anyaga, külalakja, a díszítések elhelyezése, technikája, színösszetétele. A kendervászon általánosan elterjedt hagyományos szálszámolásos kivarrást felváltották az igényes

lánosan viselt felsőinget és a mellényt korán felváltották a polgári mintára készült blúzok. A viselet alkotóelemeinek ünnepességét elsősorban a drága gyári anyagok, a brokát és a selyem alkalmazása fejezte ki. Jellegzetes a vidék hímzéstechikája, amely a fehér alsónemükön és a zsebkendőkön látható. A fehér lyukhímzést a 30-as években felváltotta a gépi hímzés. A főkötők recsecsipkéből készültek, s a hajviselet ünnepélyességét a főkötőre varrott gyöngyökkel, flitterekkel vagy a hajra helyezett csattal fejezték ki. Házi készítésűek voltak a különböző színű horgolt és kötött női harisnyák is. Az egyes felsőruha darabok (kötény) díszítésében divatot teremtett a 30-as években a színes szálszámolásos, laposöltéses, helyenként kontúrozott növényi minta-kompozíciókat ábrázoló hímzés.

A kiállított anyag keretén belül előkelő helyet kapott a mátyusföldi magyarok hagyományos viselete. A mátyusföldi magyarok az első világháború végéig etnikailag egységes régióban éltek. Vallási szempontból nagy többségük római katolikus vallású volt, amely az evangélikus és a református vallásúak kisebb csoportjával egészült ki. A kisnemesség viszonylag nagy száma ezen a vidéken a magyarságot korán fogékonyra tette a kulturális újítások iránt. Gyors életmódváltozás a XX. század kezdetén állt be, s nem kerülte el a viseletet sem. A magyarok viselete általánosan polgári jellegű volt. Öltözetük legarchaikusabb elemei az alsónemű szabásmintájában őrződtek meg a legtovább. Az ünneplő felsőruha drága gyári szövetekből készült, amelyeket csipke, selyemdíszek, tűzések, rojtok, gombok és csatok gazdagon díszítettek. A főkötők, a fejkendők és a zsebkendők különösen értékes darabjai voltak a viseletnek. Ezek leginkább fehér színű finom gyári vászomból készültek és jellemzőjük az aprómintás lyukhímzés volt.

A Galántai Honismereti Múzeum gyűjteményéből készült hagyományos viseletanyagot bemutató kiállítást az érdeklődők 1994. október 12-től 1995. január 31-ig tekinthették meg a múzeum főépületének (Galánta, Fő utca 21.) kiállítótermeiben. A kiállítás egy részével 1993-ban a pápai Képfestő Múzeum, 1994 első felében pedig a győri Xántus János Múzeum, valamint a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum látogatói ismerkedhettek meg.

DANTER IZABELLA

BARSI példák sorával bizonyítja, hogy a magyar irodalom és művészet számos alkotása nem érthető meg és élvezhető a maga teljességében a népi kultúra ismerete nélkül. A néprajzi ismeretek továbbá elengedhetetlenek azért is, hogy tanítványainkban elültethessük a népünk, szülőföldünk iránti szeretetet. Egészséges lelkű, lakóhelyét, hazáját szerető, embertársait megbecsülő és a másságot tolerálni képes ember csak az lesz, aki ismeri gyökereit, népe múltját és kultúráját. Szeretni is csak azt tudjuk, amit ismerünk.

Mélyen egyetértünk BARSI ERNŐ gondolataival a néprajzi ismeretek fontosságának érzelmi–ideológiai alapú hangsúlyozásáról. Szeretnénk azonban megjegyezni, hogy ezeknek az ismereteknek számos praktikus, a mindennapi életben hasznosítható aspektusa is van (példaanyag életproblémák lehetséges megoldására, az érzelmi élet, az emóciók kezelése, a mindennapok működési mechanizmusának megértése, idegen kultúrák ismerete és elfogadása stb.). E vonatkozások üdvözlendő módon a NAT-ban már helyet kaptak.

A továbbiakban BARSI állást foglal a néprajzi nevelő–oktató munka szervezeti kereteinek kérdésében, leszögezve, hogy nem célszerű külön tantárgy keretében nyújtani a néprajzi ismereteket. Egyetértünk vele abban, hogy önálló néprajzi tantárgy nem feltétlenül szükséges az általános iskolában, azonban az általa vázolt, elsősorban az anyanyelvi és művészeti tantárgyak anyagában feloldódó néprajzi ismeretnyújtást kevésnek találjuk. Úgy érezzük, ilyen keretek között nem lesz mód a kultúrák összetettségének néprajzi szemléletű megértésére. Feltétlenül szükségesnek tartanánk egy integráló tantárgyat — az alsó tagozaton a környezetismeretet —, amelyen belül önálló, óraszámban is megjelenő blokkot kapna a néprajz.

BARSI ERNŐ szerint az alsó tagozaton három témakör áttekintésével kell elkezdeni a néprajzi nevelő–oktató munkát: 1. a népszokások; 2. a hagyományos paraszti gazdálkodás; 3. a népi kultúra jelképvilága, főként népdalaink, gyermekjátékdalaink szövegproblémái. A későbbiekben erre a tudásanyagra építve lehet bővíteni a hagyományos népi kultúrára vonatkozó ismereteket. A szerző kiemeli, hogy néprajzi oktatás alatt semmiképpen sem valami verbalizmust kell értenünk, hanem a szóbeli és vizuális ismeretek mellett fontos szerepet szán a játéknak, manuális és mozgásos tevékenységeknek, a megtanult paszszív befogadásán túli aktív használatának és megélésének, a pedagógus irányította gyűjtőmunkának. BARSI rendkívüli fontosságot tulajdonít annak, hogy az iskola foglalkozék a néprajzi értékek továbbélésének és tovább-hagyományozódásának kérdéseivel is.

A kötet második része (19–149. o.) tulajdonképpen kis magyar néprajz, az etnográfiai ismeretek tömör foglalata annak a két vidéknek a hagyományira támaszkodva, amelynek népi szokásait és népzene-kultúráját előbb gyermekként, majd tudatos értékmentő, -örző felnőttként, tudós-tanárként legjobban ismeri és szereti BARSI ERNŐ: a felvidéki táj, szűkebben szülőfaluja, Sály község és felnőtt korának életkerete, a Kisalföld. E részben a szokások, a gazdálkodás és a népi kultúra szimbólumrendszere köré csoportosítva mutatja be a szerző azt az ismeretanyagot, amelyet a kisdíjakok életkorukhoz mérten élményszin-

megmutatva, miről gondolkodtak elődeink hasonlóan, és mi az, amit merőben ellentétesen szabályoztak. Minden idézett szöveg mellett megtalálható, mely kiadványban és mikor jelent meg. Az évszámmal ellátott idézetek már önmagukban is meggondolkodtató következtetésekre adnak lehetőséget, a kötet végén közreadott irodalomjegyzék pedig további vizsgálódásokra ösztönöz.

A könyv néprajzi szempontból is feltétlen figyelmet érdemel, hiszen a néprajztudomány eddig kevés figyelmet szentelt a hagyományos paraszti társadalmon belüli illemszabályok rendszerszerű elemzésére. A közreadott szemelvények éppen az etnográfia által legkitüntetettebben vizsgált időszak polgári etikettjét mutatják be, jó összehasonlító anyagot kínálva az átadás-átvétel kérdéskörének vizsgálatához, a polgári illemkódex esetleges hatásainak feltárásához a népi társas érintkezés szabályrendszerére.

VASVÁRI ZOLTÁN

Emlékkötet és emlékülés Debrecenben Sztrinkó István halálának második évfordulóján

In memoriam Sztrinkó István. Szerkesztette: UJVÁRY ZOLTÁN. *Folklór és Etnográfia*, 85. Debrecen, 1994. 541 o.

SZTRINKÓ ISTVÁN etnográfus, a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettese 1992. november 2-án, 39 éves korában elhunyt. Halála sokakat megdöbbentett, kiváltképp pályatársait, munkatársait és barátait. SZTRINKÓ ISTVÁN a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kiváló hallgatója, a Néprajzi Tanszék nagyszerű diákja volt. Már mint egyetemi hallgató is előszeretettel foglalkozott a népi építészet kérdéseivel és a néprajzi muzeológia elméleti és gyakorlati problémáival. Ez utóbbi tárgykörhöz kapcsolódóan kell megemlítenünk, hogy nagyszerű múzeumszervező volt.

Az egyetemről kikerülő SZTRINKÓ ISTVÁN Kecskemétre, a Katona József Múzeumba, Bács-Kiskun megye megyei múzeumába került. Vagyis félig-meddig haza, hiszen Jánosalmán született és ezer más szál is kötötte a megyéhez. Kecskemétre kerülve érdeklődése nem szűkebb szülőföldje felé fordult, hanem a Kiskunság kutatója akart lenni. A debreceni egyetemen támasztott követelményeknek megfelelően nagyszerű terepmunkás volt. Sorra járta a kiskun helységeket, megismerkedett a helyi intézményekkel, a helytörténet-honismeret helyi képviselőivel. Rövid idő alatt megyeszerte ismert, népszerű ember lett. Népszerűségét a közös terepmunka elterjesztésénél aknázza ki és azzal, hogy egy mást érték a különböző kutató, felderítő, gyűjtő stb. táborok, csoportmunkák. Ezeket a

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

175 éve született Reguly Antal

1994 nyarán az ország több helyén és intézményében emlékeztek meg a nagy utazó, etnográfus és nyelvész születésének évfordulójáról.

Az országos méretű ünnepségsorozatot szülővárosa nyitotta meg június 9-én a Kerepesi úti temető Nemzeti Panteonjában álló síremléke megkoszorúzásával, majd a másnap Zircen rendezett tudományos emléküléssel. A városi önkormányzathoz számos intézmény csatlakozott: a Reguly Társaság (Budapest), a TIT megyei és városi egyesületei, a zirci Reguly Klub, továbbá a nevét viselő városi múzeum, műemlékkönyvtár, szakközép-, szakmunkásképző és általános iskola. A zirci Reguly-hét keretében június 10-én tartott emlékülést VARGA ZOLTÁN alpolgármester nyitotta meg. VÉRTES ÉVA egyetemi tanár (ELTE, Budapest) REGULY jelentőségét méltatta a finnugor nyelvtudomány szempontjából, KODOLÁNYI JÁNOS (Budapest) *A mindig időszerű Reguly* címmel tartott előadást, STEGENA LAJOS egyetemi tanár (ELTE, Budapest) észak-urali térképészeti munkáját ismertette, ILLÉS FERENC, a zirci városi múzeum igazgatója előadását *Reguly emlékezete Zircen* címmel tartotta meg. Az ünnepi ülésszakot a város Reguly-emlékhelyeinek felkeresése és megkoszorúzása követte.

A budapesti Néprajzi Múzeumban július 8-án HAJDÚ PÉTER akadémikus nyitotta meg az évforduló alkalmából rendezett emlékkiállítás, mely az újabban feltárt életrajzi adatokon túl első alkalommal nyújtott együttes tárgybemutatót abból a 72 darabos rendkívül értékes anyagból, amit másfél évszázaddal korábban a szibériai finnugor népek (vogulok, osztjákok, mordvinok, cseremiszek) között gyűjtött. Ez a tárgykollekció a legkorábbi néprajzi muzeális gyűjteményünk. A kiállítást SELMECZI KOVÁCS ATTILA rendezte. A megnyitóra jelent meg a Néprajzi Múzeum tudománytörténeti sorozatában (Series Historica Ethnographiae, 8.) REGULY ANTAL *Magyarországi jegyzetek* című kötete SELMECZI KOVÁCS ATTILA szerkesztésében. A kiadvány az életrajzi bevezetést követően az 1838-ban keletkezett felső-magyarországi útinaplóját és az 1857-es palócföldi gyűjtésének újrarendezett anyagát adja közre, korabeli metszetekkel illusztrálva.

REGULY ANTAL születésének napján, július 11-én ismét a szülővárosban került sor ünnepi megemlékezésre a Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága, a Ciszterci Rend Zirci Apátsága és a Reguly Antal Múzeum közös rendezésében, abban az épületben, melyben nevelkedett, s amely ma a nevét viselő múzeumnak ad helyet. ILLÉS FERENC múzeumigazgató megnyitó szavai után KRASZNAVY KERÉNY VILLAX FERDINÁND zirci apát tudománypártoló szerepét és REGULY ANTALLal való kapcsolatát ele-

Xántus János

idézte fel: az 1848/49-es szabadságharc önkéntes honvédtisztjéből az amerikai emigrációban tudóssá lett fáradhatatlan energiájú természetbúvár és etnológus rendhagyó életpályáját, a nemzeti kultúráért tett áldozatos tevékenységét.

A megemlékezések sorát a Néprajzi Múzeumban december 2-án R. M. SOELAEMAN PRINGGO-DIGDO herceg, az Indonéz Köztársaság nagykövete által megnyitott emlékkiállítás indította el. A *Xántus János Kelet-Ázsiában* című kamarakiállítás abból a nagy értékű néprajzi gyűjteményből adott izelítőt, amit XÁNTUS 1869–70-ben Ceylon, Kína, Japán, Borneo, az indonéz szigetvilág beutazása során gyűjtött. Ez a két és félezer darabot meghaladó

tárgykollekció vetette meg a Néprajzi Múzeum alapját (1872. március 5-én alakult meg a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára, melynek örévé XÁNTUS JÁNOST neveztek ki). Erre utalt, hogy az emlékkiállítás tájak szerint csoportosított anyagának bemutatója az 1. leltári számot viselő kínai dísz tárggyal kezdődött. A kiállítás szakmai rendezője WILHELM GÁBOR, a Néprajzi Múzeum Nemzetközi Osztályának osztályvezetője volt.

A budapesti Fővárosi Állat- és Növénykert december 7-én a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályával közösen rendezett emlékülésen ünnepelte alapítója halálának centenáriumát, melynek során az Állatkertben álló szobrát is megkoszorúzták. Az emlékülésen SZIDNAYNÉ CSETE ÁGNES XANTUS JÁNOS meghatározó szerepét elemezte a Pesti Állatkert alapításában, melynek ő volt az első igazgatója (1866–1868 között). PERSÁNYI MIKLÓS főigazgató *Xántus János életművének üzenete korunk állatkertjeinek* címmel tartott előadást. A Magyar Természettudományi Múzeumot közel százezer preparátummal gyarapító tevékenységét az emlőstani gyűjteménye értékelésével ismertette TOPÁL GYÖRGY és CSORBA GÁBOR. Végezetül XÁNTUS GÁBOR, a Román Televízió kolozsvári stúdiójának operatőre XÁNTUS JÁNOS amerikai útjának végigkövetéséről készülő filmjéből adott vetítéssel egybekötött ismertetőt.

Nagyszabású, országos méretű megemlékezést rendezett a győri Xántus János Múzeum december 8-án. A névadó életútját áttekintő időszaki kiállítás és a legkülönbözőbb tudományterületeket képviselő előadássorozat emelte a megemlékezés rangját, TÓTH LÁSZLÓ, a győri múzeum tudományos munkatársa szervezésében. A két teremben megrendezett emlékkiállítás a névadó sokrétű tevékenységének minden fontosabb területéről igyekezett képet adni, így a néprajzi vonatkozású tárgyi anyagot egyenrangúan egészítette ki az általa Amerikában és Kelet-Ázsiában elejtett állatok változatos bemutatója. A kiállítás gyűjtőtevékenységének három földrajzi egységére koncentrált: amerikai indián rajzait, tárgyait és jellegzetes állatpreparátumait követően a kelet-ázsiai néprajzi és természettu-

dományos gyűjtéséből mutatott változatos szemléltetést, közreadva a Borneo szigetén készített színes rajzainak sorozatát is, majd az 1872-ben Magyarország legkülönbözőbb tájain tett néprajzi tárgygyűjtésének közel száz darabját láthatták az érdeklődők, a kerámia, a festett bútor és a pásztorkultúra témakörében. Az emlékkiállítás a Néprajzi Múzeum és a Természettudományi Múzeum XÁNTUS JÁNOS által gyűjtött anyagából SELMECZI KOVÁCS ATTILA rendezte.

A győri múzeum barokk termében tartott emlékülést SZÖNYI ESZTER megyei múzeumigazgató nyitotta meg. SELMECZI KOVÁCS ATTILA, a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese XÁNTUS JÁNOS és a Nemzeti Múzeum ellentmondásokkal teli kapcsolatát idézte fel, majd PERSÁNYI MIKLÓS, a Fővárosi Állat- és Növénykert főigazgatója diavetítéses előadása értékelte a múlt századi állatkert-alapítás jelentőségét a mai állatkertek szempontjából, utalva XÁNTUS felfogásának modernségére. KUBASSEK JÁNOS, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója vetített képes előadásában mutatott rá XÁNTUS utazásainak során tett földrajzi felfedezéseire, kevésbé ismert geográfusi, térképészeti ténykedéseire. A zoológus és nagy tapasztalatú preparátor személyéről és rendkívül gazdag gyűjteményéről emlékezett meg TOPÁL GYÖRGY, a Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményének vezetője. XÁNTUS mexikói leveleiről és könyvkiadási tervéről adott új ismereteket PERGER GYULA, a győri múzeum etnográfus muzeológusa. Újdonsággal szolgált SZABÓ PÉTER, a győri múzeum történész muzeológusa a legújabb XÁNTUS-relikvia ismertetésével, egy nevét viselő Henry-karabély bemutatásával, melynek kapcsán ismét felmerült, hogy KARL MAY róla mintázhatta nagy sikerű indián-regényének kalandos életű fehérbőrű hőst, Winnetou barátját, Old Shatterhand alakját. Végezetül XÁNTUS JÁNOS győri kapcsolatairól nyújtott újonnan feltárt életrajzi adatok alapján érdekes képet TÓTH LÁSZLÓ.

XÁNTUS JÁNOS halálának napján, december 13-án — a Néprajzi Múzeum kezdeményezésére — a Kerepesi úti temetőben álló síremlékének közös koszorúzására került sor. A Néprajzi Múzeum képviselőjében HOFER TAMÁS főigazgató és SELMECZI KOVÁCS ATTILA főigazgató-helyettes, a Magyar Néprajzi Társaság részéről KODOLÁNYI JÁNOS alelnök, a budapesti Fővárosi Állat- és Növénykert képviselőjében PERSÁNYI MIKLÓS főigazgató, a Magyar Természettudományi Múzeum részéről KECSKEMÉTI TIBOR főigazgató-helyettes, a Magyar Földrajzi Társaság képviselőjében (melynek 1890-ben alapító tagja, majd haláláig alelnöke volt) NEMERKÉNYI ANTAL főtikár, a győri Xántus János Múzeum nevében TÓTH LÁSZLÓ helyezte el a megemlékezés és kegyelet koszorúját.

A különböző tudománysszakok közös rendezvényei a sokoldalú tudósi életmű méltó megemlékezésén túl az együttműködés igényét is kifejezésre juttatták.

1944 októberében nem menekült el Kolozsvárról, barátaival az ideiglenes, demokratikus közigazgatás megteremtésén fáradozott. Az események pontos háttérét máig nem ismerjük. Akik átérték, úgy tudják, hogy román részről elhitették a szovjet hadsereg parancsnokságával, hogy a magyar férfiak partizán-tevékenységre készülődve maradtak helyben. Október 15-én házról házra jártak, és több ezer civilt összeszedtek, köztük MIKECS LÁSZLÓt is. 1944. december 4-én pusztult el vérhasban és tüdőgyulladásban az Azov-tenger partján, a taganrogi hadifogolytáborban.

KÓSA LÁSZLÓ

Krupa András 60 éves

KRUPA ANDRÁS neve évtizedek óta összefonódott a magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájával.

1994 október 1-jén töltötte be a 60. életévét. A szegedi egyetemen magyartörténelem szakos diplomát szerzett. E szakpárosítás nem szakította meg kapcsolatát a szlovák kultúrával, hiszen e kapcsolat gyökerei mélyen belenyúltak a szlovák családi környezetbe, a Békés megyei Csanádalbertin, de ezeket a gyökereket kitéphetetlenekké tették a tótkomlói általános iskolában eltöltött évek is.

A szegedi egyetem Bölcsészettudományi Karán megvédett bölcsészdoktori disszertációját a magyar–szlovák széphistóriák összevetéséből írta, melynek alaptémája a Szilágyi és Hagymási magyar és szlovák variánsának elemzése, egyben már jelezte szerzője kapcsolatát nem csak a szlovák irodalommal — pályakezdőként különben több szlovák novellát és kisregényt ültetett át magyar nyelvre —, hanem a szlovák népi kultúrával is. Szilágyi és Hagymási históriája feltárta számára a magyar–szlovák együttélésből fakadó kulturális kölcsönhatásokat, melyek folyamatát, jelenségeit éppen közvetlen környezetében a magyarországi szlovákok kultúrájában is vélte felfedezni.

Gyűjtő-kutató munkáját szűkebb hazájában, a Békés megyében élő szlovákok között kezdte meg. Ez a kultúra KRUPA ANDRÁS számára nem csak a kutatás tárgyát képezte. Mint a Békés megyei TIT titkára a hatvanas évek elejétől elsők között kezdeményezte a kétnyelvű szlovák–magyar előadás-sorozatokat a dél-alföldi szlovák településeken. A *Békési Élet* alapítójaként (1966), majd 1973-tól főszerkesztőjeként rangos helyet biztosított a szlovák, de más nemzetiségi kultúra számára is, tudósított a nemzetiségi értelmiségi körök, írók, költők munkásságáról, sorsáról.

Az 1970-es években néprajzos tevékenysége kibővült. 1974-ben egyik alapító tagja volt a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége mellett megalakult Néprajzi-

1992 óta a Békéscsabán megalakult Magyarországi Szlovákok Szövetsége Szlovák Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa. Jelentős szerepe van abban, hogy ebben az intézetben szlovákiai néprajzosok bevonásával elkészült és kiadásra vár a magyarországi szlovák települések néprajzi atlasza.

Kutatómunkája mellett tudását, tapasztalatait az ifjabb nemzedékeknek is átadja. Tanít a szegedi egyetem néprajz szakán és a békéscsabai Tanítóképző Főiskolán.

60. születésnapján a Magyar Néprajzi Társaság nevében további jó egészséget kívánunk, s azt, hogy még hosszú éveken keresztül őrizze meg alkotókedvét.

GYIVICSÁN ANNA

Bambuszból és rotangból készített japán palack
(Gyűjtötte: XÁNTUS JÁNOS, 1874)

sait, a nyilas uralmat, az orosz deportálásokat. A háború után Budapestre költöztek, ahol munkába állt, ám terve, hogy az egyetemen művészettörténetet tanuljon, nem valósult meg. 1948-ban házasságot kötött SÁNDOR ANDRÁSSzal, akivel a *Magyar Ifjúság* című lap szerkesztőségében ismerkedett meg. A *József Attila-díjas* író férj az épülő Sztálinvárosba ment készülő művéhez anyagot gyűjteni és ez a valóban „rémes” helyszín a feleséget indította el a folklorista pályán, ahelyett, hogy a férjet inspirálta volna valamely nagy műre. LILI mint az ottani múzeum helytörténésze kezdte gyűjteni az építkezésen dolgozó, munkásszállókban összezsúfolva élő falusiak élettörténeteit (*Szegény ember vízzel főz. Életrajzi vallomások*. Magvető Kiadó. Budapest, 1958), majd egy véletlen folytán mesemondó asszonyra is lelt. Hosszú gyűjtőmunka után készíthette el a Tóth Szöke Józsefné és családja meséiről szóló monográfiáját (*Egy somogyi parasztcsalád meséi*. ÚMNGY, X. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1962). Közben végzi az ELTÉ-n a történelem szakot, neveli gyermekeit, 1956-tól 1960-ig egyedül, mert férjét bebörtönözték.

1957-ben segítő kezek a Néprajzi Múzeumba irányítják, ahol befogadják, állást kap, és az 56-os elítélt férjet nem kifogásolják. Innen járt gyűjtőútjaira, Érsekvadkertre az öreg Ordódyhoz, Bodrogkeresztúrra az öregek otthonába, de a faluba is, és a közeli Tarcalra 1968-ban doktorált tarcali monográfiájával, és 1974-ben *A magyar történeti mondák legkorábbi rétege* címmel védte meg kandidátusi disszertációját. A múzeum könyvtárában dolgozott nyugdíjazásáig, ahol a néprajzos szakma minden képviselője megfordult.

1964-től dolgozott a magyar történeti mondák katalógusán, amelynek induló cédulakészletét DÉGH LINDA hagyta hátra. A hatvanas évek végéig tartott intenzív, közös céduलगyűjtésünk az Ethnológiai Adattárban (vele és KÖRNER TAMÁSSal hármásban lapoztuk át a teljes adattárat és gépeltettük ki a mondaszövegeket), amikor is az erre szánt pénz elfogyott. Ezután csak a saját katalógusunk anyagát gyarapítottuk LILivel, aki haláláig szorgalmasan és hűségesen küldözgette a nálam lévő Mondaarchívumba a különböző pályázati pénzeken gépeltetett szövegek másodpéldányát. Katalógusa nem készült el, pedig dédelgetett terve volt. Igazából nem volt ez rászabott feladat: neki nem a sokezers adattengerben volt biztonságérzete. Őt a létező világ megfigyelése készítette gondolkodásra, ösztönözte felfedezésekre.

Ezek egyike volt az igaz történetek, élettörténetek gyűjtése. Kedvelt mesemondói életrajzait, szépírói tehetségét latba vetve, át is dolgozta, újra kiadta (*Áldozatok*. Kozmosz Könyvek. Budapest, 1981). *Egy folklórgyűjtő feljegyzései* címmel megjelent kötetében (Kozmosz Könyvek. Budapest, 1984) ötletek, pillanatképek, eszmefuttatások, portrék, esszék váltják egymást, amelyek szinte mind az antropológiai módszereket szorgalmazó, új elméleti megközelítések kívánalmai szerint íródtak, anélkül, hogy a szerző az ide vonatkozó és akkoriban nagyrészt még meg sem írt szakirodalmat ismerhette volna. A városi folklór jelenségeinek máig nincs átfogó tudományos feldolgozása, csak DOBOS ILONA könnyedén összeállított feljegyzéseit vehetjük kézbe, de azok legalább megvannak. A rémhir sem

Magyar történeti mondák. Tarczal története a szóhagyományban. Történeti mondáink legkorábbi rétege. — Kandidátusi értekezés tézisei. Soks. Budapest

- 1976 *A Biblia a magyar népköltészetben.* — Évkönyv, 1975–1976. Szerk.: SCHEIBER SÁNDOR. 38–56.
- 1977 *Alagút, Alapítási mondák, Áruhás hős, Betyármondák, Botond, Csaba-monda, Csanád-monda, Cselekvés, Csodaszarvas (DÖMÖTÖR TEKLÁVAL), Csokonai Vitéz Mihály, Csörsz-árka, Életrajzi elbeszélés, Élménytörténet címszavak.* — In *Magyar Néprajzi Lexikon*, 1. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. 58.; 59–60.; 97.; 280.; 357.; 441.; 451.; 482.; 525–526.; 526–527.; 537.; 668.; 671. Budapest
Kandidátusi értekezés megvédése. A magyar történeti monda. — Néprajzi Hírek, 6. 22.
- 1978 *True stories.* — *Studies in East European folk narrative.* 167–205.
- 1979 *Fia rabolta anyja, Győri vaskakas, Háborús történet, Halhatatlan hős, Halom, Hamis eskü, Hany Istók, Harangmonda, Heiyi monda, Hunyadiak mondaköre, „Igaz” történet, Jobbágyvilág emléke (KÓSA LÁSZLÓVAL) címszavak.* — In *Magyar Néprajzi Lexikon*, 2. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. 161.; 376.; 389.; 429–430.; 434.; 452–453.; 462.; 467.; 522.; 600.; 683. Budapest
- 1980 *Karcsai templom, Kecseköröm, Késelt kegyelem, Kossuth Lajos, Kőkecske, Kuruc mondák (SÁNDOR ISTVÁNNAL), Kyffhäuser-mondatípus, Mátyás király, Micbánné, Nagy erejű hős címszavak.* — In *Magyar Néprajzi Lexikon*, 3. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. 74.; 112.; 176.; 281–284.; 299.; 361.; 377–378.; 532–533.; 618.; 686. Budapest
- 1981 *Áldozatok.* — Kozmosz Könyvek. Budapest
Petőfi Sándor, Realisztikus történet, Rózsa Sándor (KRÍZA ILDIKÓVAL), Rudolf, Sándor Móric gróf, Sári, Mári jertek elő, Sárkányölő hős, Savanyú Jóska, Solymosi Eszter, Szabadságharc (KÓSA LÁSZLÓVAL), Szapári Péter, Szent Erzsébet, Szent György, Szent László, Szent margit címszavak. — In *Magyar Néprajzi lexikon*, 4. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. 233–234.; 311–312.; 381–383.; 386–387.; 397.; 399.; 401–402.; 433.; 466.; 519–520.; 556.; 653–654.; 656.; 665–667.; 667. Budapest
Gyémántkígyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi. — Budapest
- 1982 *Tatár mondakör (KÓSA LÁSZLÓVAL), Toldi-mondakör, Török mondakör, Ünneprontók, Verbuválás (PESOVÁR ERNŐVEL), Veres barátok, Vidrócki Marci (KRÍZA ILDIKÓVAL) címszavak* — In *Magyar Néprajzi Lexikon*, 5. Főszerk.: ORTUTAY GYULA. 223.; 309–310.; 336–337.; 442.; 528.; 555. Budapest
- 1983 *Népszokások a városban.* — Valóság, 26. 10. 56–64.
- 1984 *Egy folklorgyűjtő feljegyzései.* — Kozmosz Könyvek. Budapest
- 1986 *Paraszti szájhagyomány, városi szóbeliség.* — Budapest
- 1988 (Közzéteszi) *Bodrogkeresztúri mesék és mondák.* — Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, 22. Budapest
- 1990 *A csodarabbi alakja a néphagyományban* — In *A hagyomány kötelékében.* 31–37. Budapest

Búcsú Molnár Ágnesről

Elhangzott a nyíregyházi Északi temetőben, 1994. március 4-én

*A fényes nap immár elnyugodott,
A föld színe sötétben maradt,
Nappali fény éjjelre változott,
Fáradtaknak nyugalmat
hozott.*

(Pinnye, Sopron m.)

Molnár Ágnes

Nyíregyháza, Debrecen, Kaposvár, Németország, Budapest, Nyíregyháza: harmincöt évre szabott életutad állomásai. Hidegen, szárazon kopognak a helynevek egymás után. Ennyi adatot.

Pedig mennyire másképp gondoltuk mindannyian. Az első találkozás: érettségi bizonyítványunkon még alig száradt meg a tinta, amikor az írásbeli felvételiket írtuk az egyetemen. Aztán a szóbeli zsebkendő-szorongató izgalma után az őszi újraismerkedés, immár egyetemistaként. Majd az első megmértetések, félévi vizsgák, év végi szigorlatok következtek egymás után. S kezdtük megismerni egymást, mi, néprajzosok. Együvé tartozásunk érzése lassan alakult ki, de másod-harmadévesen már úgy gondoltuk, az egyetemi előadásokon túl más is összeköt bennünket: egy szakma szeretete.

A baráti társaság, amelynek Debrecenben részese voltál, nem csak év közben, hanem a nyári szünetekben is talált közös elfoglaltságot. Egyetemistaként együtt lehettünk egyenrangú résztvevői néprajzi kutatásoknak a Tiszazugban, az Őrségben, Baranya megyében. Együtt jártuk — iskolán kívül — az országot, kirándultunk, múzeumi kiállításokat néztünk, s vitattunk meg, konferenciákra jártunk. Az azóta eltelt évtized megszépítő meszszerűsége sem kell hozzá, hogy tudjuk, akkor, ott jó volt együtt.

Aztán sokfelé vitt bennünket a sors. Te Kaposváron, mi Kunszentmártonban, Miskolcon, Kecskeméten, Salgótarjánban, Kalocsán, Debrecenben, Szolnokon. Találkozásaink ritkultak, de kapcsolatunk még évekig fennmaradt. Aztán kis időre kikerültél látókörünkől. És milyen szép volt a visszatérés! Nincs két esztendeje, hogy összetalálkoztunk a nyíregy-

Barabás Jenő

című — a tanítványok bevonásával 1985-ben elindított —, hosszú távú kutatásai program szempontjából mindkettőnk számára fontos volt.

Földik lévén, mindig szívesen hoztuk szoba a zalai tájat, szülőfaluját, Bödét, ahol tanítók fiaként négygyermekes családban nevelkedett. 1938-ban érettségizett a zalaegerszegi gimnáziumban, majd a pécsi és budapesti tudományegyetemen történelmet, földrajtot, magyar nyelvet és irodalmat hallgatott. Tanulmányait 1943–44-ben rendes katonai szolgálat szakította meg, ahonnan tartós betegszabadsággal szerelték le, amely lehetővé tette, hogy még 1944-ben megszerezze a középiskolai tanári oklevelet. Két házasságából három leány- és kettő fiúgyermek született, akik közül a legfiatalabb, MÁTÉ vállalta az apa nyomdokába lépés kockázatát.

Történésznek készült, de a kor politikai környezete nem biztosított teret ambícióinak. Az egyetemi évek alatt MÁLYUSZ ELEMÉR tudós-generációkat kinevelő, híres történeti szemináriumában *Marosszék településtörténetével* foglalkozott. 1947-ben *A göcseji szerek települése* című értekezésének megvédésével néprajz fő, történelem és földrajz mellék tárgyból summa cum laude eredménnyel bölcsészdoktorrá avatták.

Az egyetemről kikerülve a Közigazgatástudományi Intézetben dolgozott, majd budapesti középiskolákban tanított. 1948-ban a Néprajzi Múzeumba osztották be szolgálatra, ahonnan 1949-ben a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségére helyezték át néprajzi előadónak. A múzeumügy centralizálása során létrehozott Múzeumok Országos Központja munkatársaként a néprajzi muzeológia ügyeit vitte. Az intézmény megszűnése után végre méltó munkát, egyben adjunktusi kinevezést kapott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékén.

Annak ellenére, hogy nem áldotta meg a sors szóközi tehetséggel, vérbeli pedagógus volt. Csupa nagybetűs TANÁRI munkáját végtelen szerénység jellemezte. Saját eredményeire mindig harmadik személyben hivatkozott, s azt sem szégyellte bevallani, ha — nagyritkán — valamiről az adott pillanatban nem volt tudomása. Diákjaiban partnert látott, aiktől — vallomása szerint — életében a legtöbbet tanult. A mércét mindkét fél számára magasra állította, s alapvető dolgokban nem tűrt hiányosságot. Sohasem titkolta, hogy voltak kedvenc tanítványai. Nekik hirdetett több ízben, tanrenden felül, közösen kialakított programú szemináriumot. Négy évtizedes oktató munkája során a tudománytörténeti, tudományelméleti kérdéseken, az európai népek etnogeneziséen túl az anyagi műveltség számos területéről (település, építkezés, földművelés, táplálkozás, viselet) hallhattunk tőle alapvetéseket.

Több mint egy tucat népi építészeti részvizsgálat után kézikönyvet írt GILYÉN NÁN-DORral a helyszíni kutatások elősegítéséhez, amely a szakterület terminológiájának szempontjából is úttörő vállalkozás volt. (*Vezérfonal népi építészetünk kutatásához*. Budapest, 1979. 185 o.). A munka közben baráttá vált szerzőpáros együttműködésének koronáját jelentette a népi építészeti kutatás öt évtizeden keresztül főlhalmozott eredményeinek földolgozása, a szakterület második szintézisének a megalkotása (*Magyar népi építészet*. Budapest, 1987. 203 o.). Az összefoglalás alapjául nagydoktori disszertációja (*Fordulatok és korszakok a magyar népi építészetben*) szolgált, amellyel 1987-ben elnyerte a néprajztudomány doktora címet.

Elméleti érdeklődésének homlokterében, a már említetteken túl, az etnikai csoport, a belső fejlődés—endogén változás, valamint a népi kultúra zonális struktúráinak kérdései álltak (*Az etnikai csoport fogalmának kérdéséhez*. Néprajzi Értesítő, XL. 1958. 19–29.; *A belső fejlődés fogalmáról*. Ethnographia, LXXVII. 1966. 480–492.; *Invention, innovation and endogenous development in european folk culture*. Studia Ethnographica et Folkloristica in honorem Béla Gunda. Műveltség és Hagyomány, XIII–XIV. 1971. 303–314.; *Von der Entstehung der Tradition*. In: *In memoriam António Jorge Dias*. Instituto de Alta Cultura. Lisboa, 1974. Vol. I. 41–53.; *A népi kultúra zonális struktúrája*. In: *Néprajzi csoportok kutatási módszerei*. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához, 7. Szerk.: PALÁDI-KOVÁCS ATTILA. Budapest, 1980. 23–39.).

Szakmai közéleti tevékenysége során több évtizeden keresztül ellátta a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Bizottságának titkári teendőit. A Magyar Néprajzi Társaság sokféle tisztségét viselte, miközben aktív tagja volt a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak is. Tudományos munkássága elismeréseként választották be az *Ethnographia* és az *Ethnologia Europea* szerkesztőbizottságába.

1985-ben útjára indított egy hosszú távú néprajzi vizsgálatot, amely a Délnyugat-Dunántúlon igyekszik föltárni a falvak kapcsolatrendszerét. Arra tanított bennünket, hogy az egyes településeket összekötő kapcsolat igen változatos, s nem csak távolságtól, hanem sok más tényezőtől is meghatározott. Földrajzi adottságok, gazdasági körülmények, nyelvi-felekezeti hovatartozás, rokoni kötelékek, a múlt hagyományai, igazgatási szerkezet stb. mind meghatározói lehetnek a falvakat, városokat összekötő vagy elválasztó szálaknak. Vannak lazább és szorosabb, formális és informális kapcsolatok, s mindegyik hatása különböző.

Az együttdolgozás eltelt hét esztendejében, ha lehet, még teljesebb emberi kapcsolatrendszer alakult ki közöttünk, amelyben útnak indítónkat — a sors akarta így — ezután már csak gondolatai és az emlékek képviselik számunkra.

- (szerk.): *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. 74–77. Budapest
A nyolcvanéves Nagy Gyula köszöntése — *Néprajzi Hírek*, XX. 1. 103–104
Köszöntjük a nyolcvanéves Gunda Bélát — *Néprajzi Hírek*, XX. 2–3. 123–124
Köszöntjük a hatvanéves Gilyén Nándort — *Néprajzi Hírek*, XX. 4. 119–120
- 1992 *Verbreitungskarten und Atlanten in der ethnologischen Forschung*. — *Műveltség és Hagomány*, XXV–XXVI – *Ethnographica et Folkloristica*, 7–8. 619–627.
Magyar Néprajzi Atlasz. Atlas der Ungarischen Volkskultur. Atlas of Hungarian Folk Culture. — Szerk.: BARABÁS JENŐ. Akadémiai Kiadó, Budapest. VII–IX. k. 440–634. térk.
- [*Térképtanulmányok a magyar parasztkultúráról 1900 körül*] — BARABÁS JENŐ (szerk.): *Magyar Néprajzi Atlasz*. VII. k. 468–469. térk.
- Köszöntjük a 80 éves Némethy Endrét*. — *Néprajzi Hírek*, XXI. 1–4. 117–119
A múltat meg kell fejteni — avagy: földszintes Magyarország. — Riporter: JUHARI ZSUZSANNA. *Élet és Tudomány*, XLVII. 22. 684–685
- 1993 *Die neuen Probleme der Forschung und die ethnologischen Atlanten*. — *The European Ethnological Atlas and Ethnological Cartography. 8th International Working Conference, Slovakia, 1990*. *Ethnologica Slovaca et Slavica*, XXIV–XXV. 1992–1993. 469–473.
Sajátosságok a kisalföldi parasztház történeti alakulásában. — CSERI MIKLÓS (szerk.): *Kisalföld népi építésze*. 129–144. Szentendre–Győr
A településnevekből képzett családnevek történeti háttéréhez. — *Névtani Értesítő*, XV. 31–33.
- Megjelenés előtt *Az építést meghatározó tényezők. Tüzelőberendezés, füstelvezetés. A gazdasági épületek szerepe és jelentősége. Csűrök. A magyar népi építészet történetének korszakai*. — BALASSA IVÁN (főszerk.): *Magyar Néprajz. IV. Életmód*. FÜZES ENDRE (szerk.): *Építészet* c. fejezet.

Összeállították:

BARABÁS MÁTÉ

SERFÖZÖNÉ GÉMES MAGDA

Ő már megérkezett. Még látom alakját a tanszék folyosóján, még fülemben van a hangja, ahogy szobájában a térkép előtt a mikrotájokról beszél, vagy ahogy az otthonába elhívott tanítványokkal együtt nevetett, amikor seprűvel űzte ki a macskát a pomázi házból. És ahogy emlékezünk, lassan elfelejtjük — mert ez a dolgok belső rendje —, hogy ellene is készült valami elkerülhetetlen. Feltörnek és külön, új életet kezdenek a leírt vagy elmondott szavak, és folyton változva, alakulva a nemzedékek egymástól tanuló láncolatán át hirdetik az egyetlen lehetséges utat, melyet Vele együtt vallunk mindahányan, hogy van, hogy van, hogy van tovább.

BALOGH BALÁZS

Barabás Jenő szerzőtársa voltam

1974-ig csak „köszönő viszonyban” voltunk. Én természetesen nagyjából ismertem munkásságát, de rá jellemzően ő is számon tartotta addigi néhány, jelentéktelennek mondható publikációm. Közlebbi megismerkedésünk abból adódott, hogy DERCSÉNYI DEZSŐ, az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) tudományos igazgatóhelyettese, MENDELE FERENC javaslata alapján a népi műemlékek kutatói számára útmutató készítését határozta el. BARABÁS JENŐ mint egyik szerző mellett a téma jellegénél fogva szükség volt egy építésre is. MENDELE (aki szintén 1994-ben távozott el örökre körünkől) először joggal magára gondolt, de később mégis úgy érezte, hogy nem lesz ideje erre a többletfeladatra. Ekkor szólt nekem, és én a megtisztelő felkérést — mind a témát, mind azt tekintve, hogy BARABÁS JENŐ munkatársa lehetek — örömmel elfogadtam.

Mindjárt első megbeszélésünkön meglepett, hogy teljesen egyenrangú félnek, sőt barátjának tekint, a tudásbeli és a szakmai elismertségben mutatkozó különbséget egyáltalán nem érezteti. Ugyanakkor apró megjegyzései, irodalmi hivatkozásai kezdettől fogva számos kérdésben adtak eligazítást számomra (most veszem észre, ez is az ő szavajárása volt). Később tudtam meg, hogy tanítványai mennyire szerették és becsülték, de ezen akkor már egyáltalán nem csodálkoztam.

Munkamódszerünkben, azt hiszem, semmi különös nem volt, hacsak nem az, hogy az alapkoncepció közös kialakítása után egyénileg megírt fejezeteinket kölcsönösen kicseréltük, és nagyon részletesen „lektoráltuk”, majd ennek alapján ismét közösen alaposan megvitatuk. Míg a koncepció kérdésében szinte sohasem volt közöttünk nagyobb vita, a részletekben elég gyakran. Itt is megmutatkozott, hogy egyenrangú félnek tekint, sok kérdésben nekem adott igazat. Amit azonban a vita után is helyesnek tartott, ahhoz ragaszkodott. Közös munkánknak talán egyetlen hibája ezzel kapcsolatos, ugyanis én, iránta való tiszteletből, egyes kérdésekben nem voltam elég határozott. (Hangsúlyozni szeretném, hogy kis részletekről van csak szó, pl. egy-egy szakkifejezés találó voltáról.)

nélkül az utóbbi mellett döntöttünk. Ezért maradtak el a településről, a szakrális és az ipari építésze-tről szóló fejezetek.

A közös munka most már, ha lehet, még könnyebb, zökkenőmentesebb volt, erről nincs is újabb mondanivalóm. Valamit azonban csak jóval később vettem észre. Míg a *Vezérfonal* fejezeteinek elosztásánál én csak a kifejezetten műszaki és építészettörténeti jellegű részeket írtam — és ezt természetesnek is vettem —, most BARABÁS JENŐ javasolt nekem megírásra újabb és újabb fejezeteket. Akkor nem is gondoltam rá, hogy mint jó tanár — mert ő nekem valóban „tanárom” volt, ha ezt nem is érezte sohasem — úgy látta, hogy tanítványa megérett az önállóbb munkára, tehát hagyni kell dolgozni.

Erről jut eszembe egy későbbi eset, ami véleményem szerint emberi nagyságára vet fényt. Egy néprajzos kollega egy nyilvános ülésen valamilyen kérdésben BARABÁS JENŐ-re hivatkozott. Erre ő azonnal szót kért és tőle szokatlan hevességgel kifogást emelt, hogy az idézett megállapítás nem tőle, hanem tőlem származik (bevallom, én nem is vettem észre a tévedést). A szünetben az illető külön bocsánatot kért tőlem, mire azt válaszoltam, hogy egyáltalán nem haragszom, sőt büszke vagyok, hogy amit írtam, összetéveszthető BARABÁS JENŐ munkájával.

A *Magyar népi építészet* írása közben élmény volt számomra a *Magyar Néprajzi Atlasz* megismerése, hiszen ennek akkor már kéziratban kész lapjait gyakran használtuk. Ekkor értettem meg, mennyire igaza volt, amikor még munkánk kezdetén tréfásan, de félig-meddig komolyan gondolva megjegyeztem, hogy ez a könyvünk lesz életünk főműve. Mire ő, teljesen természetes hangon azt mondta, hogy neki nem ez, hanem az *Atlasz*. Azt hiszem, ez nem csak az eredményre, de a befektetett munkára nézve is igaz, hiszen összejöveteleink alkalmával a szerkesztés munkájába is némi bepillantást nyertem. Ez az eset azt is megmutatta, hogy szerény, de nem álszerény ember volt.

Munkakapcsolatunk során természetesen sok minden más is szóba került. De sohasem panaszkodott, hogy tudományos és oktatási teljesítményét hivatalosan mennyire nem ismerik el. Elég arra utalni, hogy csak egyetemi docens volt, akit azonban a tanszékvezetés nem éppen kellemes elfoglaltságai, gondjai is terheltek. Magától értetődik, hogy szó esett a kollegákról is. Hamar észrevettem, mennyire objektíven, „sine ira et studio” mond véleményt mindenkiről. Bevallom, ezt a tulajdonságát ezután ki is használtam, ha valakivel szakmai kapcsolatba kerültem.

Könyvünk megjelenése után kapcsolatunk természetesen lazább lett. Leginkább én kerestem fel őt, hogy véleményét kérjem, vagy hozzájuthassak valamilyen nehezen hozzáférhető irodalomhoz. Mindig szívesen segített. Sőt előfordult, hogy ha azonnal nem is tudta kérésemet teljesíteni, de jóval később, mikor én már talán el is felejtettem, visszatért rá. Mindeközben azt hiszem mindketten reménykedtünk, hogy még fogunk együtt dolgozni. Ez abból is látszik, hogy találkozásaink alkalmával felvetődött, kellene valamivel foglalkoznunk, ha nincs is megbízásunk. Legjobb lenne egy eddig kevésbé kutatott területet alaposabban

In memoriam Gunda Béla

Gunda Béla halála és temetése

1994. július 30-án, 83 éves korában Debrecenben elhunyt GUNDA BÉLA, tudományszakunk kimagasló, világhírű, iskolateremtő személyisége, Debrecen díszpolgára, a Kossuth Lajos Tudományegyetem díszdoktora és Néprajzi Tanszékének nyugalmazott egyetemi tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, számos külföldi és magyar tudományos társaság tiszteleti és levelező tagja, több magas állami és tudományos kitüntetés (többek között a *Herder-díj* és a *Pitré-díj*) tulajdonosa. Halálával pótolhatatlan veszteség érte a magyar és a nemzetközi néprajztudományt. Társaságunk több évtizeden át tevékenyen munkálkodó, *Györffy István-émlékéremmel* kitüntetett, tiszteleti tagját, egykori választmányi tagját, illetve titkárát, valamint az *Ethnographia* valamikori szerkesztőjét és szerkesztőbizottsági tagját veszítette el és gyászolja.

GUNDA BÉLA temetése augusztus 11-én volt a debreceni Köztemetőben, amelyen a Magyar Tudományos Akadémia (NÉMETH G. BÉLA), a tisztelők és a barátok (BECK MIHÁLY), a Kossuth Lajos Tudományegyetem és Debrecen város (NAGY ZOLTÁN), az egyetem Bölcsészettudományi Kara és Néprajzi Tanszéke (BARTHA ELEK), valamint a tanítványok (LUKÁCS LÁSZLÓ) nevében hangzottak el búcsúbeszédetek. NAGY ZOLTÁN, BECK MIHÁLY és BARTHA ELEK beszédei később nyomtatásban is megjelentek (*Megemlékezések Gunda Béla temetésén*. KLTE-Hírek, 1994. szept. 14. 2–6. old.).

A halálhírt sok országos és vidéki lap közölte, több újságban és folyóiratban részletes megemlékezés is megjelent, néhány az egykori tanítványok tollából. Ezek közül az alábbiak jutottak el szerkesztőségünkbe. (bodos): *Meghalt Gunda Béla*. Magyar Nemzet, 1994. aug. 1. 18. old.; CS. NAGY IBOLYA: *Jelek és kultúrák, Egy néprajztudós halálára*. Új Magyarország, 1994. aug. 9. 7. old.; FARKAS JÓZSEF: *Gunda professzor emlékére, Végrendeletszerű pontossággal tárta fel a régi szatmári népi műveltséget*. Napkelet (a KM hétvégi melléklete), 1994. aug. 6.; KÓS KÁROLY: *Gunda Bélára emlékezem*. Művelődés, 1994. október. 37–38. old.; LISZKA JÓZSEF: *„Kései sirató...”* (*Megkéselt sorok két tételben Barabás Jenő és Gunda Béla halálára*). A Hét, 1994. 42. sz. 10. old.; LUKÁCS LÁSZLÓ: *Néprajzi gyűjtőúton, Gunda Bélával a Nagy Sárréten*. Fejér Megyei Hírlap, 1994. nov. 19. 12. old.; NAGY JANKA TEODÓRA: *Grábóc és Medina különösen a szívéhez nőtt*. Tolnai Népújság, 1994. aug. 16. 5. old.; NAGY JENŐ: *Gunda Béla (1911–1994)*. Erdélyi Múzeum, 1994. 3–4. füz. 82–86. old.; SZABÓ LÁSZLÓ: *Meghalt Gunda Béla akadémikus*. Új Néplap, 1994. aug. 3. 8. old.; (szó): *A Kárpátoktól Európáig, Elhunyt Gunda Béla*. Új Magyarország, 1994. aug. 2. 7. old.; UJVÁRY ZOLTÁN: *In memoriam Gunda Béla (1911–1994)*. Múzeumi Kurír, 1994. 66. 75–80. old.; UJVÁRY ZOLTÁN: *Gunda Béla 1911–1994*. Magyar Tudomány, 1995. 2. sz. 220–222. old.

Az *Ethnographia* két számában (1995. 1. és 2. sz.) is közölni fog GUNDA BÉLÁra emlékező írásokat. A *Néprajzi Hírekben* az 1991. december 24-én a Kossuth Rádióban elhangzott interjú közlésével veszünk szomorú búcsút Tőle. Annak a beszélgetésnek a

publikálásával, amelyből nagy tudósunk életének és munkásságának számos mozzanata és a tudományról vallott felfogása egyaránt megismerhető. A néprajzkutatót és az embert árnyaltan bemutató interjút a riporter, ANTAL ISTVÁN hozzájárulásával és e sorok írójának lejegyzésében tesszük közzé. A GUNDA BÉLA életének különböző szakaszaiban készült fényképeket GUNDA BÉLÁNÉ és FARKAS JÓZSEF szíves segítsége jóvoltából tudtuk mellékelni.

HÁLA JÓZSEF

Száraz ágon dohányzacskó

Beszélgetés Gunda Béla professzorral

ANTAL ISTVÁN: *Ha van tudomány, amelyiktől távol áll a protokoll, az éppen a néprajztudomány, hiszen olyan közel kerül az emberek életéhez, a mindennapi élethez, hogy bepillant a konyhájukba, bepillant az ünnepeikbe, odafigyel a termelési módra és a szokásokra. Gunda Béla professzor úrnak számtalan élménye lehet e tárgyból, hiszen gyűjtő néprajzos, nem csak elméleti munkával foglalkozik, hanem mindazt, amit összegyűjtött, azt önmaga föl is dolgozza. Könyvek alakjában, itt sorakoznak egy élet munkáját dokumentálva.*

GUNDA BÉLA: Életem során elég sok karácsonyt átéltem. Ez már a nyolcvanadik karácsony, melynek a hangulata körülvesz engem. Az első karácsonyra, melyre vissza tudok emlékezni, az Békés megyében volt kora ifjúságom idejében a békésszentandrási tanyavilágban, nagyapám tanyáján ért engem ez az ünnep. És sohasem felejttem el azt, hogy karácsony estéjén nagyapám belépett a szobába, mondott egy köszöntőt, s a kezében volt egy száraz ág és a száraz ágon volt a dohányzacskója és a pipája. Tulajdonképpen ez az első „karácsonyfa”, amelyet én életemben láttam, amelyre visszaemlékezem. Nem a szegénységnek a jelképe volt ez a dísztelen száraz ág, hanem inkább annak, hogy a karácsonyfa kultusza még abban az időben, az 1910-es éveknek a végén, az 1920-as éveknek az elején a falvaknak, a tanyáknak a népét nem érte el. Megünnepezték, érezték már a karácsonyi zöld fenyőnek a létét, itt-ott megpillanthatta a tanyák népe is, látta esetleg, hogy árulják azt a városok piacain, de ő még nem élt benne ebben a szaloncukros világban, hanem ezt a zöld fenyőt egy ilyen száraz ággal próbálta meg utánozni és a karácsonyi ünnepnek a szokásait, hagyományait más formába öntötte. Abban az időben még — most a békési tanyavilágra gondolok ismét — karácsony estéjén volt egy nagyon szépen megterített asztal, amelynek a morzsáit a gazdasszony a vacsora végeztével összeszedte és azután kivitte a baromfinak vagy odaadta a tehénnek. Ezzel ő egy termékenységarázslatot végzett. A szent estének a hangulata, a szent estének a gazdagsága az átruhá-

Gunda Béla debreceni cigányok körében 1954-ben

Gunda Béla gyűjtőúton Rudabányácskén az 1960-as években

fölfegyverkezve mászott föl a hegyoldalon, hogy a farkasokat elzavarja minél távolabbra, mert a hucukok egy része tél idején is meglehetősen egyszerű aklokban, kunyhókban tartotta a legnagyobb télben is a juhait. Ez egy külön etnográfiai stúdium tulajdonképpen, a hucukoknak ez a sajátos állattartása.

ANTAL ISTVÁN: *Hát, gondolom, ott professzor úr ajándékot nem kapott. Azt viszont megfigyelhette, hogy mondjuk egy hucul család karácsonykor hogyan ünnepel. Ünnepel-e egyáltalán?*

GUNDA BÉLA: Nézze, én a hucukoknak a karácsonyát egy rendkívül sokrétű ünnepségnek tartom, de a karácsonynak a megünneplése általában ugyanazokat a vezérmotívumokat tartalmazza. Lényegében a szokásoknak az értelme ugyanaz, mint a nem hucul területeken. A népszokások tulajdonképpen elsősorban a betlehemi jászolnak, Jézus születésének a hangulatát és a születéssel kapcsolatos mozzanatokat őrzik meg. Ugyanez előfordul természetesen a hucukoknál is. Végignézhettem például egy hucul betlehemjárását, amely szövegében eltér a mi betlehemjárásunktól, de az ünnepségnek a lényege ugyanaz. És az az érdekes, hogy a hucukoknál a betlehemjárásban részt vesznek az asszonyok is, ami például nálunk, római katolikus területen teljesen ismeretlen. Ők görög katolikusok, de vannak egyes falvak, amelyek pravoszlávok.

ANTAL ISTVÁN: *Hová vezetett onnan professzor úr útja? Melyik a másik karácsony, melyik a másik állomás, amelyet érdemes felidézni?*

GUNDA BÉLA: Nagyon kedves karácsonyestéket, napokat töltöttem el két vagy három alkalommal is Észak-Európában, Svédországban, amelyet én mind a mai napig második hazámnak vallok és annak tartok, mert nagyon mélyen él bennem az a humanizmus, amit én Svédországban, általában az északi államokban tapasztalhattam. Ott, ahol dolgoztam, az Északi Múzeumban, a Nordiska Múzeumban, amit a hazai közönség is ismer, ha nem is a Nordiska Múzeumot említi mindég, hanem a Skanzent, a nagy szabadtéri múzeumot, amelyik egyik részlege a svéd múzeumi szervezetnek. Ez egy búbajos dolog volt, hogy minden egyes kollégám már a karácsony előtti napokban, megtudták ugye, hogy 24-én már nem megyünk be, az asztalomra valami kedves ajándékot tett. Könyvet, valamilyen szép-művészeti tárgyat. Tudták, hogy nagyon szeretem a svéd írószereket és akkor elhalmoztak ceruzával, azt hiszem, hogy még ma is van ezekből a valamikor az 1940-es évek elején kapott svéd ceruzákból az íróasztalomon.

ANTAL ISTVÁN: *Ahogy nézem vagy hallgatom professzor urat, úgy érzem, hogy elég sokáig távol a családtól, a meleg közösségtől, egyedül ünnevelt. Nem voltak ezek nehéz ünnepek?*

GUNDA BÉLA: Nem, nem voltak nehéz ünnepek. Nézze, én egy befelé forduló ember vagyok, én nagyon jól érzem magam a magányomban is. Ha én íróasztal mellett ülhetek, az számomra egy határtalan világot jelent. Mert a kultúrának a legszélesebb területeivel foglalkozhatom, beleláthatok akár kontinenseknek, akár kicsi falvaknak a rendkívül érdekes

GUNDA BÉLA: Természetesen így van. Azonosulnunk kell azzal a népi csoporttal, amelynek a körében gyűjtünk, különböző jellegű vizsgálatokat végzünk. Meg kell tanulni egyszerűen is élni, minden további nélkül részt kell vennünk annak a közösségnek, amelynek a keretében dolgozunk, az örömeiben, a bánataiban. Hogyha az asztalhoz invitálnak bennünket, akkor minden további nélkül az asztalhoz kell ülnünk és fogyasztani azt, amit ők is fogyasztanak. És hogyha az este, mondjuk, akár egy tanyán ér el bennünket, vagy például, mint engem a tajute indiánok körében a Nevadai sivatagban, akkor el kell fogadnom azt a szálláshelyet, amit följajlottak és éppen olyan jóízűen kell tudnunk aludni egy olyan szobában vagy kunyhóban, ahol még hatan–nyolcan is egyetlenegy helyiségben töltik velünk az éjszakát, mint mondjuk egy alpesi kitűnő panzióban.

ANTAL ISTVÁN: *Ha már a Nevadai sivatagnál tartunk, akkor professzor úrnak oda is kötődik egy karácsonyra. Milyenek is voltak ezek az indiánok? Hogyan keveredett oda professzor úr egyáltalán?*

GUNDA BÉLA: Az 1967–68-as esztendőt az Egyesült Államokban töltöttem, a Berkeley Egyetemen voltam kutató professzor és az egyik tudományos programom az volt, hogy tanulmányozzam az észak-amerikai indiánoknak, különösen az úgynevezett sivatagi indiánoknak, tehát az Arizonában, Nevadában, New Mexicóban lakó indián törzseknek a növénytermesztését és az állattenyésztését. Ezzel foglalkoztam és így jutottam el a tajute indiánokhoz a Nevadai sivatagba. Hát, aránylag könnyen meg tudtam én azt közelíteni. Az egyik amerikai kollégám segített, hogy eljussak a sivatagba és azután valahogyan úgy alakult a dolog, hogy bizony énnekem a karácsony estét a Nevadai sivatagban kell töltenem. Meg lett volna talán a lehetőség arra, hogy valamelyik közeli városkába beautóbuszozzak, vagy beautózzak, de inkább kerestem az alkalmat, hogy egy családhoz jussak el, egy család vegyen a barátságába. És ez így is történt. Minden további nélkül az egyik tajute családnál, akiket már korábban is ismertem, ott maradtam karácsonyra. Csakhogy ez a karácsony nem keresztény értelemben vett karácsony volt, ezek a tajutek az anyakönyv vagy a hivatalos előírások szerint adventisták voltak, de hát nem tudtak ők semmit sem a kereszténységről és semmit sem arról, hogy mi is az adventizmus. Legföljebb azt látták, hogy erre a napra a fehérek is felkészülnek és ők is igyekeztek valamilyen formában az ünnepre készülni. Ez náluk csak egy jobb ebédben és vacsorában nyilatkozott meg. Mivel a környéken a fehérek mindenütt pulykát vágtak, pulykát sütöttek, hát így egy nagyon gazdag tajute estén vettem részt karácsony estéjén, ami inkább beszélgetésből és hát az ünnepi lakomának az elköltéséből állott, de semmiféle vallásos, különösképpen adventista mozzanata nem volt ottlétemnek.

ANTAL ISTVÁN: *Én tudom, hogy egy tudósnak sem ünnepe, sem hétköznapja. Egészen bizonyos vagyok benne, hogy professzor úr most is előveszi a könyveit, most is, az ünnepnapokon is odaül az íróasztalához. Min dolgozik most?*

Gunda Béla átveszi a Herder-díjat

Az utolsó. 1994-ben készített fénykép Gunda Béláról

a társadalmi réteggel, amelyik lehetővé tette a maga számára, hogy tudományos érdeklődése, tudományos szemlélete kialakuljon.

Lejegyezte: HÁLA JÓZSEF

Kunt Ernő

Budapest, 1948. április 17.–Miskolc, 1994. október 5.

Kunt Ernő
(Fotó: BÚJDOS TIBOR)

*Az ember néha képpé válik.
Hátha így rátalálhat
a másik*

*aki tudja
hogyan kell őt nézni,
ki látni tud
és nem beszélni,
akinek tekintete varázsol,
aki kiszabadítja
a képből
azt
kit ábrázol*

(KUNT ERNŐ)

KUNT ERNŐTől, a tudóstól, a művésztől, a pedagógustól búcsúzunk. Egész életében a halál foglalkoztatta, s most neki magának kellett megtapasztalnia azt. Rövid, de annál teljesebb életet élt, sok — valóban halhatatlan — művet hagyva hátra, életműve mégis sok szempontból torzóban maradt.

1948. április 17-én született Budapesten,

1960-ig Ózdon éltek, majd a család Miskolcra, az észak-magyarországi ipari városba költözött. Egyetemi tanulmányait Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte, ahol 1974-ben magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári és etnográfus-muzeológusi diplomát szerzett.

1974-től 1993-ig a miskolci Herman Ottó Múzeumban dolgozott különböző beosztásokban. 1976/77-ben egy posztgraduális ösztöndíj keretében 10 hónapot Finnországban töltött, ahol a helsinki és jyväsckyläi egyetemen a kulturális és vizuális antropológiával, a transzkulturális pszichológiával, ezen belül elsősorban a thanatológiával, valamint a kreatív fotográfiával foglalkozott.

1979-ben doktorált a *Temetők az Aggteleki karszt falvaiban* című munkájával. Közben rendszeresen járta a magyarországi és a határokon túli magyarlakta falvakat, beható

Itt hallhattuk, s később olvashattuk hitvallását az antropológiáról, illetve az antropológus-képzésről: „A mind jobb létben élő mind több ember, s a mindinkább elszegényedő még több ember életének megismerésére van mindenekelőtt szükség, mielőtt politikai cselekvési tervet, adóemelést vagy segélyprogramokat kezdeményezne bárki. S még inkább szükség van valós társadalomtudományi ismeretekre ahhoz, hogy e csoportok közötti globális és lokális feszültségek kezelhetővé válhassanak. Ehhez pedig sokoldalúan képzett társadalom- és kultúrakutatókra volna szükség. Olyan néprajzosokra, akik a parasztság társadalmi-kulturális vizsgálatát csak mint az egyik jellegzetes hagyományú társadalmi nagycsoporttét végzik, de éppen így megvan az érdeklődésük, a nyitottságuk és az eszköztárak a társadalom bármely más kis- és nagycsoportjainak megismerésére, s akik számára nem csak a falusi, hanem a városi; nem csak a magyar, hanem a Kárpát-medencében élő, még inkább a Balkántól a Baltikumig, sőt az európai kontinens, s az Európán kívüli társadalmak; nem csak a hagyományos, hanem a mai; nem csak az ünnepi, hanem a mindennapi kultúrák vizsgálata, megértése és interpretálása magától értetődő feladat. Ehhez azonban nem csak etnográfia, hanem etnológiát (az Európán kívül élő népek néprajza), nyelveket és nyelvészetet, történelmet, szociológiát, pszichológiát, filozófiát, s mindenekelőtt önismeretet kell tanulni. S ekkor ma már általában nem néprajzosnak, hanem kulturális antropológusnak — e kontinensen európai etnológusnak — nevezik e társadalom- és kultúrakutatókat.” (KUNT ERNŐ: *Az antropológia keresése. In: A komplex kultúrakutatás dilemmái a mai Magyarországon.* Miskolc, 1993. 114–115.)

Ezt a művét már nem tudta befejezni, végső formába önteni, egyetemi íróasztala mellől ragadta el a halál.

Mindig is fontos, meghatározó volt számára a nemzetközi közeg, személyesen ismerhette meg a német nyelvterület számos néprajzi és etnológiai tanszékét, rendszeresen tartott előadásokat a svájci Jung Intézetben. Utolsó hosszabb útja 1993-ban Marburgba vezetett, ahol a Philips Universitát meghívására vendégprofesszorként négy hónapon keresztül oktatta a vizuális antropológia elméleti tárgyait.

Az ember néha képpé válik...

... vagy várja csak,

hogyan egyszer majd

azzá válik,

hogyan történik valami végre

vele:

egy képbe emeli

valaki

megváltó keze...

(KUNT ERNŐ)

Mikor 1932-ben kézhez vette tanítói oklevelét, súlyos gazdasági válság söpört végig az országon. Kezdetben alkalmi munkákat kapott, csak 1936 őszén nevezték ki az orosházai Gyulai úti tanyai iskolához, ahol egy tanteremben tanította mind a hat. osztályt. Ugyanakkor feleségül vette VERASZTÓ ERZSÉBETet, akivel 58 évig élt együtt, s aki egész életpályáján segítette. Nagy szeretettel és lelkiismeretesen tanította a tanyai gyerekeket, itt kezdte gyűjteni a néprajzi tárgyakat, érdeklődéssel fordult a szellemi néprajz felé is. Ismeretterjesztő előadásokat tartott a környék lakosságának, kirándulásokra vitte tanulóit, mintatanításokat mutatott be. Felfigyeltek rá, 1941-ben a Pesti úti iskolába helyezték, ahol az első négy osztályt oktatta. Néprajzi érdeklődése erősödött, 1943-ban az Ugocsa megyei Nagyszöllösön a Táj- és Népkutató Intézet gyűjtőivel tanfolyamon vett részt, ahol tudása elmélyült, a tábor egész további életútjára is döntő hatással volt. Állandóan képezte magát, minden alkalmat megragadott, hogy a népeletet tanulmányozza, az akkor divatos népi írók — köztük volt osztálytársa, DARVAS JÓZSEF — könyveit olvassa.

1943-ban katonai kiképzésben részesült, majd 1944. januárban ismét behívták, ősszel a katonasággal együtt a Dunántúlra menekült. Megsebesült, orosz fogságba esett, azonban különböző kalandokat követően a háború befejezése előtt néhány nappal hazaérkezett Orosházára.

Ezután a volt polgári iskolából lett 1. Számú Általános Iskolában oktatott mint tanári beosztásban működő tanító, egyúttal bekapcsolódott a megszervezendő orosházi városi múzeum munkáiba. Mind több időt töltött a muzeológia büvkörében, míg a múzeumi előkészítő bizottság 1947. február 6-án kelt írása felhatalmazta NAGY GYULA népiskolai tanítót és SITKEI JÓZSEF polgári iskolai tanárt a múzeum vezetésére. Élete a későbbiekben úgy alakult, hogy 1950-ben előbb segédmuzeológussá, majd decemberben múzeumvezetővé nevezték ki. Az ezt követő évtizedekben a múzeumi munka lett az élete. Szorgalmasan gyarapította, gondozta, leltározta és mutatta be kiállításokon a SZÁNTÓ KOVÁCS JÁNOS-ról elnevezett múzeum kincseit. Bár mindig volt mellette valaki takarítói vagy teremőri beosztásban, elsősorban az ötvenes-hatvanas évekre érvényes, hogy a múzeum egyszemélyes intézmény volt. NAGY GYULA önmaga egy intézményre méretezett feladatot látott el. Rendkívül szívós, céltudatos, tökéletességre törekvő ember volt, kéziratait többször átdolgozta publikáció előtt.

Élete fő művének tartotta az Orosházával határos Vásárhelyi-pusztáról írt három könyvét. 1963-ban látott napvilágot *A hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán*, 1968-ban a *Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán*, 1975-ben társszerzőkkel a *Paraszti élet a Vásárhelyi-pusztán* c. kötete. Kapcsolatot keresett a magyar néprajztudomány nagyjáival, különösen sokat tanult KESZI KOVÁCS LÁSZLÓtól, BALASSA IVÁNTól, TÁLASI ISTVÁNTól, BÁLINT SÁNDORTól, ORTUTAY GYULÁtól, BARABÁS JENŐTől, LÁSZLÓ GYULÁtól és a munkáit elolvasó úgynevezett parasztlektoroktól. Megtanulta, hogy az ő feladata a paraszti munkák lehető legpontosabb megfigyelése, legrészletesebb leírása és

az évkönyv-kötetekben, főleg pedig az 1965-ben megjelent városmonográfiában közreműködő, akkor még pályakezdő munkatársi gárda majd' minden tagját is. Az azóta rangos kutatóvá érett történészeket és néprajzosokat, akik tőle kapták a publikálás első lehetőségét, következőképpen tőle tanulták — vagy lesték el — a gyűjtött anyag tudományos közleménnyé formálásának műhelytitkait.

Ha olvasná ezeket a mondatokat, persze rémülten tiltakozna. Bár tréfásan mondagattott ilyesfélét — zsortölödne —, személyes érdemének ilyen hangsúlyozása esetleg sérti tanult barátainak tudósi önérzetét, jobb lenne tehát nem emlegetni a mester-tanítvány viszonyt. Elegendő lenne az Orosháza-ismeretre szűkíteni az életmű maradandó értékeit elősoroló búcsúzást: egy dolgos élet szakmai méltatását. Hogyan gondolhatná ő, az egyszerű néptanító — szólana rám a munkássága jelentőségét nagyon is számon tartó, a szembedicsérést mégis pirulva-szemlesütve nyugtázó bölcs öreg, akit láthatóan zavart, hogy autodidakta a muzeológiai tudományokban —, hogy érdemdús tudósok mestere? Hiszen, ha adott is nekik valamit abból, amit csak ő tudott, inkább tanult tőlük.

Én magam nem tartoztam ehhez az Orosháza-ismereten felnevelődött tanítványi körhöz, mégis meggyőződéssel hirdetem: mindazok, akik emberi közelségbe kerültek hozzám, soha nem felejtik, hogy volt mit tanulniuk tőle. Talán nem a „szakmát”, ha annak megtanulása az elméleti és módszertani felkészülést jelenti. A kutatói „ethoszt” viszont mindenképpen. Az aggályosan pontos, a tökéleteset, a teljeseit közelítő néprajzi megismerés folyton nyugtalanító igényét és az önként vállalt értelmes feladatok lehető befejezésének, megnyugtató lezárásának belső parancsát mint életszabályozó elveket, én is akkor tudatosítottam igazán, amikor az 1960-as évek közepén, második felében — ifjú gyulai múzeumigazgatóként — majdnem-munkatársi viszonyba kerültünk.

Első találkozásunk élménye még inkább a magabizó ifjú számára kevésbé rokonszenves tekintélytisztelet, nem az eltökélt feladatmegoldás példajaként maradt meg bennem. Egyetemista koromban egy alkalommal a debreceni egyetem terepjáróján utaztunk GUNDA BÉLA professzorral — én mint a napi munkába, hivatali teendőimbe is beavatott tanítvány és famulus — Debrecentől Szegedig. Közben meg-megálltunk, ha legeltető pásztort vagy néprajzi érdekességeket sejtető tanyaudvart láttunk. És betértünk az útba eső városok múzeumaiba: professzorom a néprajzi gyűjteményekben való tájékozódást is, a személyes kapcsolatok ápolását is beleszervezte a szegedi hivatalos úticélt kiegészítő szakmai kirándulás programjába. NAGY GYULA, miközben végigkalauzolt bennünket „birodalmán”, s láthatóan mulattatta, mennyire elámul a zöldfülű etnográfus-palánta a raktárnak igencsak „alkalmi” udvari melléképületben kialakított eszményi raktári renden (akkor már láttam néhány gyűjteményraktárat rangjukra büszke nagy múzeumokban, volt tehát min csodálkoznom...), úgy tűnt, mintha referált volna a professzor úrnak: gondosan beszámolt róla, hűséges tanítvány módjára, hogy mi mindent gyűjtött a néhány évvel korábbi, hasonlóan futó látogatás óta. Büszkélkedve mutatott például egy eléggé periférikus jelentőségű tárgy-félelőből (ha emlékezetem nem csal: vászonsímító üvegből) négy-öt hajszárla

arra is alkalmatlan tehát, hogy a paraszti munkavégzés leglényegét megértse: hitelesen leírja, hogy miért szép, lélekemelően nagyszerű a napi robot.

NAGY GYULA jól értette, mert — noha beleszületett — egész életében konok megszállottsággal naponta újratanulta adatközlőitől. Hiszen a néprajzi célú adatgyűjtést is tanulási folyamatként fogta fel! Addig faggatta munkatársként–társszerzőként tisztelt adatközlőit a paraszti életfelfogás és munkavégzés minden apró részletéről, míg el nem sajátította, sajátjává nem lényegítette a tevékenység, a magatartás, a kihívásra adott válasz automatizmusait, s meg nem értette a megszokás, a rutin, a hagyománynak engedelmesség mélyén meghúzódó okokat és célokat: az emberi tartalmakat. Tanulta egész életében a paraszti létforma törvényszerűségeit, ismerte a munka legapróbb fortélyait is, mégis ott fészkelte benne a kétely: amit megérteni vélt, vajon jól értette-e, s úgy értik-e mások, ahogyan érteni kell, amit rábízott az értekező próza soha sem eléggé kifejező szavaira-mondataira? Elkészült tanulmányai, könyvei kéziratát elolvastatta tehát adatközlőivel (a könyvben név szerint felsorolt „parasztlektorokkal”), megkérve őket: vadásszanak a hibákra, pontatlanságokra, tévedésekre, elírásokra. Nem annak örült, ha a témában legilletékesebb olvasója lelkendezve dicsérte első fogalmazványát! Vajon meg tudjuk-e tanulni tőle valaha is, hogyan hatástalanítja hiúságunkat a lehető legpontosabb közlési módra törekvés?

Egyszer majd valakinek elemeznie kell a néprajzi leírásnak ezt a rigorózan kimunkált, s következetesen alkalmazott technikáját, mely alighanem egyedül NAGY GYULÁra volt jellemző mindazóta, mióta népeleti ismertetések születnek Magyarországon. A maga számára kötelezőnek, bár magától értetődően természetesnek tekintett módszertani és etikai elveket részletesen (olykor mosolyt keltően körülményesen) leírta az emlékirataiban (*A múzeum szolgálatában. Négy évtized Orosháza múzeumában*. Békéscsaba, 1986), a viszonyítási pontok tehát adottak a majdani elemzéshez. Szerencsénkre kontroll-anyag is rendelkezésre fog állni az elemzőnek: az Orosháza és a Vásárhelyi-pusztai földműveléséről, állattartásáról és a tanyai életszervezésről írott „főművek” gyűjtött anyaga, nyers fogalmazványai, még lektorálatlan kéziratok is mind, mind fellelhető az adattárakban. S ráadásul nem csak NAGY GYULA általánosításai alapján ismerhetjük ezt a „legnagyobb magyar faluként” emlegetett tanyás szervezetű mezővárost. Az író DARVAS JÓZSEFnek — mellesleg NAGY GYULA osztálytársának — politikai céloktól és indulatoktól áthatott szociografikus látletelei is, az orosházi múzeum jelentette „műhely” vonzásában megszületett paraszti emlékiratok (a publikáltak közül elsősorban Csizmadia Imréné és Répka Jánosé) is kiváló lehetőséget kínálnak e gondosan kimunkált általánosító néprajzi leírások megbízhatóságának és érvényességének elemző mérlegelésekor.

Előbb-utóbb valaki el fogja végezni ezt az „életműértékelést”. Nem azért természetesen, mert bárkinek is oka és joga lenne kétségbe vonni az immár véglegesen lezárult életmű rangját-jelentőségét. Az életműét, mely bizonyosan megkerülhetetlen lesz, amíg Ma-

MINDENFÉLE

Néprajz az MTA köztestületében az akadémiai törvény után

Az Országgyűlés 1994. évi XL. törvénye a Magyar Tudományos Akadémia jogállását hosszú időre meghatározta. Kimondta, hogy az Akadémia „önkormányzati elven alapuló, jogi személyként működő köztestület”. Mint ilyen, a tudomány művelésével, támogatásával és képviselésével kapcsolatos közfeladatokat lát el. A köztestületnek tagja lehet minden tudományos fokozattal rendelkező magyar állampolgár, aki vállalja az Akadémia célkitűzéseit és felvételét kéri. Tudományos fokozaton értik az MTA rendes és levelező tagságán kívül a tudományok doktora (új nevén az MTA doktora) és a tudományok kandidátusa (új megfelelője PhD) okleveleket.

1994. október 27-én az MTA rendkívüli közgyűlése elfogadta a köztestületi akadémia új alapszabályát, az 1995. január 19–20-án tartott rendes közgyűlés pedig az azt kiegészítő további szabályzatokat.

Az akadémiai törvény kimondja, hogy az akadémikusok 200 fős testülete (és a 70 éven felüli akadémikusok 70–80 fős csoportja) mellett további 200 fő vesz részt az akadémiai közgyűléseken szavazati joggal mint a doktorok, kandidátusok választott képviselője. A néprajztudományt az őszi közgyűlésen BALASSA IVÁN és PALÁDI-KOVÁCS ATTILA képviselte, mindketten a néprajztudomány doktorai. Őket az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya választotta meg, s ezt a személyi jelölést 1994 nyarán a szak kandidátusainak, doktorainak közössége írásos szavazataival is megerősítette.

Az MTA 1995. évi januári közgyűlésén (és a következő 3 év folyamán) a néprajztudománynak sajnos csupán egyetlen képviselője maradt, mivel a szak kandidátusai, doktorai közül számosan kimaradtak az Akadémia köztestületéből, azaz nem kérték felvételüket. Ebben a fordulóban a jelölést nem az I. Osztály, hanem közvetlenül a köztestületi tagok végezték, s ők szavaztak a kiküldött szavazólapok kitöltésével. A helyeket a tudomány-szakok köztestületi tagjainak arányában osztották el, s ezt fogják tenni — az Alapszabály értelmében — a jövőben is.

Ennek 25. §-a kimondja, hogy „A tudományos bizottságok választott tagjai azok a köztestületi tagok, akiket a köztestületnek azon doktor tagjai választanak meg a tagságra, akik az adott tudományág területén tevékenykednek. A megbízásuk három évre szól és a három év elteltével megújítható.” Más szavakkal ez azt jelenti, hogy aki nem kéri felvételét az akadémiai köztestületbe, nem lehet sem választó, sem választott, s nem viselhet természetes tisztségeket sem.

A Néprajzi Bizottság az MTA 1996. évi tisztújító közgyűléséig jelenlegi összetételében folytatja tovább működését. GUNDA professzor úr elhunytja miatt a bizottság meg-

mindennapos képzésben, a felkészítésben és az átképzésekben egyaránt. Az oktatás nem csak azért lényeges, hogy a felhasználó megtanulja a számítástechnikai eszközök és a programok használatát, hanem azért is, mert a számítógép változásokat idézhet elő az egyén gondolkodásmódjában, magatartásában, sőt világszemléletében is. Ráadásul a valóság olyan bonyolult leképező rendszerei, mint mondjuk a tudományok — esetünkben ugye a néprajz —, teljes joggal rendkívül sajátos igényeket támaszthatnak a számítástechnika szolgáltatásai iránt. Ez nem csak a sajátos problémákat megoldó programok elérését jelenti, hanem a sajátos fölkészültségű szakemberek képzését is.

Mire használhatók a számítógépes programok az etnográfiaiban?

A különböző *szövegszerkesztő programok* (WordPerfect for DOS, Word for Windows, Word for DOS stb.) a szöveges ismeretek tárolásán, átalakításán túl alkalmasak egyszerűbb szó- vagy szövegkeresésre is. Például kitűnően rögzíthetők velük hangkazettáról átírt *interjúk*, amelyek megszerkeszthetők, egyes szövegrészei kiemelhetők a dokumentumból, esetleg máshonnan kiemelt szövegrészekkel összekapcsolhatók stb. De segítséget jelenthetnek az egyszerűbb szerkezetű *kérdőívek* elkészítésében is, hiszen a szöveg formázásával egy kérdőív könnyedén „varázsolható” áttekinthetőbbé, látványosabbá, ami többek között azért is fontos, mert ilyen módon növelhető az adatközlő válaszolási kedve.

Minden szövegszerkesztő program része egy táblázatkészítő eljárás is, amely ugyan csak egyszerűbb adatrendezésre, táblázatkészítésre lehet alkalmas.

A *kiadványszerkesztő programok* (Ventura Publisher) segítségével *könyveket, időszaki kiadványokat, bibliográfiákat, archívumokat* a nyomdaival vetekedő minőségben lehet elkészíteni.

Adatbázis-kezelő programok (dBase, DataEasy, TEXTAR, MicroSIS stb.) *könyvtári, adattári, múzeumi állományok földolgozását, census-adatok különböző szintjeinek nyilvántartását, feldolgozását és készítését* segítik. Nem csak a szöveges „katalóguscédulák” tartalma írható be egy adatbázis egy rekordjába, hanem példának okáért akár egy múzeumi műtárgy két-, de — jobb minőségű program esetében — háromdimenziós fotóját is képes tárolni a számítógép.

A különböző *matematikai–statisztikai földolgozó programok* (a szociológiában az SPSS, a történettudományokban a CLEIO, az antropológiában az Anthropac, a UCINET, vagy az Ethnograph, a folklór szövegelemző gyakorlatában például a Discan) a *szöveges források, matematikai elemzések, kérdőívek értékelésének* magas szintű elvégzését tesszik lehetővé. Az Anthropac-kel például többfajta kérdőív (szabadlistás felsorolás, páros összehasonlítás, diád-, triád-, mátrix-kérdőívek stb.) készíthető el, és még ugyanebben a programban fel is dolgozható a különböző statisztikai eljárások segítségével (konszenzus-számítás, faktor-elemzés, korreláció-számítás, sokdimenziós skálázás, klaszter-elemzés, társadalmi kapcsolathálózat-elemzés stb.).

Botos József átveszi a Népművészeti Európa-díj oklevelét Helmut Schmidttől

igazgatója adta át BOTOS JÓZSEFnek, az Alba Regia Táncegyüttes művészeti vezetőjének.

A díjátadáson, amely az együttes ünnepi műsorával zárult, megjelent KRÍZA ILDIKÓ folklorista, a kuratórium magyar tagja, aki a jelölés során véleményezte az együttes munkáját, UJFALUSSY JÓZSEF *Herder-díjas* zenetudós, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és PESOVÁR ERNŐ *Kossuth-díjas* táncfolklorista.

A *Népművészeti Európa-díj* 1973 óta ötödik alkalommal került Magyarországra. Korábban a budapesti Bartók Béla Táncegyüttes, a debreceni Hajdú Táncegyüttes, az érdi Bukovinai Székely Népdalkor, valamint az archaikus népi imádságok összegyűjtéséért ERDÉLYI ZUZSANNA folklorista kapta meg.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Babaklub Szentendrén

Babaklub alakult 1994. augusztus 23-án Szentendrén, az ott három éve sikerrel működő Babamúzeumban. A Babamúzeum (Babaház) KOVÁCS JÁNOSNÉ alapítása és tulajdona. A kitüntetett, sok éve a budapesti Rákóczi út 47. sz. alatt eredményesen működő babaké-

Rövid hírek, tudósítások

INTERJÚK. Az alábbiakban a közelmúltban megjelent következő néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. *Kürtszóló a fáskamrában* címmel az Esti Hírlap (1994. nov. 24. 10. old., riporter: R. R.) **Alföldy-Boruss Istvánnal**, a Magyar Rádió Népzenei Szerkesztőségének vezetőjével; *Népművészet — hobbiból* címmel az Esti Hírlap (1994. aug. 19., r.: I. cs.) **Bandi Dezső** marosvásárhelyi pedagógussal, Életfa Díjas kutatóval; *Budapesti egyetemen egy távoli földrészről* címmel az Esti Hírlap (1994. dec. 2. 11. old., r.: Kiss Ágnes) **Benkes Mihállyal**, az ELTE docensével, az afrikánisztikai oktatási program létrehozójával; *Kiéhezve a szépre, a jóra* címmel az Esti Hírlap (1994. jan. 20. 6. old., r.: Deák Attila) **Béres Ferenc** énekművésszel; *A néprajzi kultúra ígézetében* címmel az Új Magyarország (1994. máj. 2. 15. old., r.: Ortutay Mária) **Biró Friderlka** néprajzkutatóval; *A látható múlt* címmel a Magyar Nemzet (1994. szept. 1. 7. old., r.: Tóth M. Ildikó) **Bodnár Zsuzsanna** muzeológussal és **Páll Istvánnal**, a Sóstói Múzeumfalui igazgatójával; *Az ország második legnagyobb múzeuma* címmel a Magyar Nemzet (1994. szept. 13. 11. old., r.: Ablonczy Balázs) **Fülöp Gyulával**, a székesfehérvári István Király Múzeum igazgatójával; *Versenyben az idővel — Szentendrén* címmel a Honismeret (1994. 2. sz. 22–27. old., r.: Domonkos László) **Füzes Endrével**, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatójával; *Egy tisztára mosott lépcsőház* címmel az Új Magyarország (1994. jún. 16., r.: Györffy László) **Gaál Károly** néprajzkutatóval, a Bécsi Egyetem professzo-

rával; *A 700 éves Debrőd 70 éves szülőtte* címmel az Új Magyarország (1994. szept. 20. 17. old., r.: Benke László) **Görcsös Mihály** szlovákiai magyar néprajzkutatóval; *Csodaszarvas a Néprajzi Múzeumban* címmel a Magyar Nemzet (1994. márc. 26. 19. old., r.: rosdy) és *Interjú Hofer Tamással* címmel a BUKSZ (1994. 1. sz. 76–86. old., r.: Csáky Marianne) **Hofer Tamással**, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával; *Európa vadrózsái* címmel az Új Magyarország (1994. okt. 18., r.: bartal) **Hoffmann Tamással**, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatójával; *Mesterséges ünnep* címmel a Mai Nap (1994. aug. 17. 10. old., r.: káté) **Ígyártó Gabriellával**, a Népművészeti Egyesület titkárával; *„Mi székelyek — magyarok és európaiak vagyunk”* címmel az Új Magyarország (1994. okt. 14. 10. old., r.: Metz Katalin) **Imreh István** kolozsvári történésszel; *Mítosz és történelem* címmel az Új Magyarország (1994. nov. 16. 7. old., r.: mátyás) **Kanyar Józseffel**, a Honismereti Szövetség elnökével; *Ez az én Vizöntő korom* címmel a Népszabadság (1994. okt. 15. 11. old., r.: Uj Péter) **Kiss Ferenc** zenésszel; *Életbe épített népzene* címmel az Új Magyarország (1994. dec. 13. 11. old.) **Kobzos Kiss Tamással**, az Óbudai Népzenei Iskola igazgatójával; *Verebet fogtam, megpatkoltam* címmel az Esti Hírlap (1994. okt. 3. 7. old., r.: Rozs) **Kovács Ákos** néprajzkutatóval; *A műveltség megőrzése* címmel az Új Magyarország (1994. ápr. 9. 16. old., r.: Aniszi Kálmán) **Kötő Józseffel**, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület főjegyzőjével; *Pokolra kell annak menni?* címmel a Magyar Nem-

fölkött. A magyarországi lapokban a közelmúltban több, fényképekkel illusztrált beszámoló jelent meg a Székelyföld sajátos színtertjének, Bözödújfalunak jelenlegi sorsáról, pusztulásáról. Az említett írások közül a következőkre hívjuk fel az érdeklődő olvasók figyelmét. per—: Pusztuló falvak, Mózes székely népe. *Esti Hírlap*, 1993. márc. 19. 6. old.; *A Magyarság Jó Hírét Védő Liga (Stamford, USA): A székely szombatosok emlékműve. Magyar Nemzet*, 1994. jún. 10. 12. old.; *Posztobányi László—Kató Vladimír: A temető fölött kővér pontyok kergetőznek, Falu a tó fenekén. Mai Nap*, 1994. jún. 22. 12–13. old.; (—gő): Elsüllyedt falu Erdélyben. *Új Magyarország*, 1994. aug. 9. 10. old.; *Lukács Csaba: Székely Atlantisz, Templom a vízben. Esti Hírlap*, 1994. aug. 16. 13. old.; *Tófalvi Zoltán: Bözödújfaló sorsa bevégeztetett? Honismeret*, 1994. 1. sz. 67–72. old.

IKVAINÉ SÁNDOR ILDIKÓ MEGBÍZÁSA. 1994. január 1-jétől a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága igazgatóhelyettesi teendőinek ellátásával Ikvainé Sándor Ildikót bízták meg

FOTÓKIÁLLÍTÁS: ALMÁSY LÁSZLÓ NYOMÁBAN. Az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban 1994. január 27. és február 19. között volt látható Antall Péter Almásy László nyomában című fotókiállítása. Antall Péter fotóművész 1964-ben született Budapesten. A történelem, a művészettörténet és a néprajz iránti érdeklődése először a múzeumi munkaterületen bontakozott ki. A Magyar Nemzeti Múzeum munkatársaként kezdte el a műemlékfényképezést. Részt vett a múzeum veszprémi és szék-

esfehérvári ásatásain, ahol a feltárások fotódokumentációit készítette el. Később az MTI külső munkatársaként dolgozott. Kamerájával megöröklítette az örményországi földrengés helyszíneit, s jelen volt a berlini fal ledöntésénél is. Több alkalommal járt a Székelyföldön, ahol a népi építészeti emlékeit, és műemlékeket fotózott. Több mint egy évet töltött Egyiptomban, ahol az ország legtávolabbi, legkevésbé ismert vidékeit is beutazta. 1993-ban a Magyar Földrajzi Múzeum expedíciójával Almásy László nyomdokain eljutott a Szahara legritkábban látogatott, lakatlan vidékére, ahol hat évtizede nem járt hazánkfi. Almásy a Zarzura-oázis felfedezője, 1933-ban a Gilf Kebir homokkőfennsík barlangjaiban őskori sziklafestményekre bukkant. A később világhírnévűvé vált sziklafestményekről első ízben Antall Péter készített színes fényképfelvételeket, melyek a Szahara éghajlatváltozásairól nyújtanak szemléletes bizonyítékokat, s egyben megjelenítik az őskor emberének hétköznapi világát.

KÓSA LÁSZLÓ A VALÓSÁG SZERKESZTŐBIZOTTSÁGÁBAN. 1994. elején Tökécsky László történészt, az ELTE Bölcsészettudományi Karának docensét nevezték ki a harminchetedik évfolyamában járó Valóság című folyóirat főszerkesztőjévé. Az új szerkesztőbizottságban helyet kapott Kósa László néprajzkutató, az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára is.

FALUMÚZEUM SZÉKKUTASON. Falumúzeumot alapított 1994-ben a Csongrád megyei Székkutas. A régészeti, falutörténeti és néprajzi anyag mellett a századfor-

Janus Pannonius Tudományegyetem tan-
székvezető professzora, a magyar népi
gyümölcsészet nagydoktora —, bár nyil-
vánvaló, hogy siker esetén más feladato-
kat kaphatnék, mint kudarc esetén... —
Visszatér a tudományos munkához, az
oktatáshoz? — Nem indulok a választáson,
elhatároztam, hogy visszatérek a tudomá-
nyhoz, de ez nem jelenti azt, hogy föl-
hagyok eszméim politikai képviselésével.
(Cseri László: Dr. Andrásfalvy Bertalan. Új
Dunántúli Napló, Pécs, március 16.).

BARTÓK-KÖTET A LONDONI KÖNYVPI-
ACON. A londoni könyvpiac egyik újdonsá-
ga a „The Bartók Companion” című kötet,
amelyet Bartók fia, valamint tizennégy
Bartók-szakértő írt és Malcolm Gillies szer-
kesztő állított össze Bartók Béláról. A
könyv, amely a Faber kiadónál jelent meg,
átfogóan ismerteti Bartók zeneszerzői mód-
szereit, népzene kutatói tevékenységét,
előadói és tanári munkásságát, és részle-
tesen elemzi zenei alkotásainak különböző
területeit. A The Times című brit lap kritiku-
sa hétfőn „a Bartókról szóló tudás teljes és
olvasmányos aranybányájának” minősítette
az új könyvet. „Nehéz elképzelni mérv-
adóbb kötetet bármilyen zeneszerzőről” —
írta. A nyugati zenebarátok számára két-
ségkívül irányadó munka egyetlen hibájá-
nak az tűnik, hogy az ára — 35 font —
meglehetősen elérhetetlenné teszi az átlag-
os pénztárcájú érdeklődő számára. (Esti
Hírlap, 1994. márc. 22. 8. old.).

EMLÉKEZÉS WOSINSKY MÓRRA. A
múzeumalapító tudós papra, Wosinsky
Mórra tudományos ülésen emlékeztek a
nevét viselő szekszárdi múzeumban 1994
márciusában

MEZŐGAZDASÁGI GÉPKIÁLLÍTÁS A
PIPÁS VENDÉGLŐ UDVARÁN. Kovács
László vállalkozó a Tompaládonyan (Vas
m.) 1994 márciusában megnyitott Pipás
vendéglőjének udvarán paraszti mezőgaz-
dasági gépekből szabadtéri „múzeumot”
rendezett be. Az étterem három helyiségét
régii paraszti öltözékekkel és használati
tárgyakkal díszítette ki. A vendéglőt és a
kiállítást sok külföldi, elsősorban osztrák
vendég keresi fel.

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR NYOMÁBAN
E címmel rendeztek fotókiállítást 1994
márciusában az egyik legelőkelőbb párizsi
galériában, a francia főváros központjában
lévő Argenteuil utcában. Az érdeklődők a
Magyarországon élő litván fotográfus,
Paulius Normantas hatvan fekete-fehér,
illetve színes képét láthatták. A művész
150 évvel az események után végigjárta
Körösi Csoma Sándor útját, hosszabb időt
töltött a Kokonor-tó melletti nomádok kö-
zött, bebarangolta a tibeti kolostorokat, s
felvételei alapján bepillantást nyerhetünk az
ott élők mindennapjaiba is.

FOLKMAGAZIN. Új folyóiratot indított a
Téncsáz Alapítvány 1994-ben Folkmagazin
címmel. A lap hírt ad a jelesebb népzenei
és népművészeti rendezvényekről, a vár-
ható eseményekről, az új kiadványokról,
kiállításokról, táborokról, turnékról és
megemlékezéseket, felhívásokat és hir-
detéseket is közöl.

NIVÓDÍJAS KÖNYV. Az Akadémiai Kiadó
Nívódíját nyerte el A magyarországi olaj-
növény-kultúra, Történeti-néprajzi mono-
gráfia című, 1993-ban megjelent könyv,
Selmeczi Kovács Attila alkotása. A díjat a

csi Egyetem professzora, az európai hagyományos kultúrák összefüggéseit vizsgáló néprajztudós is.

1994: NEMZETKÖZI CSALÁDÉV. A Nemzetközi Családévnek nyilvánított 1994-ben szaktudományunk is csatlakozott az ünnepi eseményekhez. Május 15-én a Néprajzi Múzeumban megnyitották a *Családi élet a századforduló Magyarországon* című kiállítást, november 10-én Társaságunk Társadalomnéprajzi Szakosztálya, a Jász-Nagykun–Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága és a türkevei Finta Múzeum *Családkutatás* címmel konferenciát rendezett Türkevén, a Magyar Rádióban A Magyar Népzene és Népköltészet Hete (november 21–27.) keretében, a *Népzene-kutatók műhelyében* című sorozatban pedig a családnak a hagyományápolásban betöltött szerepével is foglalkoztak.

KIADVÁNYOK A CSÁNGÓKRÓL. A Magyar Néprajzi Társaság, a Györffy István Egyesület és a Lakatos Demeter Egyesület 1994. május 19-én az MTA Zenetudományi Intézetének Kodály Termében közös rendezvényen mutatta be a „Mégfog vala apóm szokor kezemtől...”, Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére című kötetet és a Néprajzi Látóhatár 1994/1–2. számát. A Halász Péter által szerkesztett emlékkötet a Domokos Pál Péter 90. születésnapja alkalmából 1991. március 2-án megrendezett tudományos konferencia (lásd. Néprajzi Hírek, 1991/2–3. sz. 67–69.) előadásait tartalmazza. A Györffy István Egyesület folyóiratának (szerk.: Viga Gyula) említett összevont, tematikus száma a csángókkal kapcsolatos tanulmányokat közli.

NÉPRAJZI DÍJAK A VAJDASÁGBAN. A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya 1994. évi díjait május 21-én a szabadkai régi Városháza ún. „Kék Termében” osztotta ki. A Garay Ákos-emlékérmet Penavin Olga ny. egyetemi tanár, a Kiss Lajos-emlékérmet Tripolsky Géza, a zentai múzeum ny. igazgatója kapta meg. Oklevélben részesült Kovács Endre doroszlói néprajzkutató és az újvidéki rádió Szólj sipszó, szólj! című népzenei műsorának szerkesztősége. A Népművészet Mestere kitüntető címet Vrábel János csókai tanár, népi hangszerkészítő érdemelte ki. (Bordás Attila).

ELHUNYT DEDINSZKY GYULA. Életének 90. évében, 1994. május 22-én Békéscsabán elhunyt Dedinszky Gyula nyugalmazott lelkész, az Evangélikus Hittudományi Egyetem díszdoktora, a békési szlovákság történetének, néprajzának és művelődéstörténetének jeles kutatója. Temetése május 28-án volt a békéscsabai Felsővégi evangélikus temetőben. Dedinszky Gyula a Bács–Bodrog megyei Dunagáloson született, édesapja az ottani szlovák gyülekezet lelkésze volt — a családban 200 évre visszamenőleg mindig volt lelkész. Békéscsabán érettségizett, teológiai tanulmányai során Finnországban is tanult. Békéscsabán 1942-től 1972-ig szolgált, s a békési megyeszékhelyen élve több könyve jelent meg, amelyekben elsősorban az alföldi szlovákság múltját, nyelvét és népi műveltségét tárta föl. Legutóbb kiadott munkája, a csabai szlovákság tájszótára, a közelmúltban látott napvilágot, de nagy jelentőségű volt a békéscsabai szlovákság anyanyelvű kultúráját, irodalmát és szlovák nyelvű könyvkiadását főtároló munkája is.

KÖNYVEK A JÁSZOKRÓL. *A Jászságért Alapítványt 1990 decemberében jegyezték be, a Jászok Egyesülete 1991-ben alakult meg. Az alapítvány és az egyesület évek óta könyveket ad ki a jász tudat megőrzése érdekében. 1991-ben Fodor Ferenc egyetemi tanár A jászság életrajza című könyvét jelentették meg. 1992-ben Gyárfás István A jászkunok története című művét négy kötetben, valamint Herbert János Jászárokszállás nagyközség monográfiája című könyvét adták ki. 1993-ban Palugyay Imre Jászkun kerületek, s külső Szolnok vármegye leírása című könyve jelent meg, ugyancsak hasonló kiadásban. 1994-ben Horváth Péter Értekezés a kunoknak és jászoknak eredetükről, azoknak régi és mostani állapotjukról című, százhetven évvel ezelőtt írott művét adták ki. Szerzője Jászkun kerületi aljegyző, tudós férfi volt. A könyv örök értékű abban az értelemben, hogy az első olyan összefoglalás, amely valóban történeti kútfőkre támaszkodva mutatja be a jászok történetét. Van azért benne néhány „fellejzáró” gondolat is, s néhány olyan megállapítás, melyről elmondható, az idő meghaladta őket. Ezeket az utószó helyreigazítja.*

BALASSA M. IVÁN: A PARASZTHÁZ TÖRTÉNETE A FELFÖLDÖN. Az 1994-ben Miskolcon megjelent, a több mint egy évtized kutatásainak eredményeit összegző kötet azt mutatja be, hogy a falusi, paraszti életforma keretétől szolgáló legfontosabb építmény, a lakóház hogyan alakult a magyar nyelvterület északkeleti részén, a Felföldön. Több tudományág eredményeit hasznosítva, saját széles körű kutatására alapozva közel egy évezred fejlődését rajzolja föl a szerző, az egyetlen lakóhelyiség-

ből álló, nemegyszer félig- vagy teljesen földbe mélyedő lakóobjektumoktól egészen a közelmúlt építészetileg is figyelemreméltó parasztházaiig. A gyarapodás nemcsak a helyiségek számában mutatkozik, hanem a felhasznált építőanyagban, az ezekből készített épületszerkezetekben, a változatos formájú tüzelőberendezésekben, nem utolsósorban pedig a ház külső megjelenésén. Mindezek bemutatására vállalkozik a kötet, melyben 183 illusztráció: a szemléletes rajzok és térképek, a gyakran itt először közölt fényképek segítik a széles történeti ív felrajzolását.

SZLOVÁK KUTATÓTÁBOR. 1994. június 26. és július 2. között Békéscsaba, az alföldi szlovákság központja adott helyet az immár tizenhetedik alkalommal megrendezett Országos Szlovák Néprajzi és Honismereti Tábornak. A városban működő Szlovák Kutatóintézet által szervezett tábor csoportjait neves szlovákiai és hazai néprajzkutatók vezették. A résztvevők többek között a vallási hagyományokkal, a kenderfeldolgozással, a hiedelmekkel és a népi építéssel kapcsolatos gyűjtéseket végeztek a békéscsabai szlovákok körében.

HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség, a Pest Megyei Honismereti Egyesület, Pest megye és Vác város Önkormányzata támogatásával 1994. július 4. és 8. között Vácon rendezte meg a XXII. honismereti Akadémiát *Ifjúság és honismeret* címmel. Ebből az alkalomból a Honismeret 1994/3. számában több, Vácra és környékéről szóló történeti és néprajzi dolgozat jelent meg. Az akadémián elhangzott előadásokat ugyanazon folyóirat

várt, értékes kötetei voltak. Az ünnepélyes díjátadásra augusztus 4-én, Kőrmenden, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 26. vándorgyűlésén került sor. Az 1993-ban megjelent könyvek közül (más kiadványok mellett) a következők részesültek jutalomban. Magyar népmesék (szerk.: Katona Imre) (Móra Kiadó); Kodály Zoltán: Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers (Szépirodalmi Könyvkiadó).

KISEBBSÉGI FOLKLÓRFESZTIVÁL JÁSZBERÉNYBEN. 1994. augusztus 5. és 7. között Jászberényben ismét megrendezték régióink kisebbségi folklórfesztiválját. A program lehetőséget adott arra, hogy a Kárpát-medencében élő kisebbségek, a Magyarországon élő nemzetiségek és a határainkon túl élő magyarok ápolásra méltó kulturális örökségüket bemutathassák. A rendező Jászság Népi Együttes Alapítvány neves néprajzkutatók részvételével kerekasztal-beszélgetést is szervezett, amelyen a Kárpát-medence magyar népművészetének jelenét és jövőjét vitatták meg.

WELLMANN IMRE HALÁLA. 1994. augusztus 5-én, életének 86. évében elhunyt Wellmann Imre történész, az MTA rendes tagja, az ELTE címzetes egyetemi tanára és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum ny. főigazgató-helyettese Augusztus 26-án a budapesti Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra. A XVII–XVIII. századi magyar mezőgazdaság és parasztság történetével foglalkozó Wellmann Imre fontos forráskiadványokat és levéltári alapleltárekat tett közzé. Kutatásokat folytatott a XVIII. századi művelődéstörténet területén és tanulmányozta Bél Mátyás

munkásságát is. Az utóbbi években publikált írásai a magyarországi népművészet betelepülésének történetével kapcsolatosak.

KITÜNTETETT NÉPRAJZKUTATÓK. 1994. augusztus 18-án közművelődési, közgyűteményi és népművészeti díjakat adott át a Néprajzi Múzeum Aulájában Fodor Gábor művelődési és közoktatási miniszter. A népművészet megőrzésében, átöröklésében több évtizeden át végzett kiemelkedő tevékenységéért Életfa Díjat kapott Bandi Dezső nyugalmazott pedagógus (Románia), Takács András néptáncutató (Szlovákia) és Varga Gyula etnográfus (Debrecen). A magyar múzeumügy érdekében kifejtett kiemelkedő munkája elismeréseként Selmeczi Kovács Attila, a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese Móra Ferenc-díjban részesült.

SOLYMOS EDE MUNKÁSSÁGA. A Muzeológus pályaképek Bács-Kiskun megyéből című sorozat 1. számaként (szerk.: Bárh János) Kecskeméten 1994-ben megjelent a Solymos Ede munkássága címet viselő kiadvány, amely a kiváló néprajzkutató visszaemlékezéseit és írásainak bibliográfiáját tartalmazza.

KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20-A ALKALMÁBÓL. Göncz Árpád köztársasági elnök 1994. augusztus 19-én kitüntetésekkel adott át a Parlament Kupolatermében augusztus 20-a, államalapító Szent István király ünnepe alkalmából. Mások mellett Boglár Lajost, az ELTE BTK docensét; Bánszky Pál művészettörténészt, a kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeuma igazgatóját; Faragó Laura előadóművészt;

otthon maradottakon jár az eszük. Mert rövidesen hazakészülődnek. S ekkor hirtelen, mintha gombnyomásra történne, szétrebbenek, futásnak erednek valamennyien. Pillanatok alatt eltűnnek a térről. Mint-hogy megérkezett egy rendőrautó, s a benne ülő egyenruhás urak feltehetően rájuk (is) vadásznak rendfenntartói buzgalmuk során... Elönt a szégyen. Ezek a hófehér ruhás, szép arcú, erdélyi–széki–magyar asszonyok a magyar főváros tereiről futni, menekülni kénytelenek, ha a látóhatáron feltűnnek a rend komor őrei. Miért? Mert áthozták ide hosszú hónapok nehéz munkájával kidolgozott terítőiket, szőnyegeiket, különféle kézimunkáikat. Minthogy otthon, szülőföldjükön megélni (megmaradni) próbálnak. Bűn volna ez? Üldözendő cselekedet? Döntse el a nemzeti, emberi lelkiismeret. Ne a karhatalom. (Nagy Pál. Vasárnapi Hírek, 1994. szept. 11. 4. old.).

VITA ORBÁN BALÁZS SZÉKELYFÖLDI FOTÓIRÓL. Az Orbán Balázs eredeti fényképfelvételeit bemutató, a Székelyföld képekben című, Sütő András előszavával és Erdélyi Lajos bevezető tanulmányával Bukarestben 1971-ben megjelent könyv fotótörténeti és néprajzi szenzációnak számított. A Balassi Kiadó és a Magyar Fotográfiai Múzeum, Kolta Magdolna szerkesztésében és Erdélyi Lajos tanulmányával, bővített változatban 1993-ban ismét kiadta a fotókat Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről címmel. E könyv megjelenése után Mészáros József marosvásárhelyi könyvtáros a Magyar Nemzetben (1994. szept. 15.) plágiummal és a fényképek elorzásával vádolta meg Erdélyi Lajost. A cikk heves vitát váltott ki, ugyanazon lap hasábjain (szept. 22., nov. 17.,

dec. 8.) az ügyben kifejtette véleményét Bodor Pál, Sütő András és Erdélyi Lajos is.

FŐISKOLÁKON TANÍJTJÁK A CIGÁNY KULTÚRÁT. 1994-ben két főiskolán is elkezdték a romológia (a cigányság nyelve, története és néprajza) oktatását. A Kaposvári Tanítóképző Főiskolán gyógypedagógusok, rendőr- és katonatisztek, önkormányzati tisztviselők és büntetés-végrehajtási intézeti alkalmazottak négy szemeszteres posztgraduális képzés keretében szereznek ismereteket, hogy felkészüljenek a cigányság körében jelentkező sajátos feladatok megoldására. A Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskolán is megindult a romológiai képzés, azzal a céllal, hogy ezentúl olyan hozzáértő, speciálisan felkészített pedagógusok kerüljenek a legkisebb falusi iskolába is, akik megfelelően tudnak foglalkozni a cigánygyerekekkel. A zsámbéki főiskolán Romológiai Tanszék létrehozását is tervezik.

A KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG VÁNDORGYŰLÉSE. A Kriza János Néprajzi Társaság 1994. szeptember 30. és október 2. között Déván tartotta meg soros vándorgyűlését Asszonyélet és hagyományörzés témakörben. Az előadók sorában — romániai és magyarországi néprajzkutatók mellett — számos társadalmi gyűjtő is beszámolt munkájáról. A magyarországi résztvevők közül Szabó László és Bereczki Ibolya (a szolnoki múzeum munkatársai), valamint Forrai Ibolya (a Néprajzi Múzeum munkatársa) tartottak előadásokat. A változatos műfajú és színvonalú előadások — élménybeszámolóitól az elemző értékelésig — közül kiemelkedő volt Nagy Olga (Kolozsvár) előadása az

a magyar küldöttség érvelését, az igazságos békeszerződést. Az atlasz, amely 1994-ben magyar és angol nyelven digitális hasonmás kiadásban a Szent István Társulat és a Püski Kiadó jóvoltából jelent meg, 134, ill. 171 színes térképet tartalmaz, a szöveggel együtt több száz oldalon, a vizsgált 1,5 millió négyzetkilométernyi terület földtani, földrajzi, népességi, nemzetiségi, vallási, mezőgazdasági, bányászati, kereskedelmi és közlekedési viszonyairól. A térképek elkészítéséhez 3 860 000, az 1930 és 1940 közötti állapotokat tükröző statisztikai adatot használtak fel.

VARGHA LÁSZLÓ EMLÉKÉRE. A kiváló építész és néprajzkutató, Vargha László (1904–1984) születésének 90. és halálának 10. évfordulója alkalmából munkásságát bemutató kiállítást rendeztek 1994-ben a Néprajzi Múzeumban. Október 21-én Füzes Endre és Hofer Tamás nyitotta meg a tárlatot, amelyet november 20-ig tekinthettek meg az érdeklődők. A kiállítás megnyitásának napján emléktáblát is lelepleztek annak a háznak (Budapest, Mikszáth tér 3.) a falán, amelyben 37 évig élt és dolgozott. Erre az alkalomra a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájékoztatójának, a Tékának az 1994/2. füzeté Vargha László-emlékszámként jelent meg.

BRIGITTE BARDOT ÉS A KAKAS-ÜTÉS. Csurgónagymartonban a kakas-ütés szokását a falu egykori téeszelnöke, Kiss Ferenc honosította meg. A kis Somogy megyei településen minden évben a falunapon egy kakast ásnak a földbe és fején egy kilyukasztott lábast húznak keresztül. Száz forint ellenében bárki próbálkozhat,

hogy az állat fejét bekötött szemmel, bottal vagy cséphadaróval leüti. Az újonnan kialakult, a múltban más téjakon elterjedt, szokásról tudomást szerzett Brigitte Bardot világhírű francia színésznő, az ismert állatvédő is és éles hangú levélben szólította fel a falu polgármesterét, Kakas (!) Zoltánt a „kegyetlen mészárlás” megszüntetésére. A polgármester igyekezett a szokást „Európaivá szelídíteni”: műanyag kakassal próbálkozott, de kísérletét érdektelenségbe fulladt. Az ügyben felemelte hangját a Magyar Állatvédő és Természetbarát Szövetség, a Fauna Egyesület és Alapítvány, valamint a Fekete István Állatvédő Egyesület is. Csurgónagymarton neve valószínűleg soha nem szerepelt annyiszor a különféle lapokban, mint a fent említett eset kapcsán 1994-ben (pl. [g. j. a.]: Brigitte Bardot tiltakozik. *Magyar Nemzet*, júl. 14. 16. old.; [—prémi] Kakasvédő. *Új Magyarország*, jún. 24. 8. old.; *Trunkó Barnabás*: B. B. hadat üzen. *Népszava*, júl. 2. 7. old.; *Pete Tóth Csilla*: Tarajos célpont. *Vasárnapi Hírek*, júl. 10. 9. old.; *S. berger*: Élvezik az állatok. *Mai Nap*, szept. 15. 8. old.; *Jatt*: Személyi igazolványt kapnak a kutyák, de... *Esti Hírlap*, okt. 20. 5. old.).

GAZDA JÓZSEF KITÜNTETÉSE. A Bethlen Gábor Alapítvány 1994. november 2-án Bethlen Gábor-díjban részesítette Gazda József kovásznai író-néprajzkutatót.

A BÉKÉSCSABA NÉPRAJZA BEMUTATÁSA. Békéscsaba Önkormányzata a város Polgármesteri Hivatalának Dísztermében 1994. november 16-án nemzetközi sajtótájékoztatót tartott a Békéscsaba néprajza című monográfia megjelenése alkalmából.

december 17-én betlehemesek szerepeltek a Szentháromság téri Budavár teremben. A Bácskából érkezett kis betlehemes csapat ízelítőt adott a karácsonyi ünnepkörhöz tartozó népi játékokból, és annak egyik horgosi változatát vitte színpadra. Papp György magyarkanizsai egyetemi tanár

mutatta be előtte a *Betlehemnek nyissunk ajtót!* című gyűjteményét. A könyvet Kríza Ildikó ismertette, kiemelve, hogy az valóságos kincsestára a még ma is élő néphagyományoknak.

Összegyűjtötte és összeállította:
HÁLA JÓZSEF

Férfi karperec Borneoból
(Gyűjtötte: XÁNTUS JÁNOS, 1871)

FELHÍVÁS A NÉPRAJZI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK GYARAPÍTÁSÁRA

A budapesti Néprajzi Múzeum rendelkezik Közép-Európa legjelentősebb néprajzi könyvtárával. Egy korábbi megállapodás értelmében hozzá tartozik a Magyar Néprajzi Társaság könyvtára is. Könyvvállománya az 1980-as évek végéig szinte hiánytalan. A közelmúlt és a jelen robbanásszerű könyvéremelkedése miatt a Néprajzi Múzeum Könyvtára sem tudja megvásárolni az összes olyan művet, amelyek egy országos szakkönyvtárból nem hiányozhatnak. Ugyanakkor a számos kiadó, intézmény, önkormányzat által megjelentetett néprajzi könyvtermés határainkon innen és túl, szinte áttekinthetetlen, beszerezhetetlen.

Ebben a helyzetben különösen indokolt arra a régi, de az utóbbi években feledésbe merült gyakorlatra emlékeztetni, hogy a néprajzos szerzők, szerkesztők új könyveikből, különlenyomataikból egy példányt ajándékozzanak a Néprajzi Múzeum Könyvtárának. Különösen fontos a külföldön megjelent művek ajándékozása, hiszen ezekhez a Könyvtár köteles példányként nem jut hozzá. E korábbi gyakorlat felelevenítésével részben honorálnánk a Néprajzi Múzeum Könyvtárának, Adattárának, Fényképtárának és Gyűjteményeinek azt a segítséget, amit szolgáltatásaival kutatásainkhoz nyújt. Ugyanakkor a Könyvtárnak ajándékozott művek bekerülnek a magyar néprajztudomány éves bibliográfiájába. (Lukács László)

AZ ETHNOGRAPHIÁBA LEADANDÓ KÉZIRATOKRÓL

Az Ethnographia tördeléséhez a WORD for WINDOWS 6.0 szövegszerkesztő programot használjuk, ehhez a következő programokkal írt kéziratokat tudunk átvenni:

WORD for WINDOWS,
MS-DOS WORD,
WORDPERFECT,
WORD for MACINTOSH,
WINDOWS WRITE,
WORDSTAR,
Microsoft WINDOWS WORKS.
MS-DOS szövegfile-ok,
RICH TEXT formátum.

Kérjük a floppyra ráírni, hogy mivel készült a kézirat! Programnév, verziószám, operációs rendszer (MS-DOS, WINDOWS).

A kézirat elkészítésének technikai részleteiről felvilágosítást ad:

Szivósné Csorba Erzsébet
Szent István Király Múzeum
8000 Székesfehérvár, Fő u. 6.
Tel.: (22) 315-583
Fax: (22) 311-734